

Эсэгэ оровоо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

ДУХЭРИГ

№26 (482)

2006
ОНОЙ
ИЮЛИНИ
6
Четверг

№ 76
(21316)

Нажарай
дунда хүхэ
морин харын
10
гарагай
5

Буряад Улс

БУРЯАДАЙ ПРЕЗИДЕНТЫЕ АМАРШАЛНА

Байгша долоон хоногой эхинһээ Буряад Республикын Президент, Правительствын Түрүүлэгшэ А.В. Потаповай нэрэ дээрэ түрэн үдэрөөрнь дулаан үгэнүүдээр амаршалһан олон тоото телеграмнууд орожо эхилбэ.

Россин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшэ Михаил Фрадков сахилгаан бэшгээр Леонид Васильевиче түрэн үдэрөөрнь хани халуунаар амаршалхадаа, манай республикын социальн-экономическа хүгжэлтын асуудалуудыг, Байгалай регионой шиндхэгдээгүй ороо хүшэр зорилгонуудыг шиндхэгдээ оруулан ехэ хубитыень тэмдэглэһэн, Буряадай Президентдэ экономикые хүгжөөлгэдэ, нютаг зоной нуудал байдалыг хайжаруулгада шэнэ амжал-тануудыг хүсэһэн байна.

Россин Федерациин Президентын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшэ Сергей Сидельников хэлэгдэнэ: «Хүндэтэ Леонид Васильевич, түрэн үдэрөөртнай үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб! Гүрэнэй албанай харюусалгатай тушаалуудта хүдэлһэн ехэ дүй дүршэлтэй, эрдэм мэдэсэ болон мэргэжэлэй ехэ бэлиг шадабаритай байһан тула нэрэ хүндэтэй болонхойт. Эхэ оронойнгоо аша туһада орол-

дохо хүдэлмэридэнтнай амжалта хүсэһэнб. Танда болон Танай дүтын хидтэ элүүр энхые, зол жаргал, энхэ тайбаниге, урматай байхые хүсэһэнб!»

Россин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшын нэгдэхн орлогшо Любовь Слиска Леонид Васильевичта амаршалгын дулаахан үгэнүүдээр хандаһан байна. Тэрэнэй амаршалга соо ингэжэ бэшгэдэнхэй: «Россин түүхын мүнөөнэй шатада патриот ёһоной ханаан бодолнуудыг нэггэхэ, засаг түрэ бэхжүүлэхэ, манай ороной хүр жабхалангыг дэвшэжэ үргэхэ гэхэн залан шууд зорилго табигдана. Мүнөө сагта Тандал адли харюусалгатай, нэрэ хүндэтэй, үндэр мэргэжэлтэй, командаараа хүдэлжэ шадаха шадабаритай, хүтэлбэрлэгшын талаан бэлигтэй, зохёон байгуулаха эрмэлзэлтэй байха хэрэгтэй». Эдэ хайн шанар шэнжэнүүдэ Леонид Васильевич эршэдхэн зоригжодоо, Буряад ороной болон Россин аша туһада хайн

үрэ дүнгүүдыг туйлахань дамжаггүй.

Манай республикын толгойлогшыг Татарстан Республикын Президент Ментимер Шаймиев хани халуунаар амаршална. Тэрэ Леонид Васильевиче ехэ хүндэдэг байһанаа мэдэрээ. Манай республикын толгойлогшо хадаа хүндэтэй хүтэлбэрлэгшэ, гүрэнэй ажал ябуулагша, хүр хүдэ ехэтэй, харюусалгатай региональна ударидагша Буряад ороной ажаһууштадай аша туһада бүхы хүсэ шадалаа, эршэ хүсэлөө зориулдаг хүн гэжэ тэрэнэй амаршалга соо хэлэгдэнхэй. Республикын арад зоной үргэлжэ хубиршагүй дэмжэлгын хүсөөр хүн зоной байдал хайжаруулаха гэхэн үнэн сэхэ оролдолготнай саашадаань социальн-экономическа зорилгонуудыг ашаг үрэтэйгөөр шиндхэгдээ, республика дотор буюу шэгээлтэй үндэрэн проектүүдыг удаа дараалан бөөлүүлгэдэ нүлөөлхэ байха гэжэ энэ амаршалга соонь тэмдэглэгдэнхэй.

Буряадай Президентдэ амаршалгын сахилгаан бэшгүүдыг эльгээгээ гэбэл, Д.Медведев - Россин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшын Нэгдэхн орлогшо, В.Сурков - Россин Президентын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшын орлогшо, А.Абрамов - Россин Федерациин Президентын туһалагша, Россин

Федерациин Гүрэнэй Советэй секретарь, О.Морозов - Россин Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшын Нэгдэхн орлогшо, В.Купцов - Россин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшын орлогшо, А.Квашнин - Сибирийн Федеральна округоор Россин Федерациин Президентын түлөөлэгшэ, М.Зурабов - РФ-гэй элүүрыг хамгаалгын болон социальна хүгжэлтын министр, Ю.Трутнев - Россин байгаалин нөөсөнүүдэй министр, В.Фетисов - физическэ культура болон спортын талаар Федеральна агентствын хүтэлбэрлэгшэ, В.Прохоров - элүүрыг хамгаалгын болон социальна хүгжэлтын талаар Федеральна агентствын хүтэлбэрлэгшэ, Е.Фёдоров - Россин Гүрэнэй Дүүмын Бюджетэй болон налогуудай комитетэй Түрүүлэгшын орлогшо, В.Путилин - Россин Федерациин Правительствын дэргэдэхн Сэрэгэй-промышленна комиссийн түрүүлэгшын нэгдэхн орлогшо - Россин Федерациин министр, И.Руденя - Россин хүдөө ажахын министрэй орлогшо, М.Зязиков - Ингушети Республикын Президент, Ю.Евдокимов - Мурманска областийн губернатор, Н.Дудов - Магаданска областийн губернатор, А.Титов - Самарска областийн губернатор, П.Бородин - Холбоото гүрэнэй секретарь болон бусад.

Буряад Республикын Правительствын мэдээсэлэй таһаг.

«ЮНЭН ТУГАЙМНАЙ НҮЛДЭ» МАНДАХА БОЛТОГОЙ!

Байгша хабарһаа Эзэн Богдо Чингис хаанай байгуулан Ехэ Монгол Уласай 800 жэлэй ойдо, «Алтаргана» нааданда зориулагдажа, «Буряад үнэн - Дүхэриг» сониной нюурнуудта соносголоод, юнэн ондоо номинацяар болоһон «Юнэн тугай хүдэдэ» гэхэн уран зохёол, үзүүлэлнүүдэй урилдаан хаа хаагуур нуудад буряад зоной анхарал нилээд татаа. Дүнгүүдын манай сониндо толилогдоо нааб даа.

Манай урилдаанда илагшадыг шагналгын баяр ёһолол «Алтаргана» нааданай программын хэмжээндэ Буряад драмын театр соо июниин 30-да болобо. 1000 түхэригэй шангууд юнэн номинацида тус тусань гурба-гурбаар илаһан дүн хамта 27 хүндэ хүртэбэ. Шагнагдагшадай дунда Буряадай, Агын тойрогой хүдөө нютагуудай

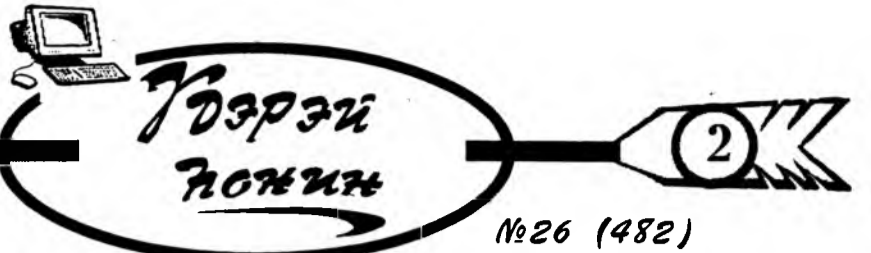
урашуул, мэргэшүүл тудаа.

Шагналнуудыг барюулаха ёһололдо манай хэблэлэй байшанай генеральна директор Ардан Ангархаев, «Буряад үнэн-Дүхэриг» сониной редактор, Буряадай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ Галина Дашеева-Базаржапова, «Бурятия» сониной редактор Николай Бадмаринчинов хабаадаба.

«Юнэн тугай хүдэдэ» урилдаандамнай эрхимлэһэн бэрхэшүүдыг үшөө дахин үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалайабди! Манай соносхоһон хэмжээ ябуулгануудта «Буряад үнэн» сониноймнай 85 жэлэй ойн гүйсэхээс байһан байгша ондо онсо эдэбхитэйгээр хабаадахыетнай урьялнабди!

Данзан ДОНДОБ.

Июлийн 9 - Россин Почтын үдэр

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН МЭДЭЭСЭЛЭЙ ТЕХНОЛОГИНУУДАЙ БОЛОН ХЭЛХЕЭ ХОЛБООНОЙ МИНИСТР Л.Д.РЕЙМАНЭЙ АМАРШАЛГА

Хүндэтгэ суг хүдэлдэг нүхэд! Та бүтэдэниэ Россин Почтын үдэрөөр амаршална!

Энэ найндэр хадаа почтын олон мянган хүдэлмэрилэгшэдэй коллективтэ почто гээнэ хэлхээ холбооной шухала янза гэж гэршэлэн харуулан шухала удха шанартай үйлэ хэрэг мүн. Мүнөө үедэ мэдээсэлэй технологинуудай зуун жэлдэ почтын хэлхээ холбоон хадаа нийтын харилсаануудай шухала хубинь зандаа байһаар, өөрын удха шанарые алдаагүй, урда мэтэ шухала социальна үүргэ дүүргэхээр. Манай ороной зах хольон регионуудта хэлхээ холбоогоор гансал почто хангана. Хүн зондо почтово хангалгануудые үзүүлэхээ гадуур мэдээсэлэй талаар харилсаа хангана.

Дэлгүүрэй харилсаануудай оршондо танай урда хүдэлэн зоной хүнгэн бэшэ ажалаар олдоон бүхы үнэтэй зүйлнүүдые Та бүгэдэ арьбадхан хүдэлэнэ, гамтайгаар сахинат. Гэхэтэй хамта Танай урда үшөөшье шухала зорилгонууд табигданхай. Почтын хангадаг хэлхээ холбоо Росси гүрэнэй бүхы ажаһууштад хэрэглэдэг. Зүгөөр тэрэниэ мүнөө сагай эрилтэдэ харюусама үндэр технологинуудые хэрэглэжэ, хангалга үзүүлхэ, үе сагтаяа жэгдэ алхала албан болгохо хэрэгтэй.

Почтын хэлхээ холбооной объектнуудые хүгжөөхэ, оньхожоруулхын хажуугаар хүдэлжэ байһан зоние социальна талаар хамгаалгые дээшэлүүлгээр эршэмтэй хүдэлмэри ябуулха, тэдэнэй мэргэжэл дээшлүүлхэ, ажаллай зохио эрхэ байдал байгуулха шухала.

ДЭБЖЭЛТЫН ЗАМДА ГАРАНХАЙ

Июль харын 2-дохи гарагай нэгэндэ заншалта ёһоор Россиин Почтын үдэр тэмдэглэгдэдэг гэшэ. Нэгэ талаараа энэмнай хэдэн зуун жэлэй урда тээ бин болоон мэргэжэлэй найндэр, нүгөө талаараа 1993 ондо анха түрүүшынхисэ тэмдэглэгдэһэн эгээл хаяын мэргэжэлтэ найндэрнүүдэй нэгэн болоо. 2004 ондо Россиин почтодо дэмбэрэлтэй үйлэ хэрэг болоо нэн. Почтын хэлхээ холбооной областной управленинүүдэй үндэхэ нуурида «Россин почто» гэжэ нэрлэгдэһэн федеральна гүрэнэй унитарна предпряти байгуулагдажа, тэрэнэй бүридэлдэ хэлхээ холбооной 42 мянган таһагууд, 85 филиалууд, тэндэ хүдэлжэ байһан 370 мянган хүдэлмэрилэгшэд нэгдүүлэгдэһэн байна. «Россин почто» гэжэн федеральна гүрэнэй унитарна предпряти хадаа ороной 100 томо эрчим предпрятинуудай дунда 40-дэхи нуурида тоологдодог байһанин найшаалтай. Энэ хугасаада Буряадай почто хүгжэлтэгүй, тогтонги байдалһаа дэбжэлтын замда гаранхай. 2005 ондо республикын федеральна почтово албаны управлени хамта дээрээ 247 миллион түхэригэй олзо оршо оруулаа, энэнь 2004 оной дүнгүүдтэ орходоо, 121 процентээр үлүү болоо. Үнгэрэгшэ жэлдэ манай регионой почтын хэлхээ холбооной халбарие хүгжөөлгэдэ 8,5 миллион түхэригэй инвестици шэглүүлэгдэ, энэнь 2004 оной хэмжээндэ орходоо, 2 дахин ехэ болоо. Ондоо нотагуудта мүнүгэ эльгээхэ ажал даажэ байдаг сектор мүнөө үедэ эршэмтэйгээр хүгжөөгдэнэ. Ороной ямаршы нотаг руу мүнүгэ эльгээхэдэ, оройдоол 72 час болоод, хэрэглэһэн газарта абаха аргатай боложо байнхай. Хэлхээ холбооной таһагуудта Интернетэй

аргануудые хэрэглэбэл, хангалгануудые үзүүлхэ пунктнууд байгуулагдаа. 2006 оной дүүрэгтэ үшөө 118 нимэ пункт байгуулагдаха юм. 2005-2006 онуудта почтын хэлхээ холбооной таһагуудые нэблэн шэнэлэхэ хүдэлмэри эхилэнэй. Мүнөө сагай эрилтээр түхээрэгдэһэн хэлхээ холбооной таһагуудай шэнэ байра байдэлье эрхэтэд ажаглан байха. Почтын таһагуудта орходоо, хэлхээ холбооной хангалгануудһаа гадна коммунальна хангалганууд үзүүлэгдэнэ, налогой түлбэринүүд абтана, шэнэ хэблэл, лотерейн биледүүд худалдагдана, тиихэдэ ажаһууштад страхованиян хангалганууд үзүүлэгдэнэ, харин хүдөө нотагта ажаһууштад гар үзүүрэй хэрэгтэй эд бараа худалдан абаха аргатай болонхой.

Почтын хэлхээ холбоо хүгжөөлгэдэ болон нарижуулан найжаруулада габьяатай байһанайн түлөө «Россин почто» гэжэн федеральна гүрэнэй унитарна предпрятиин Хүндэлэй грамотаар 15 хүдэлмэрилэгшэд шагнагдаа, мүн лэ энэ предпрятиин баяр хүргэһэн бэшгэ 15 ажалшадта барюулагдаа. Хэлхээ холбооной болон информатизациин министерствын эгээл дээдын шагнал болохо «Хэлхээ холбооной мастер» гэжэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ 5 хүн хүртөө. Эдэмнай хэд бэ гэбэл: Улаан-Үдын 53-дахи почтын пенси болон пособиуудые хубаадаг таһагай инженер В.А.Моксонова, Баргажанай почтын Сахалин почтово хэлхээ холбооной таһагай начальник Г.Г.Рупушева, Хэжэнгийн почтын хэлхээ холбооной таһагай начальнигай орлогшо Е.К.Тогмитова, Сэлэнгийн почтын ахмад бухгалтер А.М.Полевичина, персонал хүтэлбэрилгын талаар албаны кадрнуудай талаар гол мэргэжэлтэ В.Ц.Цыбыкова болоо. «Россин почто» гэжэн федеральна гүрэнэй унитарна предпрятиин «Хүдэлмэридөө амжалта туйлаһанай түлөө» гэжэн тэмдэгээр шагналада Хорин почтын таһагай начальник В.И.Разуваева зуршаллагдаһанхай. Манай ехэ коллективые мэргэжэлэйн найндэрөөр үнэн зүрхэнһөө амаршалаа, үдэр бүрийн хүнгэн бэшэ, харюусалгатай, хүн зондо тон хэрэгтэй ажал хүдэлмэриний түлөө баяры хүргэнэ. Бултандатнай элүүр энхые, шэнэ амжалтануудые, хараалһан зорихоноо бээлүүлхыетнай хүсэнэб.

ХҮДӨӨ АЖАХЫН ТОО БҮРИДХЭЛ ЭХИЛЭ

Буряад Республикын Президент Леонид Потапов энэ тоо бүридхэлдэ эдэбхитэйгээр хабаадахынь республикын ажаһууштадые урлалба. Энэ хандалга соонь ниггэжэ хэлэгдэнэй: «2006 оной июлийн 1-һээ 25 болотор бүхы Росси дотор Бүхэроссин хүдөө ажахын тоо бүридхэл үнгэргэдэгхэнь. Хойто-Байгалай, Ахын болон Баунтын аймагуудта энэ хэмжээ ябуулга байгша оной сентябрийн 15-һаа ноябрийн 15 болотор үнгэргэдэгхэ. Ушарын гэхэдэ, нэрлэгдэгшэ аймагуудай республикын нинслэл хотһоо холо оршоно. Тиигээдэ энэ аймагуудай зах хольон нотагуудта хүржээ ошохо гэшэнь хүшэр байдаг. Тиихэнээ эдэ аймагуудта тоо бүридхэл хэжэ хэрэгтэ түбэг бэрхэшэлэнүүд ушардаг дээрэһээ энэ хэмжээ ябуулга нэрлэгдэгшэ нотагуудта үнгэргэжэ болзор нунаагданхай. Бүхэроссин хүдөө ажахын тоо бүридхэл үннэй үнгэргэдөггүй байгаа. Хүдөө ажахын мүнөөнэй байдал мэдэжэ абаха, урданайн хэмжээндэ хүржээ зорилготойгоор тэрэ үнгэргэдэгхэ гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Хүдөө ажахын халбарид хүдэлдэг хэдэн миллион эрхэтэд - хүдөөгэймнай ажаһууштад тэрэндэ эдэбхитэйгээр хабаадаха ёһотой. Хүдөө ажахые нэргээн хүгжөөхэ, хүдөөгэй ажалшадтай байдал найжаруула хэрэгтэ шэглүүлэгдэһэн бүхы хэмжээнүүдые мүнөө сагта дэмжэхэ хэрэгтэй. Гүрэн түрын дэмжэлгэгүйгөөр агропромышленна комплексые

хүгжөөжэ шадахгүйбди. Тиихэнээ энэ тоо бүридхэл хадаа федеральна түбтэ, манай эндэшье хүдөө ажахын мүнөөнэй байдал тухай тодорхой мэдээнүүдые абаха арга олохонь гэшээ. Энэһэнээ уламжалан, тус халбарийн ороо хүшэр асуудалуудые шиндэхэхэ зорилгонууд табигдаха болоо. Манай республикын харьяата газарта 670 хүдөө ажахын эмхинүүд, 2,9 мянган таряашанай, фермерэй ажахынууд болон хубинь олзын хэрэг эрхилэгшэд, 146 мянган хото хүдөөгэй ажаһууштад, саад болон огород таригаг 7 мянган гэр бүлэнүүд бүридхэлдэ абтаха юм. Тоо бүридхэлэй үнгэргэдэгхэнь хүүдэ хүдөө ажахын үйлдбэридэ хэды хүн хүдэлэнэб, хэды шэнээн талмайда орооно таряан болон бусад ургамалнууд таригданаб гэжэн мэдээнүүд абтаха. Тиихэдэ малай тоо толгой тухай хүсэл дүүрэн мэдээнүүд абтаха гэжэ найданабди. «Эхэ орондоо эзэн ёһоор хандая» гэжэн уриа доро мүнөөнэй хүдөө ажахын тоо бүридхэл үнгэргэдэгхэ. Хүн бүхэн эхэ газарайнгаа эзэн байха ёһотой. Хэр зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр Та бүгэдэ асуулын хууданай асуудалуудта харюусанабта, энэһэнээ республика дотор үнгэргэдэгхэ тоо бүридхэлэй дүнгүүд, энэһэнээ уламжалан хүдөө ажахын байдал нэргээхэ хэрэгтэ гүрэнэй талаһаа үзүүлэгдэхэ туһаламжа, тэдэхэмжын хэмжээн дуудыдаха гэжэ ойлгохо ёһотойбди. Манай республикын хүндэтэ ажаһууштад! Энэ тоо бүридхэлдэ эдэбхитэйгээр хабаадыт. Энэмнай манай аша туһада үнгэргэдэгхэ ха юм».

Б.РИНЧИНОВ,
Буряад Республикадахи «Россин почто»
ФГПУ-гай филиалай директор.

Тусхайта ёһоор

ГЭР БАЙРА ҮГЭХЭНЭ

Дотоодын хэрэгүүдэй албаны наба бараһан хүдэлмэрилэгшэдэй гэр бүлэнүүдэй гэр байра худалдажа абахын тула 9 миллион түхэриг Буряад Республикын Правительствоу номлохо болоо. Правительствоу дурадхалаар Арадай Хуралай үнгэрһэн сессидэ республикын бюджеттэ нимэ ху- билалтанууд оруулагдаа. Республикынай Правительствоу 1998 онһоо 2005 он болотор 4-6 эрхэтэдтэ 102 миллион 815 мянган түхэригэй субсиди олгоһон байна. Тэдэнэй дунда Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеранууд, бюджеттэ халбарийн 101 хүдэлмэрилэгшэ, муниципальна 42 алба хаагшад гүрэнэй 83 алба хаагшад, Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын 17 хүдэлмэрилэгшэд, тиихэдэ сэрэгэй комиссариадуудай сүүдүүдэй хүдэлмэрилэгшэд ороно. Онсо хүшэр байдала ороһон, түймэрһөө, уһанай үерһөө хохидоһон 7 гэр бүлэнүүдтэ гэр байра худалдажа абаха, барилга хэжэ, заһабарилха таладань туһаламжа үзүүлэгдээ.

Буряад Республикын
Провительство мэдээсэлэй таһаг.

ДЭН ПЛАМЛИ БЭ ТЭРЭНЭЙ НҮХЭДҮҮД

Бүри холын 1980 гаран онуудаар американ эрдэмтэн Дэн Пламли Буряадтамнай өөрын хүн болоһон юм. Илангаяа Түнхэнэй болон Ахын аймагуудта. Ушарын гэхэдэ, тэрэ өөһөн тоотой үндэһэн уул арадуудай байдал байдал шэнжэлдэг ажал мэргэжэлтэй бшуу.

«Алтарганын» найрай үедэ манай «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшанда эрдэмтэнтэй уулзалга үнгэрбэ. Тэрэнтэй суг «Cultural survival» («Соёл заншалаа бүрин сахига») гэжэн нийтын эмхиин хэблэдэг журналай редактор Марк Кэмп болон тус эмхиин гүйсэдэхэ директор Элен Л. Лутч ерэлсэбэ. Энэ эмхи хүндэ байдалда ороһон үндэһэ яһатанда бүхы дэлхэй дээгүүр туһа хүргэхэ зорилготой юм.

Һонирхолтой гэхэдэ, «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшанай генеральна директор Ардан Ангархаев бүри тэрэ 1980-яад гаран онуудта Түнхэнэй Үндэһэн паркын орлогшо дарга байха сагһаа мистер Пламлитай найн нүхэд болоһон шуу. Айлшадай ханамжаар, буряад арадай байдал нилээд найн байна: өөрын сонин, сэтхүүлнүүдтэй, соёл, заншалнуудтай найнаар сахигдана гэхэшэлэн тэмдэглэбэ. Тиихэдэ мүнөө үеын үймөөтэ дэлхэйдэ уул угсаата арадууд бэе бээдэ туһалха, дүй дүршлөө хубаалдаха ёһотой, энэһэнэй ашаар лэ ерээдүй най ажабайдал амгалау байха жэшээтэй гэжэ американ нүхэд зүбшэбэ. Тэрэшэлэн «Алтарганын» найр харандаа айлшаднай нилээд зоригжонги, буряад арадай ёһо заншал, соёлоо халбаруулжа байһандаа урмашанги, гайханги байһанинэй эли үзэгдэбэ.

Николай БАДМАРИНЧИНОВ,
Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото.

ХЭЛЭНЭН ҮГЭДӨӨ ХҮРЭНЭ

«Алтаргана» фестивалин найндэртэй дашарамдуулан, МУПИ «Управление трамвая» гэжэн хотымнай транспортна эмхи Усть-Катавска заводой шэнэ хоёр трамвай худалдажа абаба. Баяр ёһололой оршондо тус эмхиин эрхим жолоошод болохо Геннадий Раднаев Юлия Соловьева хоёрто шэнэ вагонуудай түлхюурнүүд барюулагдаа. Улаан-Үдэ хотын мэрэй орлогшо, үйлдбэрийн технологин болон эд хэрэгсэлнүүдэй дэлгүүрэй хорооной түрүү-

лэгшэ А.Н.Козловой хэлэһэнэй ёһоор: «Трамвай хадаа арад зоной арга боломжодо эгээл тааруу, автомашинада орходоо, агаар бузарлахагүй сэрээр унаа болоно». Энэ баярай ушарта Усть-Катавска вагон барилгын заводой генеральна директорэй орлогшо А.С.Пигасов хабаадсаһан байна. «Бүхы Росси дотор Улаан-Үдэ хото трамвай худалдажа абаһан тоогоороо 3-дахи нуури эзлэнэ», - гээд тэрэ тэмдэглээ. 2000 ондо хотын мэр Г.А.Айдаев

трамвай заһадаг газарай ажалшадтай уулзахадаа, трамвайн парк шэнэлэгдэжэ байха гээд хэлэһэн юм. Мүнөө хараад үзэхэдэ, ажалшадтай ханамжаар тэрэ хэлэһэн үгэдөө хүрөө бшуу. Энэ жэлдэ хотымнай ажаһууштад мүнөө үеын эрилтэдэ таарама 4 шэнэ трамвайгаар ябаха аргатай болоо. Улаан-Үдэ хотын захиргаанай мэдээсэлэй албаны дуулганай ёһоор **Леонид ДАМБАЕВ** хэблээдэ бэлдэбэ.

БУРЯАД ДЭГЭЛ ҺАЙХАН ДАА!

Бүгдэ Буряадуудай «Алтаргана» фестивалин үедэ «Буряад дэгэл, Һо заншал болон мүнөө үеын саг» гэхэн хэмжээ ябуулга үнгэрэн байна.

Хоёр үдэрэй туршада табяад гаран хабаадагшаднаа эгээл бэрхэ хорин модельернүүдэй уран бүтээлнүүд шэлэгдэжэ абтаба. Конкурсно хабаадахаяа ерэнэн республикын аймагуудай нургуулин үхибүүдэй хээн уран бүтээлнүүдехэнхидээ гологдобо. Юуб гэхэдэ, тус конкурсые эмхидхэгшэ Елена Ширибоной хэлһээр, хурагшадай бүтээлнүүд хэды оролдосотойгоор хэгдэнэн байбашье, конкурсын эрилтэнүүдтэ хүрэнгүй ха юм. Мүн тиэхэдэ, Баргажанай аймагай Хүүгэдэй соёлой байшанай үхибүүдэй бүтээлэн «Байгалай рапсоди» гэхэн коллекци жюригээр муртэй сэгнэгдэбгүй.

Саашань нэрлэбэл, Хориин аймагай Ааланай нургуулин хурагшадай бүтээлнүүд конкурсно мүн лэ бирабагүй.

Тезд энээндэнэ балай халаглаха, уйдахааршые байгаагүй. Тус конкурс хүүгэдэй бэлиг шадабари шалгаа бэшэ, бэрхэ-бэрхэ модельернүүдэй уран бүтээлнүүдые зондо харуулха гэхэн зорилготой ха юм.

Усть-Ордын тойрогой оёдолшон Анжелика Алсаткина бэрхэ модельер арад зоной дунда үнинэй суурхадаг. Гоё найхан бүтээлнүүдые хэдэн жэлэй туршада хэжэл байдаг гэшэ. Тэрэнэй хээн бөө мургэлдэ хабаатай уран бүтээлнүүд олодон найхашаагадамаар. Хубсаһа хунарайн гоёолтонууд өөрын удхатай. Тархидаа үмдэдэг, сээжэ, нюргандаа зүүдэг ялагар гоёолтонууд хадамда гараадүй залуу эхэнэртэ зүүлэгдэдэг, тэдэнэ залуу эхэнэрые зоной муу эльбэнээ абардаг удха шанартай. Энэ конкурсно Анжелика Алсаткина басаганай хадамда гарахадэ үмдэхэ хубсаһа хунар харуулан байна.

Хэжэнгын аймагай Хэжэнгэ тосхоной Цыжидма Жигмитова 1999 онһоо эхилээд, буряад дэгэлнүүдые оёдог болоһон намтартай. Тиин хоёр жэлэй саада тээ Москвада үнгэрэн Сагаалганда түрүү нуури эзэлэ юм. Мүнөө тус конкурсно баһал хабаадахаяа ерээ. Тэрэнэй гараар оёдоһон буряад дэгэлнүүд

Хэжэнгын аймагай Ородой-Адагай тосхоной музейдэ табигданхай. Мүнөө дээрэ Цыжидма Жигмитова хотын Ербановой нэрэмжэтэ аграрна колледждо хүдэлдэг, һэеы гэрнүүдые бүтээсэдэг.

Тус конкурсно «Буряадай субад эрдэнинүүд» («Жемчужины Бурятии») гэхэн хүүгэдэй ансамбль, хатар болон дуунай «Байгал» театрай буряад дэгэлнүүдые хараха ушар зондо дахинаа тохёолдобо. «Байгал» театрай модельер Елена Самбарова хэдэн жэлэй туршада буряад маягтай гоё найхан хубсаһа хунар оёдог юм. Тэрэ Улаан-Удын ПТУ дүүргэмсээрээ, «Байгал» театр ерээжэ хүдэлһэн намтартай. Мүнөө тэрэнэй хэжэ оюулхан бүтээлнүүдые үмдэжэ, «Байгал» театрайхид концертнаадаа үнгэрэгдэг юм. Эрхүүгэй можын залуу модельер Алёна Балсунаевагай буряад хубсаһанай хоёр коллекци дурадхаба. «Сэсэг соогуур» гэхэн коллекци соогоо япон болон хитад арадуудай хубсаһа хунарай зүйлнүүдые хэрэглэнхэй, тиин торгон платинуудайн бэһэнүүд заатагүй сээсүүдээр шэмэглэгдэнхэй байха юм. «Элинсэг хулинсагайнгаа абдарһаа» гэхэн коллекцидэ Алёна модельер урданай эрхүү буряадай хубсаһанһаа үндэһэлөөд, мүнөө үе сагта үмдэхөөр дэгэл оёжо, зондо харуулаба. Захаминай аймагай Үлэгшэнэй Долсон Улытуева хүүгэдэй үмдэхэ буряад дэгэлнүүдые зоной анхаралда дурадхаба. Агын автономито тойроһоо хабаадагша Цыденжаб

Цыбикова бүтээтэйшүүлэй гоёжо үмдэхэ костюмуудай коллекци харуулаа. Тус конкурсно Баунтын аймагай эвенкнүүдэй хубсаһаншые табигдаа юм.

«Заншалта буряад дэгэл» гэхэн номинацин Гран-Придэ Агын автономито тойрогой Цыденжаб Цыбикова хүртэбэ, мүн баһа Гран-При шагнал «Мүнөө үеын буряад хубсаһан» гэхэн номинацида «Байгал» театрай модельер Елена Самбаровада олгогдобо. Мүн тиэхэдэ «Заншалта буряад дэгэл» гэхэн номинацин нэгэдэхи шатын диплом Хитадай Шэнэхэн нютагай Бадма-Ханда оёдолшондо барюулагдаба, хоёрдохи шатын диплом Усть-Ордын тойрогой Оюна Романовада, гурбадахи шатын диплом Агын автономито

тойрогой Долгор Митыповада үгтэбэ. «Мүнөө үеын буряад хубсаһан» гэхэн номинацида түрүүшын нуури Хитад ороной Димаада барюулагдаа; хоёрдохи шатын дипломдо Усть-Ордын тойрогой Анжелика Алсаткина, гурбадахи шатын дипломдо Агын автономито тойрогой Руслан Батожаргалов хүртэбэ.

Иймэ дүнгүүдтэйгээр конкурс түгэсэбэ. Үндэһэн хубсаһа хунарай гайхамшагта энэ үзэсхэлэниие хараһан залуу зон элинсэг хулинсагуудайнгаа үмдэжэ ябан хубсаһантай танилсажа, ехэл гоёшоһон байха...

Янжам ЖАПОВА,
Р.Н.БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.

ЯМАР ДАНГИНА ГОЁХОН БЭ?

Дүрбэн үдэрэй туршада болоһон Алтарганын олон тоото конкурснуудай дунда дангинанарай мурьсөөн үнгэрбэ. Сэбэр шарайтай, уян нугархай бэетэй, нахис хотос гэшхэдэлтэй, дуулажашье, хатаржашье шадаха Эрхүүгэй, Усть-Ордын тойрогой, Агын, Хитад ороной Шэнэхээнэй болон Буряад Республикын аймагуудай залуу 17 дангинанар тус конкурсно хабаадаба.

Конкурс 4 мурьсөөнһөө бүридэбэ. Залуу хүүхэд өөр тухайгаа гоёор хөөржэ үгэхэ, дуу дуулаха, хатар наада харуулха болон үдэшын гоё найхан хубсаһа үмдөөд, тайзан дээрэ гоёор гэшхэлжэ харуулха ёһотой байгаа бшуу. Найхан абхай дангинанарай нэрэ нэрлэл: Агын автономито тойрогой Агын районой Ирина Ринчинова, Могойтын - Долгор Жамьянова, Дульдаргын - Цыпилма Цыденешиева, Ахын аймагай - Валентина Сайбатова, Захаминай - Оюна Намсараева Эржена Юмжапова хоёр, Түнхэнэй Майя Балданова, Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театрай артистка, Хурамхаанһаа уг гарбалтай Туяна Монтоева, Монголой Улаан-Баатарай Ахагва Дорж Улаан Зул, Хэнтий аймагай Чимит Тохт Энх Зул, Дорнод аймагай - Хуяг Баатар Бат Туяа, Сэлэнгын - Энхтул Чимбат, Эрхүүгэй Надежда Никитина,

Усть-Ордын автономито тойрогой Виктория Пунцукова, Хэжэнгын Аюна Доржиева, Хяагтын Туяна Доржиева, Хитад ороной Шэнэхээн нютагай Лубсагма Бальжинимаева гэгшэ.

Сэбэр найхан дангинанар өөр тухайгаа хөөржэ үгтэбэ, үрэлнүүдые сугларгшадта хэлэбэ. Нүүлээрнэ аялга дуунай конкурс эмхидхэгдэжэ, залуу басагад хонгёо хоолойнуудаараа буряад, монгол дуунуудые эдэлүүлбэд. Хатарай наадан эхилжэ, басагад гоё найхан хубсаһа үмдэжэ, хатар наадаа гүйсэдхэбэ. Хатар хатараад байтараа, тэдэнэрнай үдэшын гоё найхан хубсаһа хунараа үмдэжэ, нахис хотос тайзан дээрүүр гэшхэлбэд.

Дангинанарай бэлиг шадабари шалгаһан жюри ажалаа ябуулжа, конкурс бүхэнэй нүүлдэ табло дээрэ сэгнэлтэнүүдын табигдаба.

Тус дүнгүүдээрнэ Гран-Придэ Шэнэхээн нютагай Лубсагма Бальжинимаева хүртэбэ. Түрүүшын нуурида Агын автономито тойрогой Дульдаргын районой Цыпилма Цыденешиева, Могойтын районой басаган Долгор Жамьянова хоёрдохи нуурида гараба, гурбадахи шатын диплом Виктория Пунцуковада үгтэбэ.

Янжам ЖАПОВА.

Р.Н.БАЗАРОВАЙ

болон автарай фото-зурагууд.

УРАН ШҮЛЭГЭЙ ДОЛГИН ДЭЭРЭ

Д.Р. Батожабайн нэрэмжэтэ Эдиршүүлэй библиотекэ соо мүнөө үеын буряад поэзидэ зорюулагдаһан «Алтарганын» конкурсно 78 хүн хабаадаһан байна.

Өөһэдынгөө шүлэгүүдые жюриин үзэмжэдэ тушааһан, уншаһан поэдүүдэй конкурсын жюрие хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор, РАН-ай ИМБИТ-ын литература шэнжэлэгшын, фольклористикын кафедрые даагша, литература шэнжэлэгшэ Людмила Санжабоевна Дампилова толгойлобо.

Жюриин бүридхэлдэ ороһон республикын арадай поэт Л.Д.Топхаев, Агын автономито округтой хизаар шэнжэлэгшын музейн дарга, поэт, РФ-гэй Уран зохёолшодой холбоной гшүүн Б.Г.Гармажапов, Усть-Ордагай автономито округой Эрдэм нуралсаай болон залуушуудай политикын дарга М.Н.Хажелаева, республикын арадай поэт Ц.Ц.Дондогой, поэт Н.Нимбуевай эгшэ, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ А.Ш.Нимбуева, мүн РЦНТ-һэ бүлэгэй эмхидхэлэй директор В.Ц.Дашинимаева ехэ ажал ябуулба. Уран гоёор, ёһотой артистнар шэнгээр, удха түгэлдэр шүлэгүүдээ уншаһан поэдүүдэй зохёолнуудые жюриинхид сэгнэжэ, эрхим поэдүүдые элирүүлээ.

Захаминай районой Санжай-Ханда Дармаева Гран-при шанда (8000 түхэриг мүнгэн шанда), мүн лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртөө. I шатын диплом 6000 түхэриг мүнгэн шантайгаар Хитадай Шэнэхээнэй аймагай Сагаангууд Бадраа абаба. II шатын дипломуудта, мүнгэн шангуудта Агаһаа Цыбикмит Дамдинжапова, Захаминай Дарима Дулаева хүртэһэн байна. III шатын диплом Монголой Хэнтийн аймагай Энх-Жаргалда дамжуулагдаа. Дипломууд, үнэтэ бэлэгүүд А.Прушенов (Түнхэн), Т.Доржиев (Загарай), Ж.Цыдыпов, А.Малатхаева (Улаан-Удэ), Ж.Жербаев, Ш.Х.Базарсадаева (Ага), У.Батудаева (Усть-Орда), В.Түгдэмэй (Хэжэнгэ), Б.Балданов (Аха), Д.Хобраков (Хурамхаан), бусад поэдүүд абаба. Ахын аймагай поэт Баяр Балдановта Н.Нимбуевай нэрэмжэтэ шан (нефридээр хэгдэһэн үзэм) - номин эрдэнээр бүтээгдэһэн яблока хүртөө. Хабаадаһан хүн бүхэндэ диплом гарай бэлэгтэйгээр барюулагдаа.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Л.Д.Топхаев, соёлой министр В.Б.Прокопьев; амаршалгын үедэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

ТҮРЭЛ АРАДАЙМНАЙ ХИИ МОРИН

Буряад арадаймнай бэлиг талаангы, нур хүлдые үргэжэ байһан «Алтаргана-2006» гэхэн бүгэдэ арадаймнай фестиваль үндэр хэмжээндэ үнгэргэгдэжэ, бүхы зоноймнай хани харилсаае, эб нүхэсэлые, урданай ёһо заншал, соёл, түүхэ, урлал, хубсаһа, эд хэрэгсэл хэргээлгы дүүрэн хүсэлтэйгөөр дэмжэбэ, бүри дээшэнь хии мориень үргэбэ гээшэ.

ҮЕ САГЫЕМНАЙ ҮНЭН ЗҮБӨӨР ХАРУУЛХА БЭЛИГТЭЙ

Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ Уран зурагай музей соо нээгдэһэн «Уран зураг» гэхэн тусхайта выставкэ дээрэ арадай маягаар зурадаг мастернуудһаа эхилээд, алдар суута уран зураашадай бүтээлнүүд табигдажа, олоной һонирхол татаа. «Алтарганада» зориулагдаһан уран зурагай выставкэ нээһэн республикын соёлой болон олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй министр В.Б.Прокопьев амаршалгын үгэнүүдые хэлэхэ үедөө гүн удаха шанартай һайндэртэ 11 янзын конкурсуудта бэлигтэй зон олон оронһоо, хото гороудһаа, аймагуудһаа хабаадаха, СССР-эй арадай артистнарай галерей мүнөөдэр нээгдэхэ, эб нэгэн арадай баян заншал, талаан, соёл, түүхэ, урлал харуулха гэжэ мэдээсээ. «Уран гаргай элдэб үеын зоной искусство хаража баясахыетнай уринабди» гэжэ республикын Уран зураашадай холбооний

түрүүлэгшэ Г.Г.Васильев, Б.А.Мэрдыеев, скульптор А.М.Миронов, уран зурааша-ветеранууд Л.Д.Доржиев, И.Г.Налабардин эндэ сугларашадые уриба.

Харагшадай үзэмжэдэ суута Ц.Сампиловай, А.Сахаровскаягай, Д.Н.Д.Дугаровай, А.Казанскиин, буряад маягаар зурадаг Л.Доржиевай, Ц.Н.Очировай, бусад бэлигтэнэй бүтээлнүүд эндэ табигдажа, хүн зоноймнай ажабайдалтай, һайхан байгаалитай, хүсэл зоригтой танилсуулаа. Илангаяа урданай байдал, ёһо заншал харуулаһан Ц.С.Сампиловай зурагууд («Түрү хурим», «Бэриие үдэшэлгэ г.м.») олоной һонирхол татана. «Алтаргана» фестивалиин үедэ үргэлжэлһэн тус выставкэ урданай, мүнөө үеын байдал зураглана, буряадуудай ажурдал, һанаан бодолые тайлбарилна.

«БУРЯАД ХҮНЭЙ НЭГЭ ҮДЭР»

Иигэжэ нэрлэгдэһэн фольклорно коллективүүдэй дунда эмхидхэгдэһэн энэ конкурс («Арадай алтан абдарһаа») түрэл арадаймнай уг бүхэнэй, нюотаг зоной хэлэнтэй, соёлтой, хубсаһа, урлалтай, ажаһуудалтай танилсуулаа. Түрүүшын үдэр Н.Бестужевай нэрэмжэтэ ород драмын театрай ордон соо, хоёрдохи үдэринь Х.Намсарасвай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театр соо үнгэргэгдэһэн конкурсуудта Монголһоо, Хитадаһаа, Ага, Усть-Ордаһаа, Шэтэ, Эрхүүһээ, мүн республикымнай аймагуудһаа хамта дээрээ 30 коллективүүд ёһо заншалуудһаа харуулжа, элдэб һонин темэнүүдые элрхэйлбэ.

Бүгэдэ монгол-буряад угсаатанар

Бурхан багшын, Богдо Зонховын

Хубиин сүлөөе, хубиин хүгжэлтые

Хубияа сахихые хамта шудалхаар

Гэгээрнэ Алтарганамни...

гэхэн үгэнүүд дууддажа, нур жабхааланга хүгжэмэй зэдэлһэнэй удаа «Ангара» ансамблиинхид сагаан эдээнэй сэржэмэй ёһо харуулан:

Дүрбэн зүг тээшээ үргэжэ, Зургаан тээшээ мүргэжэ,

«Алтаргана» наадагяа

эхилэн, Алтан наран халуунаар

шараг,

«Алтарганамнай» гоёор болог, гэдэн, дуутайгаар ябажа, тайзан дээрэхи модондо зурамуудые оёно. Тэдэниие «Алтан булаг», «Ольхон» ансамблынууд дэмжэнэ. Тайзан дээрэ уригдаһан Буряад Республикымнай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо О.В.Хышиктыев, Арадай Хуралай зүгһөө Ц.Б.Батуев гэгшэд гаража, бултаңда халуун амаршалга хүргэбэ, амжалта хүсэбэ.

Удаань энэ концерт наада хүтэлбэрилэгшэд конкурсын жү-

ритэй танилсуулаа. Жюрин түрүүлэгшэ - түүхын эрдэмэй доктор, Россин эрдэмэй академиин Сибириин отделениин монгол шэнжээлгын, буддын шажанай болон түбэд шэнжээлгын институтдай ахалагша эрдэмтэ Д.С.Дугаров. ВСГАКИ-гай этнологиин болон фольклорой кафедрые даагша, түүхын эрдэмэй кандидат Д.А.Николаева, РЦНТ-гэй директорэй орлогшо, республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ С.Д.Доржиев, Агын Буряадай автономито округой Могойтын соёлой районно түбэй начальнигай орлогшо Б.Н.Николаев, Шэтэн областиин соёлой областной түбэй гол методист Ц.Ю.Тумурова, Монголһоо Д.Долгорма, Хитадай Дотор Монголой түлөөлэгшэ Ч.Р. Ринчинова, Эрхүүгэй буряад соёлой түбһөө В.Б.Ширибазарова гэгшэд жюрин бүридэлдэ ороһон байна.

Тиихэдэ энэ конкурсые - Буряад Республикын Соёлой болон олондо мэдээсэл тараадаг министерство, Арадай уран бэлигэй түб (РЦНТ) эмхидхээ. Тэрэшэлэн энэ конкурс хадаа «Венок дружбы» гэхэн Ази болон Номгон далайн оронуудай заншалта үндэһэн хатарнуудай уласхоорондын конкурсын үедэ эмхидхэгдэжэ, энэ конкурсые ВСГАКИ-гай хатарай институт мүн лэ хүтэлбэрилөө. Жюрин бүридэлдэ хатарай институтдай директор, республикын искусствын габыята ажал ябуулагша Д.В.Дугаржапов, орлогшонь, республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Л.А.Сахина, хореографинн кафедрые даагша, профессор И.М.Кулиева, түүхын эрдэмэй кандидат О.Б.Буксыкова, буряад фольклорой таһагые даагша С.С.Хандагурова ороһон байна. Жюрин түрүүлэгшэ Д.С.Дугаров, ВСГАКИ-гай ректор Арадай Хуралай депутат Р.И.Пшеничникова бултаңда амжалта хүсөө.

Концерт нааданай конкурс нээһэн «Тоонто» гэхэн фольклорно коллектив (Улаан-Үдэ) «Түүдэбшын наада» харуулжа, угсаахайтан, баряахайтан агаар хоорондохы мурьсөө: жороо угын, дуун-таабарин, дуу андалдаанай тулалдаа, хамбын ёохорой наада жюрин үзэмжэдэ табяа:

...Ургаһаа ерхэн

үүлэниинь

Урагша, хойшоо таһарна.

Ургуур һууһан залуушуул

Ерыш наашаа наагандаа...

Мухаршэбэрэйхид «Тоонто ноулга», захиамнайхид «Эһээ даралга» («Һэеы даралга»), могойтынхид «Гал гуламтын магтаал», шэнэхээнэйхид «Басаганай ехэ наада» харуулба. Загарайнхид «Зөөхэйн наадантай», эрхүүгэйхид «Бэһэ андалдаантай», яруунынхид «Ангуушадай ёһотой» танилсуулаа.

Хоёр үдэрэй туршада олоной һонирхол татаһан «Буряад хүнэй нэгэ үдэр» («Арадаймнай алтан абдарһаа») гэхэн конкурсдо лауреадай нэрэ зэргэдэ Агын Могойтын районой «Ажалшан» фольклорно ансамбль хүртэжэ, диплом, 30 мянган түхэриг мүнгэн шан абаба. I шатын дипломдо, видеокамера шанда Хорин районой «Ашангийн эрьдэ» гэхэн фольклорно коллектив хүртэбэ. II шатын диплом, хүгжэмэй центр шан Монголой Улаан-Баатар хотын «Улаалзай» абаһан байна. III шатын диплом, телевизор шан Шэтэн областиин Ононой районой «Сахюур» гэхэн фольклорно ансамбльдэ үгтэбэ.

Олон тоото ансамблынуудта дипломууд, тусхай шангууд барюулагдаа. Тус конкурсын дүнгөөр РЦНТ-гэй директорэй орлогшо, жюрин гэгшүүн С.Д.Доржиевтай хөөрэлдөөбди.

- Эндэ гол темэ гэхэдэ, түрэ хуримда, хадаг табилгада, басаганай нааданда зориулагдаһан програмууд олон байһа. Монгол 5 бүлэг энэ темэ ха-

ДЭЭШЭЭ ДЭГДЭХЭНЬ БОЛТОГОЙ!

руулба. Залуушуудда, хүүгэдтэ
ехэ аша туһатай ёһо заншал-
нуудтай танилсаабди. Москва-
гайхидай соёл, хэлээ үргэжэ ха-
баадаһаниинь найшаамаар байна.
Хориин аймагай «Ашангын
эрьедэ» ансамбль видеофильм,
шууяа, нэрэлгэ хэрэглэжэ,
эхиндэнь хун шубуудай, хүүдэнь
элеэгэй ниидэн ябахые, наада-
най хүүдэ тэнгэрийн дуугаран
наадьень, ёһо заншалайнь найн
бүтэһые, дэмжэһые абяагаар
харуулжа, үндэр сэгнэлтэдэ
хүртөө. Кабанскында Байгал
загаһашалхаа ошоһон зоние
мордохуулгын ёһо харуулан,
бидэниие хонирхуулба. Эхирэд-
булагадайхид ёхортоо өөһэд-
төө орон шахуу бэрхээр хатарна.
Шэтын Ононой районой «са-
хюурайхид» тон зүбөөр ёһо
заншалаа харуулаа. Түхэнэй,
Зэдэн, Захааминнай коллективүүд
бэрхэ артистнууд байһанаа
гэршэлбэ. Агынхид баян хубсаһа
зүүдэй, урлалтай, олон зоной
хабаадалгатай байһанаа харуу-
лаа. Зүгөөр 4-5 хүгжэмшэдтэй
дэмжэлгэтэй байһаниинь ёһо

заншал харуулалгада үлүү шэнги
болонно. Зарим ансамбльнуудай
хубсаһан, номернууд мүнөө үеын
(стилизованно) болоһоно. Бүхы
дуунууд хамтын байгаагүй бшуу,
зарим ушарта ганса дуушанай
гүйсэдхэбэл, дээрэ байха һэн.
Зарим коллективүүд гэр (һэеы)
соогоо ёхорлоно. Хэдэн басагад
үндэр каблуугтай туфли
үмдэнхэй байха юм. Арадаймнай
ёһо гурим, заншал үргэнөөр
харуулан, гэр байрын хэрэгсэл,
аман үгын баялиг, ёхор, урданай
дуу харуулан, хэрэглэһэн энэ
гол конкурсно хабаадаһан бүхы
коллективүүдтэ, хүтэлбэрилэг-
шэдтэнь баярые хүргэнэбди. Ехэ
бэлэдхэл хэгдээ гэжэ баясанаб-
ди, республиканска конкурсын
(март нара соо үнгэрөө) шүүм-
жэлэл, дутагдалнуудаа хараадаа
абажа, программаа найжа-
руулан коллективүүдтэ, эрхим
фольклорно ансамбльнуудые
дэмжэһэн, зүбөөр сэгнэһэн жи-
рин гэшүүдтэ, хатар, ёхор
сэгнэһэн ВСГАКИ-гай бүри-
хэһэн жюрин гэшүүдтэ халуун
баяр хүргэнэбди. Үшөө һонин,

бүри урданай, эндэ харуулаг-
даагүй ёһо гурим, заншал саа-
шадаа харуулжа байхыетнай
уряалнабди, этнограф-эрдэм-
тэдые, мэргэжэлтэдые тоосоото
концерт наадануудтаа урижа,
зүбшэл заабари абахыетнай
дурадханабди. Булганда амжалта
хүсэе! - гэжэ Сергей Доржиевич
тодорхойлоо һэн.

Түрэл буряад арадаймнай ню-
таг бүхэнэй абари зан, ажа-
һуудал, эд хэрэгсэл, хубсаһа
хунар, зүүдхэл, урлал ондоошье,
дабтагдашагүй найхан, уг уд-
хатай бшуу. Дабтагдашагүй,
өөрын онсо шэнжэтэй, шанар-
тай ёһо гуримаа, хэлээ, соёлоо,
түүхээ залуушуудда, хүүгэдтэ
дамжуулжа, хии моримнай өөдөө,
урагшатай, урматтай, бурхангай,
буянтай ябахамнай болтогой!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.
**ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: «Алтар-
гана» найндэрэй - фестивалиин
гала-концертын үедэ.**

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

«Алтарганын» конкурсын дүнгүүд

...АВТОМАШИНААР УРДАМНАЙ АГТА ХҮЛЭГҮӨӨ ХУРДАНААР...

«Алтаргана-2006» гэхэн Уласхоорондын буряадай үндэһэн
фестивальда зорюулагдаһан «В развитии культуры - будущее
народа» гэжэ нэрлэгдэһэн муниципальна байгуулануудай
социально-соёлой комплекснуудай хүдэлмэрийн республиканска
харалгын дүнгүүд «Алтарганын» түгэсхэлэй (хаалгын) найр наадан
дээрэ Буряадай АССР-эй 25 жэлэй нэрэмжэтэ стадион дээрэ
соносхогдоо.

«Лучший социально-куль-
турный комплекс поселения»
гэхэн номинацияр «Кяхтинский
район» гэхэн МО-гой Алтайн
поселениин социально-соёлой
комплексын хүдөөгэй байшан-
гай коллективтэ хүртөө. Хү-
тэ эрилэгшэнь Валентина
Викторовна Цыремпилова.
Илагшадта УАЗ-22069-033 түхэлэй
хүнгэн машина (11 хүнэй нууха
автобус-люкс) шан үгтэбэ.
Тиихэдэ «Селенгинский район»
МО-гой Ноёхонй поселениин
социально-соёлой комплексын
хүдөөгэй соёлой байшангай
коллектив мүн лэ илаба. Ди-

ректорынь Ирина Дашидор-
жиевна Цыренова. Эндэ шал-
гарагшадта мүн лэ УАЗ-22069-033
түхэлэй хүнгэн машина (11 хүнэй
нууха автобус-люкс) шанда
хүртөө.

Тэрэшэлэн «Лучший со-
циально-культурный комплекс
райцентра» гэхэн номинацияр
«Баунтовский район» МО-гой
аймагай соёлой байшан (дирек-
торынь Людмила Николаевна
Семенова) шалгарһан байна.
Илаһан коллективтэ баһал УАЗ
22069-033 түхэлэй, 11 хүнэй нууха
автобус-люкс үгтөө. «Лучший

орган управления культурой»
гэхэн номинацида «Курум-
канский район» МО-гой соёлой
таһаг (дарга Тамара Бадмаевна
Монтоева) илажа, «Жигули»
хүнгэн машинаар шагнагдаба.

Тус харалгада шалгарһан
«Закаменский район» МО-гой
Дүтэлүүрэй поселениин со-
циально-соёлой комплексын
хүдөөгэй соёлой байшан (ди-
ректорынь Надежда Андреевна
Эрдынеева) «Росгосстрах» гэхэн
Буряадай таһагай республикын
Арадай Хуралай, Соёлой болон
олондо мэдээсэл тараадаг
министерствын шанда - хүнгэн
машина шанда хүртэбэ.

Буряад ороноймнай МВД-гэй
тусхай шан - хүгжэмэй центр
Улаан-Үдэ хотын «Рассвет» гэхэн
соёлой-найр нааданай түбтэ
дамжуулагдаа.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

БҮХЭ БАРИЛДААН

Элинсэгхээ заяатай эрын гурбан нааданай бүхэ барилдаанай мурьсөөндэ хори гаран команданууд түлөөлэгшэдөө табиһан байна. Түрүүшын үдэр тус мурьсөөнэй нээлгэ дээрэ Буряад Республикын Президент А.В. Потапов түрэл оронойнгоо эрхим спортсменүүдтэ үндэр нэрэ зэргэнүүдэй үнэмшэлгэнүүдые, гарай бэлэгүүдые баяр ёһололой оршон байдалда барюулан байна. Тиин ногоон хибэс дээрэ бүхэшүүлэй тулалдаан эхилээл даа.

Барилдаашад шэгнүүрэй гурбан категорида барилдаан

залгада, Зоригто Баргажанай баатар Михаил Дамбиевтай барилдаба. Илалта туйлагшада «Росгосстрах» АО-гой зүгһөө хүнгэн автомашина бэлэг барюулагдаха байгаа. Тиимэһээл бүришье эршэтэй тулалдаан болоо ха юм. Зүгөөр Михаил Дамбиев олон тоото мурьсөөнүүдтэ хабаадажа, шагнал медальнуудта хүртэнхэй, тэрэнэй тоодо автомашинашье бии. Теэд аза талаан энэ удаа Зоригтын тала руу тудгаа. Хоюулаа ана-мана барилдажа, бэһээ барилсажа, гурбан минутын туршада барилдаха сагтаа даб гэжэ торон хоюулаа унахадаа, түрүүшээр хэн

Захааминай аймагай гулваа В.В.Аюшеев хоригшо Ш.А.Хазасагаев хоёр эгээл түрүүшүүлэй тоодо Байрые амаршалба

илалтын шанда хүртөө.

2400 метрэй зайда эгээл олон морид табигдаа. Эндэ «Световар» гэжэ нэрлэгдэһэн хүлэг түрүүн фиништэ ерэхэдээ, 2 минута 41 секунда саг харуулаа. Илагша гүйгөөшэ Усть-Ордын округ түлөөлөө.

1600 метрэй зайда тэргэ морёор урилдахадаа, мүн лэ шэнэ рекорд табигдаа. Шэтын түлөөлэгшэ Игорь Акулов республиканска ипподромой эрхим дүн - 2 минута 6 секунда саг харуулба.

Олоной һонирхомо 3200 метрэй зайда 15 хүлэг хаба шадалаа туршалсаа. Виктор Шантагаров Шэтын ипподромой «Арбалет» хүлэгтэ мордожо,

Абарга бүхэшүүлэй тэмсээн

БУУРАЛ САГААН ТҮҮХЭТЭЙ ЭРЫН ГУРБАН НААДАН

хэнэйшье диилэһэниинь эли бэшэ байжа, хоюулан илалтын баярай тэмдэг болгон гараа үргөө. Теэд видеокамерын аша туһаар судьянар дахяад энэ уулзалга хаража, Зоригто Цырендондопов шүүгээ гэжэ шиидхэбэри гаргаа. Тиигэжэ бүхэ барилдаашанай алдар

далтай байһанаа гэршэлээ. Захааминай Үлэгшэн нютагай хур харбагшад эндэ сууда гараа. Хори гаран жэлэй туршада Үлэгшэндэ хүдэлжэ байһан мэдээжэ тренер Шагдар Александрович Хазасагаевай удаадахи шаби үндэр амжалта туйлаба. Нютагай хур харбалгын хургуулин тренер Баир Соктоев абсолютна чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, хүнгэн автомашинаар мүн лэ шагнадаба.

Бүхэли үдэртөө баярай

гуудай, Шэтэ можын, Буряад ороной гүйгөөшэ морид холо ойрыңи зайда урилдаба. Эндэ 3200 метрэй, 6 модоной зайнуудта илалта туйлагшадта «Росгосстрах» акционернэ бүлгэм, Буряад Республикын Правительство ба Буряадай мори хорилгын спортын федераци суг хамта хүнгэн машинануудые бэлэг барюулха байһанаа мэдүүлээ.

«Энэ удаа сугларһан хүлэгүүд олондо мэдээжэ, Алас Дурна, Сибириин зүгтэ суутай, алдартай намтартайнууд», - гэжэ энэ мурьсөөнэй диктор Андрей Бутогов сонсохоо. Энэ мэдээ гэршэлжэ, жэрын гүйһэн моридой дундаһаа шалгарһан 4 хүлэг шэнэ рекорднуудые табья шуу.

1600 метрэй зайда моридой жолоонууд хула табигдажа, мурьсөөнэй түрүүшын тулалдаан болоо. Лилия Мясникова (Буряад орон) «Хиас» үрээ хүлэгтэ мордожо, хэнһээшье түрүүн фиништэ хүрбэ. Тэрэ «Бурятхлебпромой» бэлдэһэн бэлэгтэ хүртөө. 1981 ондо республиканска ипподром дээрэ табигдаһан рекорд - 1 минута 54 секунда энэ удаа «сохигдожо», 1800 метрэй зай Агын

Хүнгэн автомашина шанда хүртэжэ В.Шантагаров (Шэтэ)

эрхим гэжэ тодороо, тэрэ АО «Росгосстрахай» автомашина бэлэгтэ хүртэбэ. Бэшүүрэй аймагай Ирина Куприянова гурба наһа хүсэһэн хоёолонго хүлэгүүдые зайдаһан шодоогуудай дундаһаа шалгаржа, илалта туйлаа.

Энэ мурьсөөнэй түгэсхэлдэ 6 модоной зайда табигдаха хээрэ, зээрдэ элдэб зүһэтэй, ёһотойл омогорхомо хүлэгүүд бээ зэһэжэ гарахадаа, харагшадай нюдэ баясуулаа. Энэ зайда Агын морид алдар сууда хүртөө. Хара-Шэбэрэй эдирхэн Николай Сальников «Фараон» хүлэгөө зайдажа, стартын эхинһээ түрүүшүүлэй бүлэг соо гүйлгөө, саашадаа аза талаантай хүлэгэйнгөө жолооень хула табижа, фиништэ бусадһаа булюу түрүүлээ. Хоёрдохи хуурида гараһан Хэжэнгын аймагай «Енисейский» совхозой түлөөлэгшэ Дарья Кирпичева тухай хэлэнгүй гаража болохогүй. Тэрэ энэ утын зайда моринойнгоо шадал тон зүбөөр тааруулан, 7-8-дахи хууринуудта ябаһанаа, һүүлшын модоной зайда бутаниие хүсэжэ, арайл түрүүшүүлһээ хожомдоо. Нэгэ жэгдэ зургаан модоной зай гаталһан Зугаалайн (Агын округ) «Гриф» хүлэг гурбадахи хуурида гараа.

Аадартайда түрэнэн Алагхан гүүнэй унаган Алхаад, тэнжээд ябахадана, Ардаг хүлэг энээхэн лэ. Бороотойдо түрэнэн Борогшон гүүнэй унаган Бодоод, тэнжээд ябахадана, Бодото хүлэг энээхэн лэ.

- гэжэ Агын районой Хүнхэр нютагай дуушан Аюша, дамбаевич Лхасаранов гүүнһээ гөөшэ хүлэгтэ соло дуудаа. «Алтарганын» нааданай ардаг хүлэгүүдэй урилдаан, буряад зоней омогорхол болохо хүлэгүүдтэ зорюулагдаһан соло дуудалага түгэсхэлэй нааданай ёһотойл шэмэг болоо даа!

Ешигма ЦЫБЕНОВА. Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото.

байна. 60 кг шэгнүүртэ зэрлэгтэ Зэдын түлөөлэгшэ Бато Банзаракцаев илалтын амжалта туйлаа. Хоёрдохи хуурида Агын Батор Цыбиков гараа. Усть-Ордын тамиршан Булат Тобчинов гурбадахи хуури эзэлээ. Шэгнүүрэй 75 кг болотор категорида мэдээжэ олон барилдаашад хабаадаа. Тиин шанга тулалдаанай һүүлээр Зоригто Цырендондопов (Сэлэнгын аймаг) түрүү хуурида гараа. Баргажанай Михаил Дамбиев хоёрдохи хуури эзэлээ. Шангай гурбадахи хууриин түлөө Батор Нимаев гарай бэлэгээр урмашуулагдаа. 75 кг шэгнүүрһээ дээшэ категорида бүхэшүүл мүн лэ ялас гэмээр барилдаа. Тиимэшье абсолютна чемпионой нэрэ хүндэдэ хүртэжэ аза талаангүй байшоо. Мухар-Шэбэрэй Олег Болонев, Хэжэнгын Владимир Дамдинов, Агын Цыбик Максаров гэгшэд энэ шэгнүүртэ шангай хууринуудые эзэлһэн байна.

Эдэ гурбан, мүн тиихэдэ бусад категориин шэгнүүртэ хабаадажа, шангай хууригуудта гараһан тамиршад абсолютна чемпионой нэрэ хүндын түлөө хоорондоо барилдаа. Ногоон талмайн хибэс дээрэ багжагар томо абарга Олег Болонев бэсэр зааханшье наа, шуран Зоригто Цырендондопов хоёрой гарахада, харагшад бодолгото болон, «Хэниинь диилэхэ ааб?» гэжэ ханаата хуугаа. Үгтэһэн барилдаанай 5 минутын үнгэрхэдэ, бүхэшүүл бэһээ барилсан, хаба шадалаа туршалсаба. Эндэ Зоригто эрид түргэн шуранаа харуулжа, Болоневые нюрган дээрнэ унаагаба. Энэ уулзалгаһаа эхилжэ, Ноёхоной тамиршан хамагые диилэхэ зориг хүсэдэ абтажа, бусадые булюу диилэжэ гараа. Түгэсхэлэй уул-

«Алтаргана-2006» оной абсолютна чемпион Зоригто Цырендондопов (Сэлэнгын аймаг)

соло тэрэ үдэр гол түлэб Зоригто Цырендондоповто зорюулагдаа.

НУР ХАРБАЛГА

Бүхэ барилдаанай хажууда үнгэтэ гоё буряад хубсаһатай хур харбагшад олоной анхарал татаа. Дүшэ, гушан метрэй зайда хур харбагшад ном хуршаар тодо мэргэнэ туршалсаа. Агын тойрогой бүридхэмэл команда тус тустаа эрхимээр харбажа, хамтаараа түрүү хуурида гараа. Хоёрдохи хуури Захааминай мэргэн харбагшад эзэлээ. Гурбадахи хуурида гараһан Могойтын районой тамиршадта баһал «Бара, бара, бара даа, бараг мэргэн байнаш даа!» гэхэн соло дуудагдаал даа. Эндэ сагаалсаа тодо онохо хүсэлтэй сагаан хахалтай үбгэдэшье, залуу мэргэшүүлшье мурьсөөндэ хабаадаа. Тиин хубийн тоосоной хэмжээндэ Улаан-Үдын Советскэ районой түлөөлэгшэ Цырендоржи Магаков түрүүшын хуури эзэлээ.

Залуу хүрэг мэргэшүүл аха захатанайнгаа дүй дүршэлтэй танилсажа, баһал хаба ша-

Ардаг хүлэгүүдэй жолоо табигдаа

сууряан хонгёо аялгаар эздэлээ: «Бароо-бароо, баатар мэргэн байнаш даа!»

МОРИ УРИЛДААН
Нэрюухэн нэбшээтэй июлийн 2-ой үдэр Дээдэ Онгостойн ипподром дээрэ «Алтарганын» түгэсхэлэй мурьсөөн - мори урилдаан үнгэрөө. Заншалта ёһоор энэ мурьсөө харахаяа, стадионоор дүүрэн зон суглараа.

Усть-Ордын, Агын тойро-

районой Хилын совхозой шодоог Очир Бадмаев ардаг моринтоёо 1 минута 52 секундн туршада тооһо бурьюулан түрүү гаража, илалтын солодо хүртөө.

1600 метртэ хоёолонго морид хатаралдаа. Эндэ стартада 4 морин гаража, баһал хуушанай рекорд «сохижо», республиканска ипподромой мори хоригшо Владимир Шурыгин «Перстень» хүлэгтэ 2 минутын 12 секундн саг харуулжа,

№26(482)

ТООНО

БҮРЯАД ҮНЭН

6.07.2006

ДҮХЭРНИ

№76(21316)

«Алтарганын» үедэ болоһон хөөрэлдөөн

ТҮРЭЛ ХЭЛЭЭЗ ТҮҮРЭЭН, МАГТАН ЯБАЯЛ!

- Хүндэтэ Амар ахатан, ман-да уг нютаг, гол ажал хэрэгүүд тухайгаа хөөржэ үгыт. Ара-даймнай сэдхэлдэ хадуудаһан «Алтаргана» фестиваль тухай танай ханамжа, дурадхалнууд ямар бэ?

- Аяар 1958 онһоо Монголой университет дүүргээд, Монголой гүрэнэй хэблэлдэ редактораар хүдэлжэ эхилһэн байна. 30 гаран жэл соо гансал газарта - Монголой гүрэнэй хэблэлдэ хүдэлөө гээд, ажалым дэбтэр соо бэшгэдэнхэйл даа. Ганса газарта хүдэлһэмни, пенсидэшье гарахадамни, булай амар хэн, ондоо тээшээ ябалтагүй байгаа бшуу. 1955 онһоо жэжэ расказуудые, Ходжа Насреддинэй ушарта ябадалнууд шэнги шог егто үгүүлэл оршуулжа, сонинуудта хэблэжэ эхилээ һэмби. Оюутан ябаһан намда үгтэһэн 15 түхэриг гонорар ехэ мүнгэн байгаа бэд даа, эдеэл хэдэмнишье тон хэрэгтэйл хэн даа.

1955 онһоо 2005 он хүрэтэр 50 жэл соо оршуулга хээб, томо, жэжэ уран найханай 57 ном оршуулһан байна. Тэрэ тоодо хүүгэдэйшье, нийтэ-политическэ, спортивна темэнүүдтэшье зорюулагдаһан номуудые оршуулааб. Оюутан ябаханаа, хэр угһаа спортоор хонирходог һэмби. Мүнөө футболоор дэлхэйн чемпионат бидэниие хонирхуулна. Сайгаа уужа байжа, телевизорээ харанабди.

Аба, эжынгээ уг нютаг тухай хэлэхэдэ, Ага, Сүүгэл, Сүүгэлэй дасан. 1913 ондо (хубисхалай болоодүй байхада) аба, эжымни Монгол гараа хэн. Монголд, Үлзэ гол дээрэ, хилдэ дүүрэн буряад зон байгаа. Монголдөө үбэлжөөд, һөөргөө зундаа Агая бусажа зуһадаг саг байгаа. Харин 1918 ондо улаантан, сагаантан гэлдээд ябаһан зоной алиниинь хайн, мууб гэжэ илгараар бэшэ хэн, адлил дээрмэдээд лэ, мори, мал абаад ябашадаг байһан. Нэгэ номтой хүн тэндэмнай хэлэһэн гэдэг: «Һүүдэнь Лениней хургаал бии болохо, зүб, хайн саг болохо». Үнэхөөрөөшье хайн саг байгаа даа, мүнөө үедэ дэлгүүрэй харилсаан бии боложо, демократ болоод ябаһан зон олон бшуу. Мүнөөдэршье баһа бэрхэ саг болоо. Зүгөөр саг найжарха, ажабайдалнай саашадаа хайн болохо даа гэжэ этигэнэб.

«Алтарганада» Улаан-Баатарһаа 200 хүн хабаадахаа ерзбэ. Монголоо буряад зоной ажаһуудаг Дорнод, Хэнтэй, Түрээ, Хүбсэгэл гээд олон талһаа зон ерээ.

Манай хэблэлэй оршуулгын ажал бултынень конторо соогоо хэдэг хүдэлмэри бэшэ, үдэшэ, үглөөгүй гэртээ һуужа хэдэг ажал ха юм. Монголой хэблэлдэ хүдэлжэ байһан хадаа монгол хэлээ хайн мэдэхэ хүн аабзаб даа. Харин үндэһэн изагуураймнай хэлэн хээээдэшье

мартагдадаггүй байна. Яруунада, Хэжэнгэ, Хоридо аргагүй найхан хэлэтэй, илангаяа эхэнэрнүүдтэй, хүдөө ажахыда хүдэлдэг хаалишад, хара ажалай баян хэлэтэй зонтой уулзадаг һэмби. Харин залуушуулнай, олонхинь, мүнөө холисо хэлэтэй болонхой. Олон юумэ уншахада, ородоор бодоод, буряадаар бэшэһэн

Залуу корреспондентнүүд ажалдаа харюусалгатай байха зэргэтэй, зариманинь ханаанһаа абаад бэшэжэрхидэг. Һара үдэр, нэрэ зүбөөр бэшэхэ хэрэгтэй. Һүүлэй «Бурятия» сонинуудые абажа шэнжэлээб. Бүгэдэ буряадай съездын материалнуудые, буряадаар бэшэдэг залуу драматургнууд үсөөн гэхэн

«Нойрһоо һэриһэн тала», «Бүргэд», «Түрэлнютагһаа холо», «Банзарай хүбүүн Доржо» гэхэ мэтэшэлэниие Монголой буряадууд ехэ уншадаг байгаа. Мүнөө хүүгэднай уншажа ша- данагүйбши даа. Р.Е.Пубаевай бэлэглэһэн «Гэсэр» (буряад хэлэн дээрэ) манайда байгаа, зүгөөр «Гэсэр» манайда бии» гэлдэһэн

Энэ наадамнай улам саашаа хүгжэжэ, бүхы буряад зоние нэгдүүлжэ, суглуулжа, спорт, бэлигыень хүгжөөжэ, бүхы дэлхэйн монгол үндэһэтэнэй хайндэр бологч! Тиихэдэ саашаа хальмаг, тува зоние, Америкэ, Австралийн буряад-монголнуудые ниилүүлхэ бүри ехэ Азийн наадан болгоо хаа, бүришье хайн хэн ха.

Араг зоноймнай манлай, алдар суута хайндэр, ёһо заншалыемнай, хэлэ бэшэгыемнай, соёл, түүхыемнай һэргээһэн, анха түрүүшынхией Буряадтамнай эмхидхэгдэһэн «Алтарганада» буряадуудай нютаг, орон бүхэһинөө нэгэ үндэһэтэн араг сугларжа, бэлиг талаанһаа гэршэлээ, нүхэд ёһоной уулзалгануудые, олон тоото конкурс, мурьсөө эмхидхээ. Хүршэ Монгол ороһоо эргэмтэд, уран зохёолшод, артистнууд, уран найханай харалгада хабаадагшад, спортсменүүд олоороо эндэ хабаадаба. Монголой гүрэнэй хэблэлдэ 30 гаран жэлдэ шахуу оршуулагша-редактораар амжалтатай хүдэлһэн, Уран зохёолшодой холбооний гэшүүн, Монгол ороной соёлой габьяата ажалшан, Журналистнуудай холбооний гэшүүн, «Алтарганын» үедэ хайхан «Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ» гэхэн нэрэ солодо хүртэһэн Гурбазарай Амартай хөөрэлдэжэ, ажал хэрэгээрнь хонирхоһон, ханаан богдоорнь хубаалдаһан байнабди. Манай «Буряад үнэн» хэблэлэй байшангай генеральна директор, ахмаг редактор, Россин Уран зохёолшодой холбооний гэшүүн, Россин соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ А.А.Ангархевтай анханһаа ажалаараа харилсадаг юм. Буряад арадайнгаа хэлэ бэшэг, ёһо заншал, гурим, соёл залуу зондоо дамжуулха, искусство, литература яа саашадань хүгжөөхэ гэхэн хүсэл зоригтой, энэ хэрэгтэ өөрынгөө гористойхон хубита оруулһан габьяатай, мүнөөшье эгэ асуудалнуудта бүхы хүсэл оролдолгоёо зорюулжа байдаг, 60-70 орог, буряад ном оршуулһан гүн сэдхэлтэй, талаан бэлигтэй Монголой суута оршуулагша-редактор Г.Амар-гуайн харюунуудые уншагдайнгаа анхаралда гурагдаха.

байдаг, харин буряадаар бодоод бэшэбэлын дээрэ байха хэн. Һүүлшын дугаарнуудые абажа харахадаа, залуушуулнай буряад хэлээ, Монголд монгол хэлээ бүри хайн мэдэдэг болоһой гэжэ ханагдана. Һургуулида буряад хэлээ хайн үзэхэ, гэртээ буряадаар хөөрэлдэхэ шухала гэхэн бодол түрэнэ. Расул Гамзатов «Мой Дагестан» гэхэн номдоо ингэжэ бэшэһэн юм даа. Хэлэн тухай. Тэрэниие дурдахадашье, хамаагүй. Нэгэ хүн хари газарта ябаад, холо газарта авар яһатай аад, хари хэлэнтэй тааралдаа юм байна. «Эжымни нютагтаа бии, миний эжытэй уулзаарай, мэндэ хүргөөрэй» гэжэ тишээ ошохо хүндэ захихадань, Дагестандаа тэрэн ерээд эжытэйн уулзаа. «Танай хүбүүнтэй уулзааб, хайн ябажа байна» гэжэ хэлээ юм байна, тиихэдэнь хүгшэн эжыгэйн «манай хүбүүнтэй ямар хэлээр ярилдааб даа, авар хэлээр ааб даа» гэжэ асуухадань «үгы, хүбүүнтэй авар хэлээ мэдэнгүй, мартаа, харин англи хэлээр» гэхэдэнь, «авар, дагестан хэлээ мартаа хадаа тэрэшни миний хүбүүн бэшэ ха юм даа» гэжэ эжынь харюусаһан юм гэхэ. Хэлэн гээшэ тиимэ шухала. Хэлэгүй болоо хаа, гүрэмнай үгы болохо бшуу. Манай Монголой Гүрэнэй шангай лауреат, шүлэгшэ Зундын Доржо гэжэ хүн ингэжэ хэлэһэн байдаг: «Хэлэ, хилэ, мал үгы болоо хаа, бидэ дууһахабди. Хэлээ мэдэхэ болёод, хилэгүй болоод, тиигээд малгүй болоо хаа, монгол хүн халаа».

статьянуудые уншахада, баһал хэлэнэй асуудал гарана. Ш.Чимитдоржиев «Кто мы, буряад-монголы?» гэхэн хайн ном бэшээ. Үхибүүднай түрэл хэлээрээ яринагүй. Зүгөөр нэгэ изагуурай монгол, буряад хэлэнүүд адли: «ямаан» хаа, «ямаан», «тэмээн» хаа «тэмээн» хубилангүй бшуу, зүгөөр ород хэлэмнай ондоо ха юм.

- Һүүлэй үедэ, мүнөө «Алтарганадашье» Буряад орондомнай буряад эстрада дуунай, арадай дуунай конкурснууд олоор эмхидхэгдэжэ, мүнөө үеш буряад дуунда хурган, түрэл хэлэндэнь дүтэ болгохо зорилго табигдана... Анхан бидэ, манай үе шүлэг, үльгэр сээжэ мэдэдэг һэмди, нилээд бэе бээдэ хөөрэдэг байгаабди. Кинофильмнүүд буряад хэлэн дээрэ олон хэн...

- Зүб даа. Саг сагтаа ха юм даа. Буряад «Алтарганын» үедэ суута болоһон Амархууе шагнааб. Манайшье тэндэ шанга дуу, хүгжэмтэй дуушадыемнай баһал баясан угтажа байдаг даа. Зүбөөр саг сагтаа гэлсэнбди. Үнэхөөрөө эрьжэ, тойрожо байдаг юртэмсэ ха юм даа. Таби гаран ондо ородоо буряадаар нилээд олон юумэ оршуулагдадаг байгаа: А.Фадеевэй «Залуу гварди», Галина Николаевагай «Таряа хадалга» олон дуунуудта нилээд ехэ оршуулга Гунга Чимитов хэдэг хэн. «Наранай кладовай», «Залуу наһанай дуун» гэхэ мэтэ олон хэн. Тэрэ үедэ буряад ном ехэ олон гарадаг байгаа. Бидэ ехэ уншадаг һэмди: «Үүрэй толон»,

үхибүүднай уншажа шадахагүй байгаа. Ойдо ошоходошни, үхибүүдшни урдань үльгэр хөөрэлдэжэ халахагүй, «унтагы» гэдэг һэмди. Буряадай мэдээжэ зохёолшо Даши-Рабдан Батожабайн «Адуушанай дуу» мартадаггүйбди. Һургуулийн байхадамнай, Инкижиновэй наададаг «Потомок Чингисхана» гэхэн кино гарадаг хэн. Мүнөө Инкижинов тухай олон хүнэй бэшэһэн ном гараһан байна. «Алтарганада» арадай дуу дууладаг зоние шагнааб. Ехэ гоё байна. Ипподром дээрэ 1600 метртэ морёор гүйлгэлдөөд, эрэ бэрхэдэ машина шүүнэб гэжэ ханана. Манай тэндэ ехэ зайда урилдадаг. Хүүгэдые хамгаалха талаар 7-8-тайһаа бэшэ, харин 12-тойһоо Монголд морёор гүйлгэлдэхэ эрхэ үгтөө.

- Та хэды хүүгэдтэйбта?
- Хоёр басагадтайб, тэдэмнай илгараар бэшэ адлинууд эхир юм. Амаржаргалнай Монголой МИД-тэ хүдэлдэг, харин Амарбуямнай монгол-американ компанида ажалтай, эдиршүүлдэ, үхибүүдтэ, хургуулигүй багашуудта, үбшэн хүүгэдтэ гуманитарна туһа хүргэлгэдэ оролсодог. Хоюулаа англи, ород хэлтэй. Ород хэлээр заадаг хургуулида хураһан, монголой түүхэ, урлал, зураг хуу үзэһэн.

«Алтарганада» хабаадагшадта юу хүсэхэ байнабта?
- Суута дуушад Жаргалсайхан, Долгорма «Алтарганада» ерээ. Олон габьяата дуушаднай ерээгүй, олондонь «Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшын» нэрэ үгтөө.

Булта ажалтай байа, гүрэмнай хүдэлмэрийн ашаар хүгжэнэ бшуу. Хүдэлһэнэйнгөө ашаар жаргадабди. Ажалаа, соёлоо, урлагаа дээшлүүлжэ, хани барисаагаа бэхжүүлжэ ябая, өөһэд зуураа харилсаха ёһотойбди. Бүхы дэлхэй дээрэ буряад нэрээ гаргаха зэргэтэйбди. Амархуу - залуу дуушан Росси соогоо илажа гараба. Монголой бүхшүүл дэлхэйгээр суурхажэ эхилээ. Бээе шанга бариха, «одообди» гэжэ бээе нула табиха хэрэггүй. Бэлигтэй хүниие хажуудань ябаһан хэрэгтэ хэрэггүй «зон» эбдэнэ. Илья Эренбургын хэлэһээр, Есениниие тойроһон «литературада шагтагалдаһан банда» хаалгаага гэдэгтэл болоно бшуу. Хүнэй алдар солоор «һамаарагшад» хаанашье бии бшуу. Монгол зоной хэлэдэгээр иимэ ябаган үгэнүүд бии: «нёдондо ноёдтой архидаа һэмби, мүнөө жэл һогтуу ябанаб».

Бултада хайн хайханиие, аза жаргал, элүүр энхэ ябахые хүсэе! 1933 ондо Нохой жэлдэ түрэлһэнби. «Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ» болоо хадаа хайн ябана гээшэ ха.

- хайн даа. Үндэр заяатай, угай бэлигтэй Тандаа баяр хүргэнэ, бүхы дэлхэйн хайн хайханиие, үшөө ехэ амжалта хүсэһэнбди. «Алтарганада», бусад угсаата зон уулзажа, харилсажа байхамнай бодтогой!
- Болтогой!

Бэлигма ОРБОДОЕВА
хөөрэлдөө хэбэ.

Буряад хэлэн болбол манай арадай эртэ урда сагнаа хойшо ханал бодолоо ойлголсожо ябахан үндэһэн хэлэниинь мүн гэшэ. Манай эхэ, эсгэнэр, элинсэг хулинсаг, тэрэнэй уг гарбалнууд өөһэдэньгөө түрэл буряад хэлээрээ хөөрөлдөжэ, зугаалдажа, бэе бээе ойлголсожо, ажахыгаа, үндэһэн соёл болбосоролоо хүгжөөхын түлөө аһан ехээр оролдожо, нягта наринаар хадагалан, мүнөө хүрэтэр бидэнэртэ асаржа ерһэн гүүхэтэй.

Гайхамшагта зүблэлтэ засагай тогтоһонһоо хойшо, Буряад Республикын дэлхэйдэ мүндэлһэнһөө хойшо буряад үзэг бэшэг, уран зохёолой литературна хэлэн хадаа Советскэ Союзай үедэ 70 гаран жэлэй хугасаа соо ниитын болон хамаг олон үүргээ үргэн ехэ дэлсэтэйгээр бадаран хүгжөөһениинь манда мэдээжэ ааб даа. 1960 онһоо эхилээд, һүүлшын арбаад жэлдэ шэнэдхэн хубилалтын үедэ үндэһэн буряад хэлэмнай ямар хэмжээндэ ороод байнаб гэһэн асуудал манай зүрхэ сэдхэл зобооно.

1960-аад онуудай һүүлэй жэлүүдһээ эхилжэ, Буряадай Обкомой болон засаг түрын эмхи зургаануудай ноёд һайдай зэбүүрхэмэ үүдхэлэй ашаар буряад литературна хэлэн үндэһэн буряад һургуулинуудта заагдахаяа хоригдоһон юм. Энэ холын бодолгүй буряад хэлые доромжолһон, зоргоороо аашалһан дээдын зургануудай ноёд сайдуудта һаймһарһан, билдагуушалһан ажал хэрэгһын юм гэжэ хэнэйшье мэдэхээр болоһон. Энэ буряад арадай өөрынгөө үндэһэн хэлэн дээрээ үзэг бэшэлгэдэ һураха эрхэ сүлөө бүүдүүлгээр эбдэжэ, тэрэнэй урдахи жэлүүдэй гүшаад, дүшөөд, табяад онуудта буряад хэлэнэй бадаран хүгжэһэн бүхы асари ехэ гайхамшагта амжалта үүсхэлые хосороон усадхаһан шиндхэбэри болоод, буряад хэлэнэй панхаруудалһын зоболонто үе сагынь эхилээ бэлэй.

Буряадай үндэһэн хэлэ бэшэгэй талаар Буряадай партиин Обкомой үндэр тушаалта ноёдуудай болон Орос гүрэнэй дээдын ноёдуудта дохин, һүгдэн, үбдэгөөрөө мүлхин буужа үгэһэн улас түрын хойрог политика болбол Россин дээрэлхы, шовинист үзэлтэ хархис үндэһэтэй үзэлтэндэ болон буряадайшье зарим нэбхи ахирнууд үндэһэн хэлээ үзэн ядадаг, үндэһэн хэлэ бэшэгээ усадхаһы оролдоһон билдагууша сэхээтэн нигилистүүдтэ һаймһарһан хараа бодол мүн байгаа. Энэ зоргоороо аашалһан, гүнзгы ухаан мэдэлгүй, холын бодолгүй хаахар хүнүүдэй муухай адуунуудын буряад арадай залуушуул мүнөө хүрэтэр амаснаар байдаг. Мүнөө үедэ город болон аймагай түбтэ ажаһуудаг залуушуулай, заахан үхибүүднэй буряад эхэ хэлээ отго мэдэхгүй, ородооршье һайса мэдэхгүй тулууор баарһан зон болошонхойл даа.

1992 ондо манай Буряадай дээдын Хурал Буряад Республикын Конституци баталан абахадаа, буряад хэлээ одоол Буряад Республикын гүрэн түрын хэлэн болоо даа гэжэ баталаа бэлэй. Тэрэ сагнаа хойшо олон жэлүүд үнгэрэн үнгэрөө, үнөөхи гүрэн түрын буряад хэлэмнай Буряад Республикын хуулин ёһоор одоол гүрэн түрын хэлэн болобо даа гэхэмнай, энэмнай үнөөхи шаоодобори болоһон хэлэн хэбээрээ, тулхын сэхээр тулһан зандаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Гансал Гэгээрэлэй һургуулин, Эрдэм шэнжэлгын министерство буряад хэлээ бүхы һургуулинуудтаа заагдаха асуудалые һахы халаг оролдохын ехээр оролодоно хэбэртэй. Үнөөхи шаоодобори буряад хэлээ һургуулин хэбээрэй расписани соо эгээл үлдэгдэһэн шабхаруу сагта, ядахадаа юм гү, неделидээ оройдоол хэбээрэй нэгэ саг, табадахи гү, али зургаадахи хэбээрэй табидга байһан заншалын мүнөө хүрэтэр үлэһэн зандаа, үлгөөнэй эхин сагай хэбээрүүдтэ оруулахаяа ядаг юм гэһэн асуудал түрэнэ. Энэнь хадаа ойлгосотой. Шаоодобори хэлэндэ, хайдаа, иимэл

БАДАРУУЛАН ХҮГЖӨӨХЭНЬ ДАМЖАГГҮЙ

доромжолһон хандасань эли боложо үгэнэ бшуу.

Буряад хэлэнэй гурбадахи программа гэжэ байдаг. Энэ программаар үзэхэ буряад хэлэнэй учебнигүүд гэжэ юрэдөө үшөөл үгы хэбээрээ.

Бүри һаяхан Эржэн Патанхановна Нанзатовгай «Учебно-методическа комплекс» гэжэ эхин классуудта зориулан учебник хэблэлһээ гараа. Энэ «УМК» болбол тон уда ша нартай, одоол тон хэрэгтэй ном болоо гэжэ би «Бурятия» газетэдэ бэшэ нэм. Буряад хэлэ мэдэхгүй улады буряад хэлэндэ һургаха, элдэб янзын учебнигүүдые зохёохо, хэблэхэ талаар Буряадай гэгээрэлэй һургуулин министерствын нангин уялга болоно бшуу. Энэнь хадаа үшөө дутуул даа!

Буряад Республикын гүрэнэй буряад хэлэнэй албан ёһоной үүргэнь хадаа нэн түрүүн Буряад Республикын хамаг ажахын гүрэн түрын бүхы хэрэг хүтэлэн бүтээхэ (бүтөөхэ бэшэ) хэлэн байха ёһотой байгаа.

Буряад хэлээ хэдышье гүрэн түрын хэлэн болоо гээд хуулин ёһоор баталаашье хаань, үнэхээрээ (үнэхөөрөө бэшэ) энэ үндэр шатадаа мүнөө болотор хүрээжэ шадаагүйн, панхаруутажа байһаниинь тон харамтай.

Тээд хүрэхэнь үшөөл холо байна даа. Энэнь тон ехээр халагламаар даа! Мүнөө үеын байдалаар буряад хэлэн хосорхын туйлада хүрөөд байна гээд Бүхэ дэлхэйн ЮНЕСКО-гой мэдээсэл үнөөхи «Красная книгада» оруулагданхай.

Гайхамаарын гэхэдэ, мүнөө хэншье энэ панхаруутан асуудалда анхаралаа, ханаан бодолоо буряад хэлээ яжа дахинаа хэргээхэ гээшэбиди гэжэ үүсхэл гарганагүй хэбэртэй. Буряадай һургуулин яман буряад хэлые һургуулинуудта 3-дахи программаар зааха ажалье аһан ехээр оролдобошье, ажалын үрэ дүн тон бага. Министерствэмнай буряад хэлые анха түрүүн өөрөө яжа, ямар арга боломжонуудые хэрэглэжэ үзэхэб, һургахаб гэһэн зорилготой номуудые (учебнигүүдые) хэблээр гаргаа хаань, аша туһатай байхань дамжаггүй. Би энэ жэлдэ Баярмаа Ахсаранова багшатай «Самоучитель бурятского языка» гэжэ номые арай гэжэ хэблээр гаргаха болооб. Тингээд тиражнь тон бага хэбэртэй.

Буряад арадай засаг түрэ баригшадай ажалын гол зорилго болбол түбхын түрүүндэ буряад хэлээ үнэхээрээ улс түрын Буряадай гүрэнэй үргэн дэлсэ үүргэтэй, хамаг буряад хүн зоной үгүүдэг, хөөрөлдөжэ, зугаалдаг хэлэн болгоожо, саашадань бадаруулан хүгжөөхөн дамжаггүй гэжэ найдамаар!

Буряад хэлэ бэшэгэй ухаанай, тэрэнэй уран зохёолой хэлэнэй

саашадаа ямар шугамаар, ямар элитэ аргаар хүгжөөхэ ёһотой, арга боломжотой байна гэшэбиди гэһэн асуудал мүнөө үеын шэнэдхэн хубилалтын тон шухала асуудал болоод байна. Буряад хэлэ бэшэгэй ухаанай тон шухала асуудалнууд мүнөө хүрэтэр шиндхэбэрлэгдээгүй хэбэртэй. Жэшээлхэдэ, хэлэлгын хубин юмэнэй нэрын, тэмдэгэй нэрын, зарим дайбар үгэнүүдэй (наречинүүдэй) хоорондохи онсо илгаа тухай хэдышье профессор Г.Д.Санжеевэй, профессор Т.А.Бертагаевай болон доктор Ц.Б.Цыдендамбаевай хэлэн шэнжэлгэнүүдэй байбашье, энэ ороо хэлэ бэшэгэй асуудал эсэртээ хүрээжэ тодороогүй. Энэниһээ

Хэлэн тухай хөөрөлдэе

үедэ, үенүүдтэ үргэлтэ (ударение) доро эрэ, эгшгэ абяа дуулааа хаань, үгын һүүлдэхи үенүүдтэ тэрэл эгшгэ абяагаараа бэшэгдэхэ ёһотой; хэрбээ эмэ, эгшгэ абяан соносогдо бол, үгын һүүлдэхи үедэ эмэ эгшгээр бэшэгдэхэ ёһотой». Жэшээлхэдэ, үгын эхиндэхи үедэ «о» эгшгээр үргэлтээй хаань, үгын һүүлдэхи үе тэрэл «о»-гоороо бэшэгдэхэ баатай болоно». Жэшээлхэдэ: ород хэлэнэй «комната» буряадаар «комното» гээд бэшэгдэхэ ёһотой болоно. Табадахи гү, али зургаадахи классай һурагша абяа зохиосохо ёһо (сингармонизм) юрэдөө мэдэхгүй дээрлэтэй боложо, энэ «комната» гээд үгэмнай ородооро «комнато», буряадаараа «комната» бэлэй гү, али ямар илгаатайгаар бэшэхэб гэһэн будлянтанай бодолоо орожо үргэлтэһениинь гайхалгүй.

кофейгаар (кофейгээр бэшэ), ассамблеяда (ассамблейдэ бэшэ), клубай (хүлүүбэй бэшэ), уютгай (үтнугэй бэшэ), уютгаарай (үтнугдээрэй бэшэ) гэхэ мэтэ буряад хэлэнэй орфографи баримталжа бэшэһэн үгэнүүд манай шэхэ дэмырүүлнэ (ородоор: ухо режет).

Нилэмэл бүтэсэтэй (сложные слова) үгэнүүд баһал хялмархан дүримтэй байһаниинь мааньдта мэдээжэ. Жэшээлхэдэ: ажахуй-ажа ахуй, модо-бэлэдхэл (модо бэлэдхэл), ажайлэдбэри (ажа үйлэдбэри), һайндэр (һайн үдэр), ажамидал (ажа амидал), - эдэ үгэнүүдые хамтаарнь «али амырандань бэшэхэ гүбди? - гэһэн асуудал үнинэй табигданхай. Иимэнүүд нилэмэл хошоо үгэнүүд хадаа ухаагаараа нэгэ бүхэл бүтэн сүлөөшанартай лексико-лизованно үгэнүүд болохоороо хамтадажа, нэгэ нилэһэн сложно үгэнүүд гэжэ тоолодохо ёһотой, буряад хэлэнэй хэшээлдэ заагдаха ёһотой.

Тиймын тулада эдэ үгэнүүдые хамтаарнь бэшэхэ ёһотой гэжэ багшанар хэшээлүүдтэй зааха ёһотой.

Манай үндэһэн буряад хэлэнэй орфографи болбол буряад хэлэнэй яряанай хэлэ баримталжа, зүб бэшэхэ дүрим һаянай үедэ дахин профессор Лубсан Шагдаров бэшэжэ, «Үнэн» газетэдэ толилоо һэн.

Буряад арадай жэнхэни соёл болбосорол угайнь гурим журам хуби заяанайн ёһо заншал һэргээхэ, урданайн тухээд оруулаха зорилго мүнөө үедэ тон хэсүү саг болоһониинь багшанарта мэдээжэ ааб даа. Үнгэрөөшэ жэлдэ манай университетэй НИИ «Бурятский язык и культура в условиях глобализации» гэһэн эрдэм шэнжэлгын тон уда ша нартай конференци үнгэргөө һэн.

Такая конференция по своей эксклюзивности была очень своевременная. Сейчас в мире идет интернационализация, интеграция и глобализация не только экономики, но и языков. А это очень опасная тенденция для младописьменных языков, в частности, для бурятского языка. Говорят, в период рыночной экономики должна присутствовать рыночная конкуренция языков, т.е. конкуренцию выдержит тот язык, который востребован обществом, т.е. носителями языка. По сообщениям ЮНЕСКО к 2030 году в мире исчезнут более 500 языков. По итогам 2004 года статуправление РФ сообщает, что в России сегодня 800 тысяч детей школьного возраста неграмотны, а более 3-х миллионов детей вообще не участв в школе. Россия по уровню образования занимает предпоследнее место в мире перед африканским государством Зимбабве.

Сегодня при отсутствии базового школьного стандарта наши школы работают по принципу «кто во что горазд», т.е. по альтернативному принципу. Реформа педагогического образования должна опережать реформу школы. Педагоги, университеты выпускают вчерашнего учителя для завтрашней школы. Сейчас у нас в России усилиями телевидения разрушены моральные ценности, разрушены границы дозволенного и недозволенного, в итоге происходит деморализация молодежи, обрушивается на молодежь, на учащихся школ порок негативной информации, деформирующий психику школьников.

История и литература - это два основополагающих предмета в духовном формировании молодого человека. Эта социализация должна пройти через изучения Истории Великой Отечественной войны нашего великого советского народа и литературные образы произведений советских писателей, через возрождение и формирование национальной самосознания, национальной гордости, национального достоинства.

История и наша литература советского времени дают ответы на вопросы, которые рано или поздно встают перед каждым человеком: для чего ты живешь, к чему надо стремиться, на какие идеалы равняться? Сейчас в нашем обществе, к сожалению, царит вакуум, у нас нет идеи, а у нас в советском обществе была идея о строительстве социализма и коммунизма. Сегодняшняя наша задача - это сделать жизнь осмысленной, надо учить и учиться, и работать на благо своего маленького народа. Сейчас очень кстати звучат мудрые изречения Александра Сергеевича Пушкина: «Дай бог, чтоб с милостью неба рассудок на Руси воскрес, он, как жетется, что-то исчез!».

Улыс-Жаргал ДОНДУУВ, хэлэ бэшэгэй эрдэм ухаанай доктор, БГУ-гай профессор.

БУЯН ХЭШЭГТЭЙ БУРЯАД АРАДНАЙ

...- Байза! Хэн бэлэйш,
алидши?
Бууса нютагшни хаанаб?
гэн,
Байлгаха намай тогтоожо,
хайса танигдаагүй нэгэн.
- Булган захата Буряад,
гээд,
Байгал шадары нэрлэхэб,
Баргажан, Алайрһаа
эхилээд,
Баян нютагууд юм, - гэхэб...
Намтарайм эхин - Хоридой,
Нютагайм баярхал - Байгал,
Урда холохоо холбоотой
Унги үндэһэннай - Монгол:
Молор уужам Ази түбиһөө
Монгол угсаатан гэгдээбди,
Малшад гэхэн нэрэ түрэтэй
«Малтаал» уншааар ерээбди,
Морин эрдэни - нүхэртэй
Мянган жэлье дабаабди,
Майхан гү, али нэеы гэртээ
Милаангууд хэжэ ябаабди.
Бардам ехэ уг гарбалнай
Барга Барас баатарһаа лэ.
Баатарай гурбан хүбүүдэйн
Буряадай Хоридой
хоёрын лэ
Байгал шадараа түбхинэн,
Байдал зохёон түүхэтэй.
Олон хүбүүдэ дэгжээһэн
Омог лэ нэн ха тнхэдээ...
«Баруун, Зүүн буряадууд»
гээд,

Бардам зангаар илгалтагүй,
Байгал далайнгаа хоёр тээ
Байдаг заяамнайш
шалтагүй.
Баатар изагуурта Гэсэрэй
Баруун Зүүн хоёр
гарнуудтал
Шүрбэһэ, худаһа бүхэтэй,
Шуһа, зүрхээ ниилүүлэн
Аха дүүнэр - буряад зомди -
Ами нэгэтэй арабди.
Уг гарбалнайш дууһашагүй
Ута үлхэлөө халаатай:
Буряадын хүбүүд баруун тээ
Булагад, эхирэд гэлсүүдэг.
Хоридойнхи - арбан нэгэ,
Хоринхоо Монгол хүрэтэр...
Алайр, Боохон, Ага, Хэжэнгэ
Адилл жэнхэни аймагууд,
Аба, эжын анхан түшэһэн
Алтан тоонтото нютагууд,
Аха, Зэдэ, Захааминһаа
Ага хүрэтэр тоолоо һаа,
Шуранхан, Сонгоол,
Хонгоодор,
Шошоолог, Сартуул,
Табангууд...
Омог бүхэнэй үртэһэн
Олон мянга болохол даа,
Оюун үршөөдэ хүртэһэн
Ошо заяатай зон юм даа.
«Малаа хараад лэ ябаат»
гэн,
Мангажа хэн маңда хэлээб?

Ара-Хангай, Бархан,
Түнхэндэ
Ангуушадш угтай байгаабди,
Эрдэм бэлгээр эирдэг
Эрхим хүнүүдээр суурхаабди.
Бүрхэг харанхы урда сагта
Буруугай бэлшээрһээ
гараагүй
Буряад нэн хабди... Бү
марта!
Булгадаа тнхэмшье
байгаагүй.
Элинсэг-хулинсагаа һаваял -
Элитэ нэрээрээ суурхаада:
Бабжа, Бальжинаа дурдаа...
Баһа эрдэмтэдэнай хэдыб
даа!
Бууса нютагууднайш баян,
Булаша баялитһье байха.

Арад зомнайш сэдхэлээр
уян,
Ажал, тэмсэдэшье
шармайха -
Булган захата буряадай
Буурал гарбалайн хүсэл гү?
Булхайгүй, үнэншэ арадай
Буянтай байһанайн зол гү?
Ага найман эсэгынхид -
Анхан таһарһан угайхид,
Хори, Ярууна, Хэжэнгынхид
Хари бэшэ, түрэлэйхид,
Харгана, Баяндай гээ һаа,
Хани нүхэднайш байхал даа.
Түнхэн, Захаaminaар ябаа
һаа,
Түлэгтэй танилнууд олон
даа.
Түшэг болоһон нютагууднай,
Түрэлхнин буряад арадай -
Түрэлхэн, үдэһэн газарнай,
Түрүүн дохихо эрхэмнай.
...Түмэн жэлэй зүүдэн -
домогтой
Тэнюун уужам, дэлгэр
нютагнай,
Түби дэлхэйн дунда
тоонтотой
Түрэл гарал-буряад
арадай...
«Арьяа-Баалын орон»
гэгдэһэн
Алхана уулыннай оройһоо
Алад холуур аалын хараа
һаа,
Агымнай талые танихат.
Сэлитэр дайдые сахиван
Сэрэг - Нарһемнай гайххат.

Бардам түхэлөөр тобойһон
Баатар-уулымнай
тухайлхат.
Олон арадые золгуулан
Онон мүнэниэ һайхашаахат.
Урдаһаа монгол аха дүүнэр
Угтажа гараа һарбайна.
Хойноһоо ород хүршэнэр
Холбоогоо бүхэлэн байна.
«Бидэл гээшэбди» гэлдэжэ,
Бэрхэлдэжэ ябаагүйбди,
Үбсүүгээ шаан хүрхэйтэжэ,
Үдэр хоногоо гээнгүйбди.
Бэлье ханаад хүлээнгүй
Бэрхэшээл сугтаа дабанабди,
Үлүүе хараад угсылдэнгүй
Үе сагаа абаралсанабди...
Табан хушуу малгуудаар
Тала дайдаа бүрхөөһэн,
Талаан бэлгээр түгэлдэр
Тайбан һуудалтай хүнүүдбди.
нэ-нэ-э, түрэл гаралнай!
нэргэг, дэлгэр буряад
арадай!
һанаан сэдхэлээ
нэгдэхэл,
һайхан хүсэлөө эршэдхэл!
Эхэ гуламта нютагтаа
Эбээ бүхэлэн ажлаллаа,
Эрхэ уялга хоёртоо
Эзэн ёһоор хандаа!
Түрэл буряад арадай
Түмэн жэлүүдтэ мүнхэ лэ.
Түшэһэн нютаг, оромнай
Түүхэлхэ габыяа солотойл.
Аша буянтай арад зоноо
«Алтарганын» һайндэрөөр
амаршалам!

ЧЕЛОВЕК ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ

И дольше века длится день,
И мир потряс великий гений.
И дольше века стрела летит
Тугого монгольского лука.
Летит стрела с глубин веков,
Сквозь тьму тысячелетий,
Летит неся благою весть
В электронное наше время.
И скачет всадник-богатырь
На быстром монгольском коне
Через ширь степной и гор
В нашу современность.
Имя его знает весь мир -
Потрясатель Вселенной
Это Великий Чингисхан -
Гениальный человек тысячелетия!

УРАГША!

Урагша! Вперед! И рванулись нукары,
Грозные тумэны пошли лавиной.
И юсун тут - стяг Чингисхана
Победно развевался впереди
И вел их Чингисхан - Великий
полководец,
Не знавший поражений и преград.
Тот клич победный звучит в веках:
Урагша! Урагша! Урагша!

СТЕПЬ

Край родной,
Степь бурят-монгольская,
Табуны коней -
Где же вы теперь?
Где же вы теперь,
Тучные стада,
Где отары овец,
Что было несчасть?
Ты стряхни с себя
Тот раздор и позор,
Поднимись с колен,
Край родной!

РОДИНА

Земля моя! Мой отчий дом,
Бурят-Монголия родная,
Люблю Байкала водную стихию,
И Анггару, и Селенгу,
И степь Унгинскую, долину Баргузина,
И горную Оку, Ольхон, Агу,
И златистую пшеницу,
Тяжелые хребты Хамар-Дабана,
Аршан, Боргой и Баян-Гол,
Она берега, родные Чингисхану.
Саяны, Темник, Цаган-Нур,
Серебряные выси Мунко-Сардыка,
Улан-Удэ, мой город над Удой.
Цвети же, Родина моя,
Бурят-Монголия, в веках!

Вячеслав ВАСИЛЬЕВ,
народный артист Республики
Бурятия.

К 800-летию единого Монгольского государства

МЕРКИТСКАЯ КРЕПОСТЬ В ТУГНУЙСКОЙ ДОЛИНЕ

В дни, когда газета «Буряад үнэн» - «Дүхэрнэ» и Союз писателей Бурятии объявили литературный конкурс «Юэн тугай һүлдэ» (Символ девяти знамен), посвященный 800-летию Монгольской империи Чингисхана, Международному празднику «Алтаргана» и 85-летию газеты «Буряад үнэн», много интересного пишут читатели газеты. Молодое поколение пробует перо, пишет стихи о родине, родословной, о любви и дружбе, о невероятных событиях в жизни и т.д. А также ветераны войны и труда, ученые, писатели делают своими думами, мыслями, воспоминаниями. Так, читатели имели возможность ознакомиться со статьей ветерана войны и труда, жителя с. Тохой Селенгинского района Бимбы Пурбуева «Из наследия Монгольской империи Чингисхана в мировой цивилизации». Эта статья очень интересна и требует внимательного чтения.

Немного о статье Бимбы Пурбуева - рассказывая о Чингисхане как создателе совершенно нового типа государства с хорошо развитыми коммуникациями и самой быстрой для своего времени почтовой связью, автор статьи пишет, что одна из почтовых станций (поселений), называемых «Улаачины яам» (от чего образовалось слово «ямщик») находилась на территории Загустайского сомона Селенгинского района и называлась «Уртон Булаг». В наше время это место называется Арбузово и является полевым станом колхоза им. Ленина. Название свое Арбузово получило по имени последних станционных смотрителей Арбузовых. Эти места мне дороги и близки по воспоминаниям детства, когда в 30-е годы прошлого столетия наша семья жила на территории колхоза им. Сталина, потом перебазированной в с. Тохой.

Мест, связанных с именем Чингисхана, в Бурятии немало, об одном таком, находящемся недалеко от г. Улан-Удэ, мы узнали недавно. Недавно моя дочь вместе с друзьями побывали в удивительном месте - Меркитской крепости в Тугнуйской долине на правом берегу реки Хилок, где произошла «Троянская война на Селенге» (по Гумилеву) и первый бой Тэмуджина из-за похищенной меркитами жены Тэмуджина Борте. Местность эта на границе тарбагатайского и Мухоршибирского районов. Места удивительные по своей красоте, ребята застали время, когда цвет дикий абрикос (это одно из 2-х или

3-х мест, где на территории Бурятии растет дикий абрикос), подножия скал были все в нежно розовых цветах. В степи расположена гряда живописных скал метров 300-350 в высоту, на этих скалах и была крепость и сторожевые отряды меркитов, которые охраняли свое племя от нападения врагов. С высоты скал открывается захватывающий вид на всю Тугнуйскую степь и реку Хилок, непередаваемая красота! На самом верху скал сохранились выдолбленные углубления для сторожевых костров, при помощи этих костров передавалась информация о передвижениях в степи. С одной стороны скал очень крутой обрыв, там никак пробраться люди не могли, а с другой, более пологой стороны, был построен частокол, от него сейчас осталась лишь груда камней. Места эти обладают удивительной энергетикой, живо представляются юрты, табуны лошадей в степи, всадники на конях, осаждающие неприступные скалы - Меркитскую крепость. Меркитов осаждала полгода, диву даешься, где в скалах осажденные меркиты добывали воду, битва была жестокой, почти все племя меркитов было уничтожено, в степи сохранилось много могильников. Еще в этих скалах есть Обоо - место поклонения, до сих пор туда люди ездят и молятся. Очень интересно - еще со времен Чингисхана наверху скал сохранились целые поляны диаметром 7-9 метров, выдолбленные вручную топором под юрты шаманов, и рядом большие углубления специально выдолблен-

ные для жертвоприношений. Сколько трудов стоило людям поднять жертвенных животных на скалы, тогда как и без груза подъем сложный. А ведь сколько раз по дороге мимо этих мест ездили и не знали, что это такие исторически значимые места. Организовали поездку члены Федерации альпинизма и спортивного туризма Кураничева Любовь, Колодин Геннадий и Киргинцев Александр - очень интересные люди, энтузиасты и патриоты своего края.

Еще и еще раз обращаемся к «Сокровенному сказанию монголов» и к «Жестокости веку» Исаия Калашникова, чтобы окунуться в жизнь далекого 13 века, когда юный Тэмуджин, «...выросший без отца, покинутый родичами, униженный врагами, обворованный и гонимый», думает: «Будет у меня сила, избавлю людей улуса моего отца от того, что пережил сам - от страха, голода, унижений и беззаконий» («Жестокий век»). И сумел возмужавший Тэмуджин обрести силу, авторитет среди народа своими способностями, талантом вождя, искусного воителя. Так, разгромив меркитов, татар, покорив ханства керейтов и найманов, Тэмуджин - потомок знаменитого Хабул-хана, сын Есугей-багатура, главы племени тайчиутов, с помощью большинства степных вождей и их племен, прикнявших к нему, и с помощью Вечного Синего Неба завершает объединение родственных народов под своей властью. В 1206 году на всемонгольском курултае провозглашен императором Великого Монгольского государства и титулом Чингис. Став вождем монгольского народа, Чингисхан в первую очередь издает свод законов и постановлений «Яса», благодаря чему в стране был установлен строжайший порядок, положен конец бесконечным межплеменным распрям.

Р.ИРИНЧЕЕВА.

г. Улан-Удэ.

«Алтаргана-2006»

Нагмид Цыденов

ДҮТЭЛҮҮРЭЙХИД ДҮҮРЭН БЭЛИГЭЭ САЛГИДУУЛАА

ГИМН «ТҮРЭЛ НЮТАГ»

Үгэн Л.Зандеевагай, П.САМБУЕВАЙ Хүгжэмьн Т.ШАГДУРОВАГАЙ

Бунхан уула түшэгтэй Баян дүтэлүүр нэмжэнэ. Багма сээг шэмэгтэй Бага наһанаймии нютаг. Эхэ шотагаа Энхэрэн ябая. Түрэл тоонтоёо Түүрэн дуулаа.

Дүүрэн баян хэшэгээрэ Дүтэ гэнэн нэрэтэй. Дууша малша зоноороо Дуулим Захаамингаа суутай. Түрэл тоонто нютагайм Түхэл шарайн хайхан гаа, Уг гарбалаа сахуан Уган түрэл тоонтомни.

Түрэл тоонто дүтэлүүр нютагайнгаа (Захаамин) байгуулагданаар 50 жэлэйнгээ ойн баярай концерт наадаа энэ нууринайхид «Алтаргана-2006» гэнэн Бүгэдэ бурядай уласхоорондын фестивалда зориулжа, Х.Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай залаар дүүрэн харагшадые тээмэндэ уриһан байна.

Хун шубуун гарбалтай, Хуһан модон сэргэтэй...

Дүтэлүүрэйхидэй фойе соо дэлгэһэн выставкэ дүүрэн хэшэгтэй нотагаархидайн - уран гартай, ажалша сэдхэлтэй, баян намтартай зоной ажаһууһан, ажаһуудаг тухай гэршэлэ, хөөрэнэ, харуула. Хэшэгтэ Ламажапов модоор гоё хайхан шатар ниилэн дархалһан байна. Модоор хэгдэһэн Цыбик-Доржо Дылгировэй (шоно), Балган Гуржапов (морин) уран бүтээлнүүд мастернуудай угай бэлиг харуула. Б.В.Базаровай уран зурагууд түрэл нютагаа суурхуула. Географин багша Светлана Будаевна Базарова, түүхын музей байгуулгада хүсэл оролдолго гаргаһан Нина Будаевна Цыденова уран гартаһай, урданай эдэ хэрэгсэлнүүдтэй танилсуула. 1980 ондо нээгдэһэн музейн нээлгэдэ, ажалда Родион Галданович Гармаев ехэ габыятай байна. Барон Унгерныне граждандайнай үедэ намналсаһан П.Е.Щетинкин тухай материалнууд тус музей соонь олон юм. Гурбан таһаһаа бүридэһэн музейн баялиг байгаалин, түүхэ-хизаар шэнжэлэлгын, этнографическа шэглэлээр хубаагданхай гэжэ тэдэний хөөрөөнһөө мэдэбэди. Түмэр дээрэ ниилэдэг С.Ц.Цыденовай хүдэлмэринүүд эндэ харуулагдаба. Хубсаһа гоёор оёдог Т.В.Сосоровагай уранаар бүтээһэн буряад малгай, дэгэл, тэрлиг, плати, пиджак эндэ харуулагдаа.

Фойе соохи выставкэ дээрэнь сагаан эдээн табак, мяхан табак, аршаан ундан дүүрэн хэшэгтэй дүтэлүүрэйхидэй баян сэдхэл гэршэлбэ: зөөхэй, саламат, тарган хониной, үхэрэй дала, үбсүү, эльгэ дотор, талханай зүйлнүүд, Юхтын, Харасуунай эмтэй домтой аршаан унданууд эндэ табигдаба. Малша, ажалша нотагаархидайн хүндэмүүшэ сэдхэлые энэ выставкэ дэмжэбэ. Тэбхэр табин жэлэй саана дүтэлүүр нотагы байгуулан габыятай хүнүүд тухай выставкын стендүүд, залай ханада харуулагдаһан баримтата фильм, концертын үзэгдэлнүүд гэршэлһэн байна. Түрүүшын түрүүлэгшэ Н.А.Андреев, колхоз бии болголсоһон, үндэһэн нуури барилсаһан Д.Ш.Цыденов, О.Н.Аюшеев болон бусадай нэрэнүүдые хүн зондо мартагдахагүй байха.

ТҮРЭЛ ТООНОТОО ТҮҮРЭН ДУУЛААДАЯ!

Хун шубуун гарбалтай буряад угсаатанайнгаа хүр һүддэ дэмжэһэн, сагаан гоё хубсаһатай басагадай гүйсэдхэһэн «Хун шубууд» хатараар дүтэлүүрэйхидэй тоосоото концерт эхилһэн байна. «Алтан гургадэй-2006» гэнэн республиканска конкурсын Гран-при шанда хүртэһэн Сэсэгма Дугарова олондо мэдээжэ «Алтаргана» гэнэн дуугаа ханхинуула.

Түрэл буряад арадайнгаа ёохор «Жаргаланта» фольклорно ансамбль, «Уулын оройгоор» гэнэн арадай дууе Алёна Раднаева гэгшэд гүйсэдхэбэ, бэлигээ харуула. Республика соогоо мэдээжэ болоһон «Зэмхэ Сэсэг» хатар дуу, хүгжэм гүйсэдхэбэ. Эрэшүүлэй, эхэнэрнүүдэй ансамблнууд ехэ зохидоор дуулажа, халуун альга ташалгаар угтагдаһан байна. Буряад арадай дуунуудые, «Хонгоодор», «Захаамин» гэнэн дуунуудые тутуудаа барихан эршүүл эрэлхэг зоригтойгоор гүйсэдхэжэ, олондо найшаагдаба.

Үнинһөө хойшо уран хайханай харалгада хабаадаһан, аяр 1954 ондо Москвада шалгарһан Нагмит Цыденов хуур дээрэ наадан байжа, «Манай кавалери» гэнэн урданай дуу дуулаба.

В.Б.Прокопьев амаршална

Ш.Г.Цыбиков

Чингис Цыденов

Шагдуровтанай бүлэ дуулана

Дүтэлүүрэй арадай театр

Алена Раднаева

«Зэмхэ сэсэг» хатарна

Эдиршүүлэй бүлэг «Дэлхэй минии альган дээр» гэнэн С.Манжигеевэй дууе гоёор дуулаһан байна. «Нютагай нэгэ үзэгдэл» гэнэн үзэгдэлдэ наадаһан артистнууд (режиссёрын Н.А.Эрдынеева) эндэ сугларагшадые ехэ хүхэбэ, энээлгэбэ. хайхан, уян хоолойтой Чингис Цыденовай дуун зүрхэ сэдхэлдэмнай хадуугдажа, уярма хайхан мэдэрэл түрүүлэ.

Нютаг тухай дуугаа республика соогоо мэдээжэ болоһон, гоёор хубсалһан Татьяна, Юрий Шагдуровтан гүйсэдхэжэ, шагнагшадые ехэтэ баясуулаһан байна.

Зүүн зүгэй, буряад, монгол хатарнууд дүтэлүүрэйхидэй программые шэмэглэбэ. Харагшадай сэдхэл ханааһан, баясуулаһан программа бэлдэлгэдэ республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэд - соёлой-социальна комплексын уран хайханай хүтэлбэрилэгшэ А.В.Цыденова, хүгжэмэй талаар хүтэлбэрилэгшэ Т.Г.Шагдурова, мүн режиссёрнууд Н.А.Эрдынеева, Т.Ц.Гармаева гэгшэдэй үүргэ ехэ байна. Тус концертынь республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Е.Ц.Доржиева, мүн Ю.Ш.Шагдуров гэгшэд бэрхээр хүтэлбэрилэбэ.

Концертын түгэсхэлдэ Захааминай аймагай гулваа В.В.Аюшеев, нютагайн (поселенин) дарга Ш.Г.Цыбиков, республикын соёлой министр В.Б.Прокопьев, РЦНТ-гэй директор, Россин болон Буряадай соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Н.Г.Донсоронова, Арадай Хуралай депутат Н.М.Зубаревай туһалагшанар, «Горная Закамна» гэнэн нотагаархидайн нэгэдэлэй түрүүлэгшэ К.Ц.Дареев болон бусад нотагаархидын тайзан дээрэ гаража, халуун амаршалга хүргөө.

«Алтаргана» хайндэрэймнай урда тээ айлшалһан, тоосоһон дүтэлүүрэйхидэй концертын баян программа ерээдүй тээшэ зоригжон дабшажа байһые харуула. Эдиршүүл, залуушуулаа эхилээд, наһатай зоной хабаадажа байһан ушар, 1954 ондо Москвада тоосоһон наһажаал артистын харуулажа байһан бэлиг саашадаа залуу зондо жэшээ болохо, шэнэ түсбүүдтэ зоригжуула байха. Эндэ туһалһан аймагай бүхы хүтэлбэрилэгшэдтэ, нютагай дарганарта халуун баяр хүргэнэбди, - гэжэ соёлой министр В.Б.Прокопьев хэлээд, соёлой-социальна комплексын хүгжэлтэдэ 50 мянган түхэриг дамжууда.

Арадай Хуралай депутат Н.М.Зубаревай туһалагша С.В.Ефимова хайн хайхание хүсэн, мүнгэ бэлэглэ. РЦНТ-гэй зүгһөө Н.Г.Донсоронова ехэ бэлэг - хүгжэмэй центр арадай театрай режиссер Н.А.Эрдынеевада үгтэбэ. Эрдэмэй болон нуруулсамай министрстын зүгһөө Т.Д.Жалцанова, БГУ-һаа Ц.Р.Базарова гэгшэд үгэ хэлээ, амаршалаа. Наян хүнһөө бүридэһэн дүтэлүүрэй делегация Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг нотагай соведэй гэгшүүд, нэгэдэлэйхид амаршалжа, бэлэг сэлэг барюулаба. Жэшээн, улаан-үдынхид түрэл тоонто дүтэлүүрэйнгээ комплексо компьютер бэлэглэһэн байна.

Буряад зонойнгоо хүр һүддэ, урданай ёно заншал, соёл, түүхэ дээрэ үргэжэ ябаһан дүтэлүүрэйхидтэ, соёлой-социальна комплексо 1 миллион түхэриг мүнгэн дэмжэлгэ саашанхи хүгжэлтэдэ аймагай гулваа В.В.Аюшеевэй дамжуулаха тухай соносхоходонь, зал соохи зон халуун альга ташалгаар, баярай хаш-хараагаар угтаа.

Дүтэлүүрэй хүдөөгэй поселенин дарга Ш.Г.Цыбиков баярай үгэ хэлэхэдэ, туһаламжа хүргэһэн бүхы зондо, Соёлой министрствэдэ, аймагай дарганарта, хүршэ нотагуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ, нотагаархидтаа зүрхэ сэдхэлэй баяр байсхалан хүргөө, намартаа үнгэргэгдэхэ дүтэлүүр нотагайнгаа 50 жэлэй ойн баярай хайндэртэ нотагаархидтаа уриба. Туһаламжа үзүүлһэн зондо баярай бэшэгүүдые Ш.Г.Цыбиков барюулаһан байха юм. Дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, дүүрэн хэшэгтэй, бэлэгтэй дүтэлүүр нотагаархидта зол жаргал, элүүр энхэ, эбтэй зетэй, бурхантай буянтай ябахыень хүсэе, алтан ойнгоо баярай хайндэрые үндэр хэмжээндэ үнгэргэхыень үресе! «Алтарганын» хайндэрөөр амаршала!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Дүтэлүүрэй соёлой-социальна комплексын тоосоото үдэһын үедэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фотонууд.

ҺҮН САГААН СЭДЬХЭЛТЭ САХАЛИ ШУБУУХАЙН ОРОНДО

Зунай түрүүшын барада оюутад шалгалтануудыг үгэж, амаралтынгаа үдэрнүүдэй эхилхынь хүлээж яданхай байна. Тингэснэй Тингэснэй гүйрээх. Хахад гү, али бүхэл жэл соо эрдэмэй оюутануудыг тайлбарилжа, тархашье үргэхэ сүлөө забгүг ябаа ха юм.

Оюутан бүхэн зунайнгаа амаралта яаж үнгэргэхэб гэжэ бодолго болодог гэшэ. Заримашуун хүдөө нютагаа хариха, гүртэхиндэ хамнасадаг. Нүгөөдүүлхынь элдэб дадалга-практика гарадаг, үлөөснэнь эндэ тэндэ ажал хэжэ, мүнгэ зөөри олоо-борилхо гэжэ оролдодог.

Оюутадэй хэжэ ажал зунай үедэ олон ааб даа. Ашаа тээгшээр, зунай эдэс хоол барилдаг майхануудай харуушанаар, заханаа барилгашанаар ажаллана. Харин һүүлэй үедэ элдэб эмхинүүд «Стройотряд» байгуулжа, хуушанай найхан заншалаа нэргээн, олон тоото оюутадые ажалаар хангана. Тэндэ абтаашуул, түмэр замай харгын хэблэн шэнэлэлэндэ ажал хэлсэнэ. Барилгада эльгээгдэнэ. Олонхи оюутад Алас Дурна зүтэ Сахалин, Курилын аралнуудаар, мун Камчатка шадараар загаһа үйлэдбэрлэгийн заводуудта ошожо ажаллана. Тингээ ошохоё байһан оюутадта би өөрөө тэрэ газараар ябажа ажаллан хадаа, түрүүшынхнээ ошохоё байһан зондо, тэндэ харанан үзэхнөө бэшэхэ гэжэ шийдэхэн байна.

Недондо жэлдэ шалгалтануудай дүүржэ байхада, БГУ-гай түб байшан соогуур ямар бэ даа нэгэ хэрэгээрэ алхалжа ябааб. Тэндэ «Баргажанай залуушуул» гэхэн эмхи зунай амаралтын үедэ Сахалин, мун Курилын аралнууда ажаллаха дуратайшууды бэшэжэ абана гэхэн сонсохол уншаар хэблэб. Тэдэ тэрэниень уншаад, нэгэ бие бодолго болоод, бэшээтэй байһан хаягаарнь дүрбэдэхи дабхарта гарабаб. Бүридхэлдэ абадаг таһалгада ороходоми, минии нютагай (Хурамаанай) хоёр залуухан басагад саарна дансанууды хаража һууба. Мэндэ амараа хэлээд, тус сонсохойнгоо удаа унгиень тайлбарилжа, һайнаар ойлгуулжа үгыт гэжэ хэлэбэ.

«Манай эндэ «Баргажанай залуушуул» гэхэн эмхи һаяхан байгуулагдаа. Түрүүшынхнээ имэ ажал ябуулжа байнабди. Сахалин аралта гурбан заводтой хэлсээ батлаабди. Зуугтаад оюутадые гурбан

бүлэгтэ гуша-дүшөөр хубаажа абаашаха хүсэлэнтэйбди. Тингээд уридшалан, таба мянган түхэрнэ манай жасада оруулха хэрэгтэй», - гэжэ секретарь Татьяна Раднаева мэдүүлэбэ.

Зай, тэндэхэ гараад, тархияа маажасагаан, «хайшан гэлтэйбди?» гэжэ бүхэл үдэртөө бодолго болобо. Үдэр, һүнигүг бодохо, һайн, муу талынь хаража үзөөд, «ошохо» гэхэн шиндэхээрн абабаб.

Июниин гушан нэгэнэй үдэр 12 сагта 30 минутта гурбан хүнөө бүридхэн түрүүшын бүлэг түмэр замай буудалда суглаараабди. Нэгэ саг 15 минутта «Пенз-Владивосток» гэхэн шэлэлтэй гал тэргэдэ һуубабди. Тингээ гал тэргын түбөрөөн соо хүжүүтэй, зугатай оюутад хоёр нарын болзооро Алас Дурна зүг рүү тэгулэбди.

Хоёр үдэрэй туршада хэдэн олон хото, һууринууды нэтэлэн гаража, Алас Дурна регионой түб болохо Хабаровск хото хүржэ эрбэбди. Эндэ бидэ ябажа ябаһан унагааа нэлэгжэ, һүниин 12 саг 45 минутта «Хабаровск-Ванино» гэхэн шэлэлтэй гал тэргэдэ һууба, замаа үргэлжэлүүлхэ ёлотой байбади. Һүниин 12 сагай үдэ һэн тула Хабаровск хотын гоё һайхание хаража, дүр зурагаа буулгуулжа, сагаа үнгэргэбди. Хотын гудамжануудаар зайжа садаһан бидэ болзортоо түмэр замайнгаа буудалда эрээд, замаа үргэлжэлүүлэбди. Баһал хоёр хоногой туршада гэрээрүүлэн, одоошье Ванино гэһэн уһан далайн эрбэдэхи хотодо буубабди. Хэдэн үдэрэй ёһотой далай хараха гэхэн һанаамнай одоошье хүсэдэбэ.

Эндэ хэдэн часай туршада түхилдэжэ, САХ-7 гэхэн нэртэй, табан дабхар гэртэй сасууамаар, мантан томо паромдо һуужа, Татаарай хоолойгоор (Татарский пролив) тамаралгаяа эхилээ бэлэйбди.

Бидэ, талын бурядууд, захагүй үргэн далайн хизаар шэртэжэ, мантан томо онгосонууды хаража байхадамнай, ехэл понирхожо, анхарха юумэн захаһаа абаад дүүрэн байгаа һэн даа. Хайшаашье

хара - үргэн хүхэ далай, абарга томо заһаһад (дельфини), үдэһын боро хараһаар һүрээдэн, наадаг урилдана. Гансал онгосодо һуугтаад тамаржа байхада, тэрэ далайн үбшэн гээшэнь одоол муухай, һонин юумэн даа.

Ингэн тингэн, мүнхэ далайн долгунтой хамта «үрэй солбоһии» угталсаһаар, Сахалин аралай Холмск хото хүржэ эрбэбди. Тингээ хүржэ ябахадамнай, тэндэхи нютагай хүбүүн: «Таанад Россин арадай артист Игорь Николаевай түрэнһэн тоонто нютаг хүржэ эрбэ гээшэтэ», - гэжэ хэлэбэ. Буухатаймнай сасуу бидэниень хүлэлхэ заводой жолошон угтажа байба. Тэрэ автобусто һуужа, Сахалин аралай хойто зүг рүү гүилгэлдэбди.

Табан үдэрэй туршада Байгал далайн эрбэхэ ябажа, хоёр нарын болзорто ажаллаха газартаа, Охотско далайн эрбэдэ «Номгон» (Тихая) гэжэ нэртэй бухта хүржэ эрбэбди. Тэндэ эрээд байхадаа, бидэ «Эбдэрхэй тэбшын» дэргэдэ һууһан мэтэ болоод байгаа бэлэйбди.

Ушар юуб гэхэдэ, тэндэ һаланхай заһаһа аригадаг сарай, хүнэй байрлаха хоёр гэр, нэгэ шээр барилгашан завод хэрбэтэй, һогтуу заһаһаһада бэшэ юумэн үгы байгаа буу. Эдэ бүгдэ бидэ хараад мэхэлүүлжэ: «Хоһон һалхинтай түлөө аяар тэрэ газарай мухарта эрбэ гээшэ гүбди», - гэжэ түрүүлгшэдэ гомдол барилбади.

Тингээдэһэн тэрэ дахуулжа абаашан нүхэрнай маанады аригадажа: «Бүхэ юумэн ингээд байрадаа орохо, таанад байгараа дадахат. Голхорхо юумэн үгы. Хоёр шандаганай хойноһоо гүйжэ ябахаар юушьегүй үлэхэт», - гэжэ аригадаба. Тэдэ хайшан гэхбиши даа, аяар тэрэ холын газарта ошоод... Эрхэлжэ байха эжи, абашье хажуудамнай байхагүй. Өһөдөөл зорижо ошоол ха юмбди. Яахашье аргагүй бидэ тэндэ үлэжэ, нүгөө үдэрһин ажалаа хэжэ баатай болоо пэмди.

Тэндэ бидэ июлиин дүрбэндэ байгаабди. Харин горбууша заһанай түрһе хаяла июлиин арбан дүрбэнһөө эхилдэг юм. Тэрэ арбан үдэр соо заһаа барилгада бэлдэлжэ хэлсэбди. Хүн бүхэн шадха юумээ һагад шэлэн хэдгэ байгаабди. Жэһээлбэл, эдэ мүрнүүдэй автор үшөө нэгэ хүбүүнтэй

абарга томо «Урал», «ЗИЛ» түхэлэй машинанууды хоёр нарын болзорто жолоодоо. Тингээдэ бэлдхэлээ дүүргэжэ, заһаа барилгамнай эхилээ. Тэндэ хүбүүн басагаданай хоёр бүлэг боложо хубаара. Нэгэ бүлэг дээр хүдэлхэ, нүгөөдэнь - һүнидөө. Нэн түрүүшынхнээ ажаллаха ошохоё байһан оюутадта хайшан гэжэ тэндэ ажалладаг тухай юрэнхы дээрһн хөөржэ үгшүү.

Заводто конвейерэй түхэлөөр ажалладаг. Нэгэ хэдэн хүн заһанай гэдэхэ отолхо. Нэгэ хэдэн хүн угааха, нүгөөдэнь холодильнигта хүргэхэ. Саашадаа холодильнигтаа гаргаха зон байха. Үшөө тинхээд тэндэ түрһе угаадаг цех гэжэ байха. Тэндэ хүдэлхэн зон эгээл хүндэтэй, мүнгэ ехээр олодог. Тэндэ нэгэ килограмм түрһе аригааа һаа, арбан найман солхооб хүдэлмэрилдгшэ абаха болоно. Харин тэрэнэй хажууда заһаа отологшо, угаагша, хүргэши, мун бусад ажаллаад килограмм заһанай түлөө 1,5 гү, али 2 түхэрнг абаха. Түрһэнэй цехтэ гол түлэб тэндэхи дүй дүршэлтэй хүн зоние ажалуулха гэжэ оролдодог. Хүн бүхэн аргатай һаа, тэндэ оролсожо үзэхэ юм ааб даа. Тингээд ажал хэжэхэ түрүүн хуулиин ёһоор тусхай хэлсээ баталха мартыхайн шухала. Тэндэ гол түлэб тинээ саарһа дансагүйгөөр хүлэлхэ дуратай байдаг. Юундэб гэхэдэ, тэдэ гүрэндэ налог багыг түлэхэ гэжэ оролдоно. Хүдэлхэ тинээ завод, цехүүд олон ааб даа. Үнэн сэхэ, мун худал хуурмагынь ябадалнууд гараха байха. Тингээ ябаашье

ошоһон ехэнхи оюутад ажал хэжэ, һанаһандаа хүржэ, мүнгэ олоотой гэртээ бусадаг гэшэ.

Тэдэ бидэ тэндэ ажаллан байһаар алаабди. Бүхэ юумэннай хуу өөрын шэнги болоо. Гансашье үдэр һүнигүг ажал хэжэ байһан бэшэ аабзабди. Сүлөө сагаа олоод, сахали шубуухайн орон нютагыё һайхашажа, дурасхаалай дүр зурагууды буулгажа сэнгээдг байгаабди. Зунай маната үлөөгүүр, далайн эрбэдэ һуужа, алтан нараһан мандахы харадаг, үрэй солбоһии угтадаг, хоёр метрэй долгиндо сохуулжа, уһанда шунгадаг, умбадаг бэлэйбди. Удэһынгүй өһөдөөшье ойлогонгүй байтарнай, гэртээ, түрэл Буряад дайдаа, бу-саха сагнай дүтлөөд байгаа бэлэй. Гэртээ бусаһаа түрүүн бидэ хүдэлхэнһингөө түлөө гомдолгүй салингаа абаабди. Дулаанар һаналда, һүн сагаан сэдхэлтэ сахали шубуухайн орон, Сахалин арал дахин уулзатаргаа баяртай гэжэ хэлээд, гэртээ бусаа бэлэйбди.

Тэндэхэ бусажа ябахадманай, хоёр-гурба дахин тинээ ошоһон хүнүүд ингэжэ хэлээгшэ һэн: «Таанад нэгэ эндэхи амта үзэбэт, дахин хойто жэл заатагүй эрхэл байхат. Өөрыетнай наашан һанаан бодолтай татаад л байха». Үнэхөөрөөшье тинээ байдаг юм байна. Дахяад лэ ошохо дурэн хүрээдэһэ.

Энэ жэлдэ Сахалин, Курилын аралнууда, мун Камчатка шадар ажалда ошохоё байһан улад зондо һайн һайхан, олоо ехэтэй ябаад ерхыень хүсээбэ.

Булат БАДМАЕВ.
Авторай фото.

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Понедельник, 10

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 «Доброе утро»
- 10.00 Новости
- 10.05 Т/с «Агент национальной безопасности»
- 11.10 «Детективы»
- 12.00 «Малахов +»
- 13.00 Новости
- 13.05 Т/с «Талисман»
- 14.20 Д/ф «Николай Валуев. Зверь с Востока»
- 14.50 «Лолита. Без комплексов»
- 16.00 Новости
- 16.20 «Савелий Крамаров. Джентльмен удачи»
- 17.30 «Доктор Курпатов»
- 18.00 «Пусть говорят»
- 19.00 Новости
- 19.10 Криминальная Россия. «Безумная семейка»
- 19.40 Т/с «Любовь как любовь»
- 20.50 «Федеральный судья»
- 22.00 «Время»
- 22.30 Т/с «Офицеры»
- 23.30 «Первый раз замужем»
- 00.40 Ночные новости
- 01.00 «На ночь глядя»
- 01.40 «Доктор Курпатов»
- 02.10 Х/ф «Чужая игра»
- 03.40 Х/ф «Бейскетбол»
- 05.10 «Подводный мир Андрея Макаревича»
- 05.40 Х/ф «Древние египтяне»
- 06.00 Новости
- 06.05 Х/ф «Древние египтяне»

РОССИЯ

Профилактика до 12.00
12.00 Вести

Канал БГТРК

- 12.30 Вести-Бурятия
- Канал «Россия»
- 12.50 Т/с «Крот-2»
- 14.45 Вести. Дежурная часть
- 15.00 Вести
- Канал БГТРК
- 15.20 Вести-Бурятия
- Канал «Россия»
- 15.40 Х/ф «Не все кошки серы...»
- 17.40 Вести. Дежурная часть
- 18.00 Вести
- Канал БГТРК
- 18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
- Канал «Россия»
- 18.40 Т/с «Обреченная статья звездой»
- 19.40 Т/с «Волчица»
- 20.40 Вести. Дежурная часть
- 21.00 Вести
- 21.45 Вести-Бурятия
- 22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
- 22.15 Т/с «Дети Ванюшина»
- 00.10 Фестиваль «Славянский базар-2006». День Беларуси. Гага-концерт
- 01.15 «Вести +»
- 01.35 Т/с «Угон»

НТВ

- 07.00 «Сегодня утром»
- 09.10 Т/с «АДВОКАТ»
- 10.00 «Кулинарный поединок»
- 11.00 «Сегодня»
- 11.25 «Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю»
- 12.05 «Квартирный вопрос»
- 12.55 «Следствие вели...»
- 14.00 «Сегодня»
- 14.30 Т/с «Марш Турецкого»
- 16.30 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
- 17.00 «Сегодня»
- 17.20 Т/с «Улицы разбитых фонарей»

Канал БГТРК

- 19.35 «Твой шанс» Интерактивное шоу
- Канал НТВ
- 20.00 «Сегодня»
- 20.40 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРА СЕЧЕНОВА»
- 21.45 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
- 22.45 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
- 23.00 «Сегодня»
- 23.40 Т/с «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
- 00.40 Т/с «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
- 01.45 «Школа злословия»
- 02.40 ТЕННИС. УИМБЛДОНСКИЙ ТУРНИР. Финал. Мужчины
- 04.50 «СЕКРЕТНЫЕ АРХИВЫ КГБ»
- 05.25 «БИЛЬЯРД»
- 06.10 Т/с «АЛЬФ»

АРИГ УС

- 07.30 «Москва. Инструкция по применению». Погода
- 08.05 «Глобальные новости»
- 08.30 «Абитуриент-2006»
- 08.45 Знаки Зодиаки
- 08.50 Наши песни
- 09.00 «Приключения Джимми Нейрона». Погода
- 09.25 «Предприниматель». Погода
- 09.40 Наши песни
- 09.55 «Знаки Зодиаки»
- 10.00 Х/ф «Убить Бэлла»
- 12.00 «Уморы»
- 13.05 «Жизнь, полная радости»
- 13.35 М/с «Губка Боб Квадратные штаны»
- 14.00 Т/с «Девственница»
- 15.00 «Деньги на проводе»
- 15.30 «Бункер. или ученые под землей»
- 16.00 «Офис»
- 17.00 «Такси»
- 17.30 Победоносный голос верующего
- 18.00 «Москва. Инструкция по применению»
- 18.30 «Абитуриент-2006»
- 18.45 Восточный экспресс»
- 19.00 «Возможности пластической хирургии»
- 20.00 «Такси». Знаки Зодиаки
- 20.30 Восточный экспресс. Погода
- 21.00 «Необъяснимо, но факт»
- 22.00 «Дом-2. Новая любовь»
- 23.00 Восточный экспресс»
- «Знаки Зодиаки»
- 23.30 Х/ф «Морское приключение»

ТИВИКОМ

- 07.00 Музыкальный канал
- 07.25 Погода
- 07.30 М/с «Могучие утята»
- 07.55 М/с «Близняшки-пятерняшки»
- 08.20 Т/с «Пауэр рейнджерс»
- 08.55 Т/с «МЭШ»
- 09.45 «Очевидец» с С.Ростом
- 10.30 Новости «24».
- 11.00 «Час суда»
- 12.00 «Час суда»
- 12.55 «Жить вкусно с Джейми Оливером»
- 13.30 Новости «24» Погода
- 14.00 «Невероятные истории» с И.Дыховичным
- 14.35 «Мистер Бин»
- 15.00 Т/с «Друзья»
- 16.00 М/с «Гриффины»
- 16.30 «Ради смеха»
- 17.00 «Мозголомы» Погода
- 18.00 Т/с «Десятое королевство»
- 20.00 «Пульс столицы»
- 20.05 «Есть разговор»
- 20.15 «Автодрайв»
- 20.30 Новости «24». Погода
- 21.00 «Сделка?!». «Пульс столицы»
- 22.00 Т/с «Солдаты-4»
- 23.00 Т/с «Студенты-2». «Пульс столицы»
- 00.00 Т/с «Друзья»
- 00.30 Новости «24».
- 01.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
- 01.15 Т/с «Друзья»

СТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Т/с «Как сказал Джим»
- 06.40 М/ф «Самый маленький гном»
- 06.55 М/с «Смешарики»
- 07.00 Т/с «33 квадратных метра»
- 07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
- 08.00 Т/с «Не родись красивой»
- 09.00 Истории в деталях Гришковцом.
- 09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
- 09.30 Т/с «Люба, дети и завод»
- 10.00 Т/с «Операция «Цвет нации»»
- 12.00 Т/с «Бедная Настя»
- 13.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
- 13.30 М/с «Оззи и Дрикс»
- 14.00 М/с «Смешарики»
- 14.05 М/с «Принцесса Сисси»
- 14.30 М/с «Самурай Икс»
- 15.00 М/с «Лига справедливости»

- 15.30 М/с «Люди Икс. Эволюция»
- 16.00 Т/с «Лиззи Магуайер»
- 16.30 Т/с «Школа «Черная дыра»
- 17.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
- 17.30 Т/с «Зачарованные»
- 18.30 Т/с «Кто в доме хозяйин?»
- 19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
- 19.30 Истории в деталях
- 19.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом. Погода
- 20.00 Т/с «Не родись красивой»
- 21.00 Х/ф «Отчаянные домохозяйки»
- 23.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
- 23.30 Истории в деталях
- 23.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом
- 00.00 «Скажи на СТС-Байкал»
- Т/с «Части тела»
- 01.00 «Скажи на СТС-Байкал».
- Т/с «Veritas. В поисках истины»
- 01.45 Х/ф «Маленький ангел»
- 03.10 Т/с «Детективное агентство «Лунный свет»
- 04.45 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

- 09.30 М/ф
- 11.05 Самое смешное видео
- 11.30 «Как уходили кумиры». «Сергей Курехин»
- 11.55 «Неслучайная музыка»
- 12.00 Телемагазин
- 12.30 Автоновости «Карданный вал +»
- 12.50 Х/ф «ДРАГОЦЕННАЯ ЛЮБОВЬ»
- 15.00 Самое смешное видео
- 15.30 Т/с «Команда «А»
- 16.30 Т/с «Крутой Уокер»
- 17.25 М/ф
- 18.30 «Как уходили кумиры». «Сергей Курехин»
- 19.00 Х/ф «НЕПОБЕДИМЫЙ»
- 20.40 Хит-парад авантюра «Осторожно, афера!»
- 21.00 Т/с «Крутой Уокер»
- 22.00 Самое смешное видео
- 22.55 Т/с «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
- 00.00 Т/с «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
- 01.00 Х/ф «ТРАНЗИТ»
- 03.05 Автоновости «Карданный вал +»
- 03.20 Агентство криминальных новостей
- 03.45 Т/с «Команда «А»
- 04.30 Музыка на ДТВ

№76(21316)

Дүхэрнэ

№26(482)

Вторник, 11

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Агент национальной безопасности»
11.10 «Детективы»
12.00 «Малахов +»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Талисман»
14.00 «Чип и Дейл спешат на помощь»
14.40 Д/ф «Владимир Зельдин. Вечно влюбленный»
15.10 «Лолита. Без комплексов»
16.00 Новости
16.20 Т/с «Офицеры»
17.30 «Доктор Курпатов»
18.00 «Пусть говорят»
19.00 Новости
19.10 Валентина Толкунова: «Я не могу иначе»
20.00 Т/с «Любовь как любовь»
21.00 «Федеральный судья»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Офицеры»
23.30 «Звезды юмора»
00.00 Футбол «Локомотив» - «Динамо». Прямой эфир
02.00 «На ночь глядя»
02.50 «Доктор Курпатов»
03.20 Х/ф «В поисках Галактики»
05.10 Х/ф «Золотая лихорадка»
06.00 Новости
06.05 Х/ф «Золотая лихорадка»

«Россия»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
Канал БГТРК
07.15, 07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал «Россия»
09.45 Т/с «Любовь моя»
10.50 Т/с «Авантюристка»
11.50 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Канал БГТРК
12.30 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
12.50 Т/с «Крот-2»
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
Канал БГТРК
15.20 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
15.40 Т/с «Дети Ванюхина»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести
Канал БГТРК
18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал «Россия»
18.40 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.40 Т/с «Волчица»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
21.45 Вести-Бурятия
22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 Т/с «Оперативный псевдоним»
00.10 Фестиваль «Славянский базар-2006». Международный конкурс исполнителей эстрадной песни
01.15 «Вести +»
01.35 Т/с «Угон»
02.35 Х/ф «Обитель дьявола»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.10 Т/с «АДВОКАТ»
10.00 Т/с «МАНГУСТ - 2»
11.00 «Сегодня»
11.20 «ПРЕСТУПЛЕНИЕ В СТИЛЕ МОДЕРН»
11.55 Т/с «АЭРОПОРТ»
12.55 Т/с «БРАТВА»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРЫ СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Бандитский Петербург»

Канал БГТРК

19.35 Из фонда БГТРК «Слово о земле бурятской». Передача 1
19.45 Спортивная программа «Тамир» (20.00)

Канал НТВ

20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРЫ СЕЧЕНОВА»
21.45 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
22.45 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
23.00 «Сегодня»
23.40 Т/с «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
00.40 Т/с «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
01.35 Х/ф «РУССКОЕ»
03.45 «СЕКРЕТНЫЕ АРХИВЫ КГБ»
04.30 «БИЛЪЯРД»
05.25 Т/с «АЛЬФ»
06.40 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»

Ариг Ус

07.30 Восточный экспресс
08.00 М/ф «Слоненок заболел»

08.15 «Глобальные новости»
08.30 «Абитуриент-2006»
08.45 Знаки Зодиаки
08.50 Наши песни
09.00 Восточный экспресс
09.25 «Звезда на дороге»
09.40 Наши песни
09.55 «Знаки Зодиаки»
10.00 Х/ф «Морские приключения»
12.00 «Уморы»
13.05 «Жизнь, полная радости»
13.35 М/с «Губка Боб Квадратные штаны»
14.00 Т/с «Девственница»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты России»
16.00 «Офис»
17.00 М/с «Эй, Арнольд»
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 «Москва. Инструкция по применению»
18.30 «Абитуриент-2006»
18.45 Восточный экспресс
19.00 «Запретная зона»
20.00 «Такси»
20.30 Восточный экспресс
21.00 «Другая жизнь»
22.00 «Дом-2. Новая любовь». Знаки Зодиаки
23.00 Восточный экспресс
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 Х/ф «Вечеринка на Ибиде»

Тивиком

07.00 Музыкальный канал
07.30 «Пульс столицы». «Есть разговор»
07.50 М/с «Близняшки-пятерняшки»
08.15 Т/с «Пауэр рейнджерс»
08.35 Т/с «МЭШ»
09.25 Т/с «Солдаты-4»
10.30 «Час суда»
11.00 «Час суда»
12.00 «Жить вкусно с Джейми Оливером»
13.30 «Новости 24»
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
15.30 Т/с «Друзья»
16.00 «Гриффины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Туристы»
18.00 Т/с «Студенты-2»
19.00 Т/с «Солдаты-4»
20.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
20.30 «Новости 24»
21.00 «Сделка?!». «Пульс столицы»
22.00 Т/с «Солдаты-4»
23.00 Т/с «Студенты-2». «Пульс столицы»
00.00 Т/с «Друзья»

00.30 «Новости 24»
01.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
01.15 Т/с «Друзья»
01.45 Х/ф «Годзилла: Миллениум»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Т/с «Как сказал Джим»
06.40 М/ф «Самый маленький гном»
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «33 квадратных метра»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Не родись красивой»
09.00 «Истории в деталях»
09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
09.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»
10.00 Т/с «Операция «цвет нации»»
12.00 Т/с «Бедная Настя»
13.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
13.30 М/с «Эксквалибур»
14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Принцесса Сисси»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Лига справедливости»
15.30 М/с «Люди Икс. Эволюция»
16.00 Т/с «Лиззи Магуайер»
16.30 Т/с «Школа «Черная дыра»»
17.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 «Истории в деталях»
19.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Х/ф «Отчаянные домохозяйки»
23.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
23.30 «Истории в деталях»
23.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом

00.00 Гришковцом «Скажи на СТС-Байкал». Т/с «Части тела»
01.00 «Скажи на СТС-Байкал». Т/с «Veritas. В поисках истины»
01.50 Х/ф «Присяжная»
03.40 Т/с «Детективное агентство «Лунный свет»»
05.20 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

09.30 М/ф «Самое смешное видео «Как уходили кумиры». Алла Балтер
11.30 «Неслучайная музыка»
11.55 Телемагазин
12.00 Автоновости «Карданный вал +»
12.30 Х/ф «ТРАНЗИТ»
15.00 Самое смешное видео
15.30 Т/с «Команда «А»»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.25 М/ф «Как уходили кумиры». Алла Балтер
18.30 Х/ф «СЕМЬ ЧАСОВ ДО ГИБЕЛИ»
20.40 «Неслучайная музыка»
20.50 Игровое шоу «Деньги с неба»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Самое смешное видео
22.55 Т/с «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
00.00 Т/с «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
01.00 Х/ф «ДВОЙНОЙ ДРАКОН»
01.00 Автоновости «Карданный вал +»
03.20 Агентство криминальных новостей
03.45 Т/с «Команда «А»»
04.40 «Девушки не против...»
05.10 Реалити-шоу «Удивительная гонка»
05.55 Х/ф «НЕПОБЕДИМЫЙ»
07.10 Музыка на ДТВ

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ Р

Среда, 12

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
10.05 Т/с «Агент национальной безопасности»
11.10 «Детективы»
12.00 «Малахов +»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Талисман»
14.00 «Чип и Дейл спешат на помощь»
14.40 Д/ф «Русские в «Мулен Руж»»
15.10 «Лолита. Без комплексов»
16.00 Новости
16.20 Т/с «Офицеры»
17.30 «Доктор Курпатов»
18.00 «Пусть говорят»
19.00 Вечерние Новости
19.10 Вне закона. «Он написал убийство»
19.40 Т/с «Любовь как любовь»
20.50 «Федеральный судья»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Офицеры»
23.30 Спецрасследование. «Моя жестокая няня»
00.40 Ночные новости
01.00 «На ночь глядя»
01.40 «Доктор Курпатов»
02.10 Х/ф «Под солнцем Тосканы»
04.20 Х/ф «Приключения Модести Блейд»
05.40 Х/ф «Древние египтяне»
06.00 Новости
06.05 Х/ф «Древние египтяне»

«Россия»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
Канал БГТРК
07.15, 07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал «Россия»
09.45 Т/с «Любовь моя»
10.50 Т/с «Авантюристка»
11.50 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Канал БГТРК
12.30 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
12.50 Т/с «Мужчины не плачут»
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
Канал БГТРК
15.20 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
15.40 Т/с «Оперативный псевдоним»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести

Канал БГТРК
18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал «Россия»
18.40 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.40 Т/с «Волчица»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
21.45 Вести-Бурятия
22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 Т/с «Оперативный псевдоним»
00.10 Фестиваль «Славянский базар-2006». День Украины. Гала-концерт
01.15 «Вести +»
01.35 Х/ф «Гладиатор по найму»
03.20 «Дорожный патруль»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.10 Т/с «АДВОКАТ»
10.00 Т/с «МАНГУСТ - 2»
11.00 «Сегодня»
11.20 «ПРЕСТУПЛЕНИЕ В СТИЛЕ МОДЕРН»
11.55 Т/с «АЭРОПОРТ»
12.55 Т/с «БРАТВА»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРЫ СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Бандитский Петербург»

Канал БГТРК

19.35 «Душой исполненный полет»

Канал НТВ

20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРЫ СЕЧЕНОВА»
21.45 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
22.45 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
23.00 «Сегодня»
23.40 Т/с «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
00.40 Т/с «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»
01.45 Х/ф «МАРСИ ИКС»
03.15 Х/ф «ШКОЛА ВОРОВ»
04.50 «БИЛЪЯРД»
05.50 Т/с «АЛЬФ»
06.40 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»

Ариг Ус

07.30 Восточный экспресс.
08.00 М/ф
08.15 «Глобальные новости»

08.30 «Абитуриент-2006»
08.45 Знаки Зодиаки
08.50 Наши песни
09.00 Восточный экспресс
09.25 «Наши песни»
09.40 Наши песни
09.55 «Знаки Зодиаки»
10.00 Х/ф «Вечеринка на Ибиде»
12.00 «Антология юмора»
13.05 «Жизнь, полная радости»
13.35 М/с «Губка Боб Квадратные Штаны»
14.00 Т/с «Девственница»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты из России»
16.00 «Офис»
17.00 М/с «Эй, Арнольд»
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 «Москва. Инструкция по применению»
18.30 «Абитуриент-2006»
18.45 Восточный экспресс
19.00 «Другая жизнь». Знаки Зодиаки
20.00 «Такси»
20.30 Восточный экспресс
21.00 «Ребенок-робот»
22.00 «Дом-2. Новая любовь». Знаки Зодиаки
23.00 Восточный экспресс
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 Х/ф «Любовь или волейбол»

Тивиком

07.00 Музыкальный канал
07.30 «Пульс столицы». «Есть разговор»
07.50 «Близняшки-пятерняшки»
08.15 Т/с «Пауэр рейнджерс»
08.35 Т/с «МЭШ»
09.25 Т/с «Солдаты-4»
10.30 «Час суда»
11.00 «Час суда»
12.00 «Жить вкусно с Джейми Оливером»
13.30 «Новости 24»
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
15.30 Т/с «Друзья»
16.00 М/с «Гриффины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Туристы»
18.00 Т/с «Студенты-2»
19.00 «Чудеса кино»
19.30 «Стильная жизнь»
20.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
20.30 «Новости 24»
21.00 «Сделка?!» «Пульс столицы»
22.00 Т/с «Солдаты-4»

Advertisement for TETRON computer repair services. Includes text: 'Профессиональный ремонт компьютеров и оргтехники', 'Восстановление и заправка картриджами', and contact information: 'Пр. 50-летия Октября, 15, тел. 297-294' and 'Пр. 50-летия Октября, 21а, тел.: 44-17-67'.

23.00 Т/с «Студенты-2». «Пульс столицы»
00.00 Т/с «Друзья»
00.30 «Новости 24»
01.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
01.20 Х/ф «Упыри»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Т/с «Как сказал Джим»
06.40 М/ф «Самый маленький гном»
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «33 квадратных метра»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Не родись красивой»
09.00 «Истории в деталях»
09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
09.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»
10.00 Т/с «Операция «цвет нации»»
12.00 Т/с «Бедная Настя»
13.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
13.30 М/с «Эксквалибур»
14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Принцесса Сисси»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Лига справедливости»
15.30 М/с «Люди Икс. Эволюция»
16.00 Т/с «Лиззи Магуайер»
16.30 Т/с «Школа «Черная дыра»»
17.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 «Истории в деталях»
19.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Х/ф «Медовый месяц»
23.05 «б кадров»

23.30 «Истории в деталях». «Настроение» с Евгением Гришковцом
00.00 «Скажи на СТС-Байкал». Т/с «Части тела»
01.00 «Скажи на СТС-Байкал». Т/с «Veritas. В поисках истины»
01.50 Х/ф «Универсальный агент»
03.20 Х/ф «Тесная компания»
03.45 Т/с «Детективное агентство «Лунный свет»»
05.20 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

09.30 М/ф «Самое смешное видео «Как уходили кумиры». Татьяна Пельцер
11.30 «Неслучайная музыка»
11.55 Телемагазин
12.00 Автоновости «Карданный вал +»
12.30 Х/ф «ДВОЙНОЙ ДРАКОН»
15.00 Самое смешное видео
15.30 Т/с «Команда «А»»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.25 М/ф «Как уходили кумиры». Татьяна Пельцер
18.30 Х/ф «Смотри в оба»
19.00 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Самое смешное видео
22.55 Т/с «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
00.00 Т/с «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
01.00 Х/ф «УРАГАН»
03.45 Автоновости «Карданный вал +»
04.05 Агентство криминальных новостей
04.25 Т/с «Команда «А»»
05.20 «Девушки не против...»
05.40 Реалити-шоу «Удивительная гонка»
06.25 Х/ф «СЕМЬ ЧАСОВ ДО ГИБЕЛИ»

Четверг, 13

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
12.00 Новости
Т/с «Агент национальной безопасности»
11.10 «Детективы»
12.00 «Малахов +»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Талисман»
14.00 «Чип и Дейл спешат на помощь»
14.40 Д/ф «Чудо стволовой клетки»
15.10 «Лолита. Без комплексов»
16.00 Новости
16.20 Т/с «Офицеры»
17.30 «Доктор Курпатов»
18.00 «Пусть говорят»
19.00 Вечерние Новости
19.10 Вне закона. «Немая страсть»
19.40 Т/с «Любовь как любовь»
20.50 «Федеральный судья»
22.00 «Время»
22.30 Т/с «Офицеры»
23.30 «Человек и закон»
00.40 Ночные новости
01.00 «Судите сами»
01.50 «Доктор Курпатов»
02.20 Х/ф «Где моя тачка, чувак?»
03.50 Х/ф «Враг»
05.40 Х/ф «Древние египтяне»
06.00 Новости
06.05 Х/ф «Древние египтяне»

«Россия»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
Канал БГТРК
07.15, 07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал «Россия»
09.45 Т/с «Любовь моя»
10.50 Т/с «Авантюристка»
11.50 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Канал БГТРК
12.30 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
12.50 Т/с «Мужчины не плачут»
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
Канал БГТРК
15.20 Вести-Бурятия

Канал «Россия»
15.40 Т/с «Оперативный псевдоним»
17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести
Канал БГТРК
18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал «Россия»
18.40 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.40 Т/с «Волчица»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
21.45 Вести-Бурятия
22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 Т/с «Оперативный псевдоним»
00.15 «Синдром Кашпировского»
01.15 «Вести +»
01.35 Х/ф «Откровенное признание»
03.40 «Дорожный патруль»

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.10 Т/с «АДВОКАТ»
10.00 Т/с «МАНГУСТ - 2»
11.00 «Сегодня»
11.20 «ПРЕСТУПЛЕНИЕ В СТИЛЕ МОДЕРН»
11.55 Т/с «АЭРОПОРТ»
12.55 Т/с «БРАТВА»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРЫ СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Бандитский Петербург»
Канал БГТРК
19.35 Спорт-центр. «Алтаргана-2006»
Канал НТВ
20.00 «Сегодня»
20.40 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРЫ СЕЧЕНОВА»
21.45 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
22.45 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
23.00 «Сегодня»
23.40 Т/с «ЛАНДЫШ СЕРЕБРИСТЫЙ»
00.40 Т/с «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ»

01.45 Х/ф «ВЫШИБАЛЫ»
03.25 Х/ф «ШКОЛА ВОРОВ-2»
04.55 «БИЛЬЯРД»
05.50 Т/с «АЛЬФ»
06.40 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»

Ариг Ус

07.30 Восточный экспресс.
08.00 М/ф
08.15 «Глобальные новости»
08.30 Абитуриент-2006
08.45 Знаки Зодиаки
08.50 Наши песни
09.00 Восточный экспресс.
09.25 «Ваши деньги»
09.45 Наши песни
09.55 «Знаки Зодиаки»
10.00 Х/ф «Любовь или волейбол»
12.00 «Антология юмора»
13.05 «Жизнь, полная радости»
13.35 М/с «Губка Боб Квадратные Штаны»
14.00 Т/с «Девственница»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты из России»
16.00 «Офис»
17.00 «Москва. Инструкция по применению»
17.25 Знаки Зодиаки
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 М/ф
18.10 М/с «Эй, Арнольд»
18.45 Восточный экспресс.
19.00 «Необъяснимо, но факт»
20.00 «Такси»
20.25 Знаки Зодиаки
20.30 Восточный экспресс.
21.00 «Клуб бывших жен»
22.00 «Дом-2. Новая любовь»
23.00 Восточный экспресс.
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 «Абитуриент-2006»
23.45 Х/ф «Дорогая Клаудиа»

Тивиком

07.00 Музыкальный канал
07.30 «Пульс столицы». «Есть разговор»
07.50 М/с «Близняшки-пятерняшки»
08.15 Т/с «Пауэр рейнджерс»
08.35 Т/с «МЭШ»
09.25 Т/с «Солдаты-4»
10.30 Новости «24».

11.00 «Час суда»
12.00 «Час суда»
13.00 «Жить вкусно с Джейми Оливером»
13.30 Новости «24».
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
16.00 М/с «Гриффины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Туристы»
18.00 Т/с «Студенты-2»
19.00 «Сам себе хозяин» с А.Кушнаревым
19.25 «Радар-спорт»
20.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
20.30 «Новости «24»»
21.00 «Сделка?!» «Пульс столицы»
22.00 Т/с «Солдаты-4»
23.00 «Суперняня» с Т. Ларсен
00.00 Т/с «Друзья»
00.30 Новости «24».
01.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
00.15 Т/с «Друзья»
01.45 Х/ф «Леприкон 2»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Т/с «Как сказал Джим»
06.40 М/ф
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «33 квадратных метра»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Не родись красивой»
09.00 Истории в деталях
09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
09.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»
10.00 Т/с «Операция «Цвет нации»»
12.00 Т/с «Бедная Настя»
13.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
13.30 М/с «Экスカпур»
14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Принцесса Сисси»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Лига справедливости»
15.30 М/с «Люди Икс. Эволюция»
16.00 Т/с «Лиззи Магуайер»
16.30 Т/с «Школа «Черная дыра»

17.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»
19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях
19.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Х/ф «Медовый месяц»
23.05 «6 кадров»
23.30 Истории в деталях.
23.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом
00.00 «Скажи на СТС-Байкал». Х/ф «Части тела»
01.00 «Скажи на СТС-Байкал». Т/с «Veritas. В поисках истины»
01.50 Х/ф «Я сделаю все»
03.40 Т/с «Детективное агентство «Лунный свет»»
05.20 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

09.30 М/ф
11.00 Самое смешное видео
11.30 «Как уходили кумиры». «Михаил Матусовский»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 Автоновости «Карданный вал +»
12.50 Х/ф «ПАРЕНЬ ИЗ НАШЕГО ГОРОДА»
15.00 Самое смешное видео
15.30 Т/с «Команда «А»»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.30 М/ф
18.30 «Как уходили кумиры». «Михаил Матусовский»
19.00 Х/ф «ЖИВИТЕ В РАДОСТИ»
20.45 «Неслучайная музыка»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Самое смешное видео
22.55 Т/с «ПАРНИ ИЗ СТАЛИ»
00.00 Т/с «ОКРУГ КОЛУМБИЯ»
01.00 Х/ф «ЭКСПЕРТ»
03.00 Автоновости «Карданный вал +»
03.20 Агентство криминальных новостей
03.45 Т/с «Команда «А»»
04.40 «Девушки не против...»
05.10 Реалити-шоу «Удивительная гонка»
06.00 Х/ф «СМОТРИ В ОБА»
07.20 Музыка на ДТВ

• ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Пятница, 14

Первый канал

07.00 «Доброе утро»
10.00 Новости
Т/с «Агент национальной безопасности»
11.10 «Детективы»
12.00 «Малахов +»
13.00 Новости
13.05 Т/с «Талисман»
14.00 «Чип и Дейл спешат на помощь»
14.40 Д/ф «Генетический паспорт»
15.10 «Лолита. Без комплексов»
16.00 Новости
16.20 Т/с «Офицеры»
17.30 «Доктор Курпатов»
18.00 «Пусть говорят»
19.00 Вечерние Новости
19.20 Вне закона. «Правдивая ложь»
19.50 Х/ф «Фиктивный брак»
20.50 Поле чудес
22.00 «Время»
22.30 Х/ф «Гладиатор»
01.20 Х/ф «Мой мальчик»
03.10 Х/ф «Леопард»
06.00 Т/с «Дефективный детектив»

«Россия»

06.00 «Доброе утро, Россия!»
Канал БГТРК
07.15, 07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.15 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
Канал «Россия»
09.45 Т/с «Любовь моя»
10.50 Т/с «Авантюристка»
11.50 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
Канал БГТРК
12.30 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
12.50 Т/с «Горыныч и Виктория»
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
Канал БГТРК
15.20 Вести-Бурятия
Канал «Россия»
15.40 Т/с «Оперативный псевдоним»

17.40 Вести. Дежурная часть
18.00 Вести
Канал БГТРК
18.20 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

Канал «Россия»
18.40 Т/с «Обреченная статья звездой»
19.40 Т/с «Волчица»
20.40 Вести. Дежурная часть
21.00 Вести
21.45 Вести-Бурятия
22.05 «Спокойной ночи, малыши!»
22.15 «Юрмала»
23.55 Фестиваль «Славянский базар-2006». День России. Гала-концерт
01.00 Х/ф «Бедные родственники»
03.10 «Кинескоп» Московский международный кинофестиваль
04.00 Вести. СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК

НТВ

07.00 «Сегодня утром»
09.10 Т/с «АДВОКАТ»
10.00 Т/с «МАНГУСТ - 2»
11.00 «Сегодня»
11.20 «ПРЕСТУПЛЕНИЕ В СТИЛЕ МОДЕРН»
11.55 Т/с «АЭРОПОРТ»
12.55 Т/с «БРАТВА»
14.00 «Сегодня»
14.30 Т/с «ОСТРОГ. ДЕЛО ФЕДОРЫ СЕЧЕНОВА»
15.30 Т/с «ВСЕ ВКЛЮЧЕНО»
16.30 «ОБЗОР. Чрезвычайное происшествие»
17.00 «Сегодня»
17.20 Т/с «Бандитский Петербург»
Канал БГТРК
19.35 Улгур
19.50 Новости без политики
Канал НТВ
20.00 «Сегодня»
20.45 Х/ф «ЯГУАР»
22.50 Х/ф «ПЕТЕРБУРЖЦЫ: 7+1»
23.45 Х/ф «48 ЧАСОВ»
01.30 «Все сразу!»
02.00 Х/ф «КЛЮТ»
04.00 «КОМА: ЭТО ПРАВДА»
04.25 Х/ф «КАЙФ»

Ариг Ус

07.30 Восточный экспресс.
08.00 М/ф
08.15 «Глобальные новости»
08.30 «Абитуриент-2006»
08.45 Знаки Зодиаки
08.50 Наши песни
09.00 Восточный экспресс.
09.30 «СПИД. Скорая помощь». Знаки Зодиаки
09.45 Наши песни
10.00 Х/ф «Дорогая Клаудиа»
12.00 «Антология юмора»
13.05 «Жизнь, полная радости»
13.35 М/с «Губка боб Квадратные Штаны»
14.00 Т/с «Девственница»
15.00 «Деньги на проводе»
15.30 «Лучшие анекдоты из России»
16.00 «Офис»
17.00 М/с «Эй, Арнольд»
17.30 Победоносный голос верующего
18.00 «СПИД: скорая помощь»
18.30 Знаки Зодиаки
18.35 М/ф
18.45 Восточный экспресс.
19.00 «Такси»
19.30 «Благовест»
20.00 «Внимание! Женщина за рулем»
20.15 «Абитуриент-2006»
20.30 Восточный экспресс.
21.00 «Настоящий мужчина»
22.00 «Дом-2. Новая любовь». Знаки Зодиаки
23.00 Восточный экспресс.
23.25 «Знаки Зодиаки»
23.30 Х/ф «Пляжные мальчики»

Тивиком

07.00 «Без тормозов»
07.30 «Пульс столицы». «Есть разговор»
07.50 «Близняшки-пятерняшки»
08.15 Т/с «Пауэр рейнджерс»
08.35 «Радар-спорт» (Повтор от 13.07)
09.25 Т/с «Солдаты-4»
10.30 Новости «24».

13.00 «Сам себе хозяин» С А.Кушнаревым (Повтор от 13.07)
13.30 Новости «24».
14.00 «Сделка?!»
15.00 Т/с «Друзья»
16.00 М/с «Гриффины»
16.30 «Ради смеха»
17.00 Т/с «Туристы»
18.00 «Суперняня» с Т. Ларсен
19.00 Т/с «Солдаты-4»
20.00 «Пульс столицы». «Есть разговор»
20.30 «Новости «24»»
21.00 Х/ф «Игра» «Пульс столицы»
23.35 Д/ф «Отражение»: «Воры в законе»
00.45 Т/с «Друзья». «Пульс столицы»
01.40 «Плейбой»: «Женские истории страсти»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Т/с «Как сказал Джим»
06.40 М/ф «Карандаш и Клякса - веселые охотники»
06.55 М/с «Смешарики»
07.00 Т/с «33 квадратных метра»
07.30 Т/с «Моя прекрасная няня»
08.00 Т/с «Не родись красивой»
09.00 Истории в деталях
09.28 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
09.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»
10.00 Т/с «Операция «Цвет нации»»
12.00 Д/ф «Талисман любви»
13.00 Т/с «Новая семейка Адамс»
13.30 М/с «Экスカпур»
14.00 М/с «Смешарики»
14.05 М/с «Принцесса Сисси»
14.30 М/с «Самурай Икс»
15.00 М/с «Лига справедливости»
15.30 М/с «Люди Икс. Эволюция»
16.00 Т/с «Лиззи Магуайер»
16.30 Т/с «Школа «Черная дыра»»
17.00 Т/с «Сабрина - маленькая ведьма»
17.30 Т/с «Зачарованные»
18.30 Т/с «Кто в доме хозяин?»

19.00 Т/с «Моя прекрасная няня»
19.30 Истории в деталях
19.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом.
20.00 Т/с «Не родись красивой»
21.00 Х/ф «Водный мир»
23.30 Истории в деталях.
23.58 «Настроение» с Евгением Гришковцом
00.00 «Скажи на СТС-Байкал». «Осторожно, Задов! Или происхождения прапорщика»
01.45 Х/ф «Блистательная»
03.15 Х/ф «Тесная компания»
03.35 Х/ф «Вполне возможно»
05.20 Музыка на СТС-Байкал

ДТВ

09.30 М/ф
11.00 Самое смешное видео
11.30 «Как уходили кумиры». «Зинаида Райх»
11.55 «Неслучайная музыка»
12.00 Телемагазин
12.30 Автоновости «Карданный вал +»
12.50 Х/ф «ЭКСПЕРТ»
15.00 Самое смешное видео
15.30 Т/с «Команда «А»»
16.30 Т/с «Крутой Уокер»
17.25 М/ф
18.30 «Как уходили кумиры». «Зинаида Райх»
19.00 Х/ф «ВЗОРВАННЫЙ АД»
21.00 Т/с «Крутой Уокер»
22.00 Самое смешное видео
22.55 Шокирующая документалистика. «Без предупреждения»
00.00 Реалити-шоу «На ринге с Сильвестром Сталлоне»
01.00 Т/с «С.С.I МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ МАЙАМИ»
03.00 Автоновости «Карданный вал +»
03.20 Агентство криминальных новостей
03.45 Т/с «Команда «А»»
04.40 «Девушки не против...»
05.05 Реалити-шоу «На ринге с Сильвестром Сталлоне»
05.55 Альманах невероятных событий «Этот безумный мир»
06.15 Х/ф «ЖИВИТЕ В РАДОСТИ»

№76 (21316)

Дүхэрнэ

№26 (482)

Суббота, 15

Первый канал

07.00 Новости
07.10 «Шутка за шуткой»
07.30 Х/ф «Допинг для ангелов»
09.10 Играй, гармонь любимая!

«Россия»

07.00 «Доброе утро, Россия!»
08.40 «Золотой ключ». Итоги тиража
09.00 Вести
Канал БГТРК

17.10 «Версты». ВСЖД - филиал ОАО РЖД
17.20 Спорт-центр. «Байкал-2006». Бокс
17.35 «Вместе против СПИДА» VII республиканский слет волонтеров

НТВ

06.30 Х/ф «48 ЧАСОВ»
08.05 М/ф «СКАЗКА О ЦАРЕ САЛТАНЕ»
09.00 «Сегодня»

Ариг Ус

07.30 Восточный экспресс.
08.00 «Неизвестная планета»
08.25 М/ф «Большое путешествие Болека и Лелека»

Тивиком

07.00 Музыкальный канал
07.30 «Пульс столицы». «Есть разговор»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Воскресенье, 16

Первый канал

07.00 Новости
07.20 Х/ф «Товарищ генерал»
09.00 Служу Отчизне!
09.40 «Дональд Дак представляет». «С добрым утром, Микки!»

«Россия»

06.45 Х/ф «Дело «пестрых»
08.25 «Здоровье»
08.35 «Сельский час»
09.00 Вести
Канал БГТРК

18.20 «Русская народная группа «Бони М»
19.15 Праздничный концерт, посвященный 90-летию военно-морской авиации

НТВ

06.00 Х/ф «ЖЕНЩИН ОБИЖАТЬ НЕ РЕКОМЕНДУЕТСЯ»
07.25 М/ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БУРАТИНО»

11.00 «Целебный укус»
12.00 Х/ф «Сумасшедший дом»
14.05 М/ф «Волшебный клад»

Тивиком

07.00 Музыкальный канал
07.50 Погода
07.55 «Сам себе хозяин» с А. Кушнаревым

Ариг Ус

08.00 «Неизвестная планета»
08.25 М/ф «Большое путешествие Болека и Лелека»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.00 Х/ф «Сдержанность обещания»
07.25 М/ф «Братья Лю»
07.55 М/с «Пинокио»

Институт государственного администрирования
Свидетельство о государственной аккредитации серии В № 000605 от 20.02.96 г.
12 лет успешной работы на рынке образовательных услуг Бурятии!
Объявляет прием граждан на 2006-2007 учебный год. (заочное обучение)

10.00 М/с «Аладдин»
10.30 Х/ф «Воины Зу»
12.00 Жизнь прекрасна.
14.00 «Снимите это немедленно»

ДТВ

10.00 Т/с «Напряги извилины»
10.55 Для милых дам
11.25 М/ф
13.30 Х/ф «ВЕСЕЛЫЕ РЕБЯТА»

СОЁМБО ТЭМДЭГТЭЙ ТУГУУДНАЙ...

Уран зохёолой шэнжэлэл

Буяад арадай уласхоорондын «Алтаргана» гэжэ фестивалин түүлэг дундаа ябуулгагдажа байхада, һүүлэй жэланүүдтэ манай Буяадай радиогоор долоон хоногтоо нэгэ дахин амаралтын үдэр гаража байдаг мүн лэ «Алтаргана» гэжэ нэрэтэй дамжуулга бээдэжэ, шагнагшадта дурдажа, олоной магтаал дэмжэлтэдэ хүртэһэн мэдээжэ уран зохёолшо Дулгар Доржиева тухай, тэрэнэй зохёохы ажал тухай хөөрэхэ хүсэл түрээб.

Бүхы наһаяа зохёохы ажал ябуулгатай холбоһон Дулгар олон удаан жэлнүүдтэ «Хурамхаанай галнууд» сониндо амжалта түгэс хүдэлжэ, нилээд дүршэлтэй болоһон хирэдээ 1989 ондо республикын радиогой редакцияда уригдажа, манай арад зондо мэдээжэ болоһон даа. Журналистын хүнгэн бэшэ ажал ябуулгаһаа гадна Дулгар Ринчиновна олон тоото номуудые буяад, ород хэлэнүүд дээрэ хэблэжэ гаргалан, буяад драмын театр уран зохёолшын «Мүнгэн хутага» гэжэ жүжэгьен табича, театрта дуратайшуудые хужарлуудһан байха. Мүн лэ болитгэй зохёолшын шүлэгүүдые хүгжэмшэд дуунууд болгожо, арад зоной дунда алдар сууда гараһан дуушаднай дуулажа, эдэ дуунуудые бидэ бултадаа дууладаг болонхойбди. Россин Уран зохёолшодой гэшүүн Дулгар Доржиева эдэ жэлнүүдтэ хорбоо шахуу ном хэблэжэ гаргаа. 1994 онһоо хойшо арбан хоёр жэлэй туршада «Алтаргана» гэжэ литературна - уран һайханай дамжуулгануудые бэлдэхэдэ, нилээд ехэ ажал ябуулан байха юм: республикын түхэ уудалжа, манай мэдээжэ хүнүүдэй намтарай баримтануудые бээдэржэ, урдань нюуса байһан зүйлнүүдые радио-шагнагшадта дуулагдагын, мүнөө үе сагай эриэтэдэ харюусама тобшоолол сэлгэлтэ үгэдэгын хүн зондо һайрагдадаг. Манай оройн түүхэдэ ушарһан бэрхшээлтэ үе сагууд тухай, тэрэ үедэ ямаршэ зэмзүгэйгөөр хардуулжа, хамалганда оройн хүнүүдэй хэрэгье сагааруулжа хэрэгтэ хубитаяа оруулхы оролдоһон, иматгал эдэ бээдэрлэгнүүдэй дүн боложо, 1998 ондо Дулгар Доржиевагай «Соёмбын элшэ» гэжэ поэмэ хэблэгдэһэн, энэ зохёолшон уран зохёол шэнжэлэгшэд: хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор У.Ж.Ш.Дондуков, хэлэ бэшэгэй кандидат М.М.Хамгушкеева болон бусад үндэр сэнгэлтэ үгэһэн байдаг. Дулгар Ринчиновна «Алтаргана» гэжэ дамжуулгадаа, үндэр түрэлтэ Далай-ламагай, аха дүү Хальмаг Республикын Президент К.Н.Илюмжиновтай, Богдо-гэгээнтэй уулзажа, тэдэнэй һонирхол тугэс хөөрөөнүүдые радио-шагнагшадта дамжуулан байха юм. Зүблэлтэ засагай жэлнүүдтэ хорюултай байһан асуудалнуудые табижа, арад

зоной дунда хүндэтэй байһан лама-санаартан, элинсэг худин-сагаймнай түүхэдэ олонитэдэ аша тунһатай ажал хэрэг ябуулан Чойнжин Иролтуев, Соодой Цыденнов гэжэ эрхим дээдэ эрдэмтэй ламанар тухай хөөрэһэн. Монгодо хүүгэдэй фестивалда, Ойхондо Буяад оройн, хүршэ Эрхүүгэй ба Шэтын областнуудай, Агын ба Усть-Ордагай Буяадай автономито тойргуудай үндэр зиндааттай бөө үзэлтэнэй мүргэлдэ байлсажа, республикынаа хүн зондо һонирхолтойгоор хөөрэһэн габьяатай.

Уран зохёолшо, шүлэгүүдые хоёр хэлэн дээрэ оршуулагдашагүйгөөр бээдэржэ, уншагшадые гайхуулдаг. Дулгар Доржиевагай 18 ном бүгэдэнь шэнжэлэхэ, магтаха-шүүмжэлэхэ зорило табинагүйб. Уран зохёол шэнжэлэгшэд авторай зохёолнуудые бүхы талаһаань сэгнэнэ бээб. Зүгөөр би Дулгар Ринчиновнагай зохёохы ажалда онсо нуури эзэлһэн «Соёмбын элшэ» гэжэ поэмэ тухай зарим тэдэ һанамжа-ажалтануудыа хэлэхэ гэжэ һэм.

Хилгана нюотагта тоонтотой байһан Элбэг-Доржо Ринчино тухай манай Буяад орондо мэдэхгүй хүн үгы шахуу гэжэ һананаб. Буяад орондо гүрэн түрэ тогтоохо хэрэгтэ онсо габьяатай, 1920 ондо манай буяад арадай үшөө нэгэ суута түлөөлэгшэ Агван Доржиевтай сугтаа В.И.Ленинтэй уулзаха, түрэл буяад арадайнгаа хуби хүршэ Монгол орондо шэнэ байдал тогтоожо бэхжүүлгэдэ нуури табилсаһан, Монголой болон Совет Россин засагай эдэдэ зургаануудаар Улаан Тугай орденуудаар шагнадаһан, Зүүн Зүгэй ажалһан арадуудай коммунист университетэй профессор болоод ажаллажа байтараа, харата муухайгаар хардуулжа, 1938 ондо Эрхүүгэй турмэдэ һаба бараһаниинь харамтай, гэмшэлтэй юм.

Буяад арадай эрхим хүбүүдэй нэгэн Элбэг-Доржо Ринчиногай түрлөөр 110 жэлэй ойдо тус поэмэ зорюулагдажа, 1998 ондо «Бэлиг» гэжэ хэблэгдэ барлагдажа гарахадаа, ахалагша классуудай һурагшадта зорюулагдаһан байна. Иймэ тусхай уншагшадта зорюулахадаа, уран

зохёолшо түрэл хэлэнэйнгэе баялыгы хэрэглэжэ, түүхэдэ өөрынгөө нэрээ бээүүлһэн хүн тухай эдир наһатай уншагшадта ойлгосотойгоор бээхые оролодо.

Ороло үгэһөө, зургаан хубиһаа бүридэһэн энэ зохёол бүхыдөө 1300 мурһөө бүридэһэн. Мүрнүүдыень тоолохоодо, ехэшье, багашье зохёол гэжэ һанагдана. Зохёолойноо ороло үгэдэ уран зохёолшо урдаа табинан зорилогшоо нимэ мүрнүүдээр элирүүлнэ.

...Хүнгэн бэшэ замаар Угай тугые үргэһэн Ула мурые бээдэрхэмни...

Зохёолойноо зорило тодорхойлоной удаа ямар аргаар, али хэмжээндэ «түүрээхэ» байһанаа мэдүүлнэ:

...Эртын дуунай аялгаар Элбэг-Доржоёо дурдаг...

Эдэ мүрнүүдые уншахадаа, уран зохёолшо урданай үлгэршэдэй маягаар эхилхэнь гэшэ ха гэжэ һанагдаа һэн, тэдэ хэмжээгээрээ тиймэ ехэ бэшэ зохёол соо суута хубисхалтын бүхы ажал ябуулыгы багтааһан блээн бэшэ байшоо, ушар тиймэхээ зохёолшо геройн намтарай гол шатауудые «тоолоод» гараха баатай болоно. Гэбэшье уран зохёолшо урдаа табинан зорилгоёо бээлүүлжэ шадда гэхэ байнаб. Түрлөөр дайдаа, түрэл арад зонойноо ажабайдал һайн мэдээгэ Дулгар Ринчиновна поэмынгээ нэгдэхэи бүлэгтэ Элбэг-Доржын тоонтот, балшар наһан, гэр бүлэ тухайнь яһала тодорхойгоор хөөрэнэ.

...Ойн соорхойшоо тухы Он жэлнүүдтэ тоолоно. Одог самсаттай хүүгэд Одог табин наадана...

Бүри балшар бага наһанаһаа хүбэлгэн ухаатай хүбүүн Баргажан хотодо хуража байхадаа, хара-сагааниие, үнэн зүбые илгаруулжа хураһан, бүри тэрэ үедэ олон тоото асуудалнууд эдирхэн хүбүүнэй һанаа бодол тамалуулжа эхилэ гэжэ зо-

хёолшо зохидоор харуулжа шадда. 19-дэхи зуун жэлэй түрүүшын хахадта Баргажанда сүлэлгэдэ байһан аха дүү Кюхельбекернүүдэй хуби заяагаар һонирхожо, тэдэнэй сүлэлгэдэ байһан ушар шалтаганиие ойлгохо гэжэ залуухан хүбүүн бодолгото болоно. Уданшьегүй Дээдэ Үдэдэ, Троицкосавск хотонуудта хурахадаа, хубисхалшадтай нюуса суглаануудта хабаададаг болоо, 1917 оной ехэ хубисхалай болохоодо, Элбэг-Доржо хүн зоной хоорондохы харилсаануудай уг үндэһые ойлгоһон, тэмсэдэ тусхай олонын хараата зорилготойгоор хабаададаг болонхой байгаа гэжэ автор тобшоно.

Буяал холын домог түүхэтэй ааг, Бусаг түрэлтэн гүүлэхэнь ямар бэ? Буяад-Монгол гэжэ алдартай ааг, Бусагай ама харахан ямар бэ?

— нимэ асуудалнууд залуу хубисхалтын һанаа зобооно, эдэниие зүбөөр шиндэхэ арга замууд хаанаб гэһэн асуудалда харюу бээдэрнэ. Энэ асуудалнуудта харюу Элбэг-Доржо Томск, Санкт-Петербург хотонуудта хураха үедөө бээдэрһээр ябаа.

Санкт-Петербургда Элбэг-Доржо Ринчино нюотагынгаа мэдээжэ түлөөлэгшэдтэй - Агван Доржиевтай, Петр Бадмаевтай, Бандида-хамба лама Чойнзон Иролтуевтай уулзажа, түрэл арадайнгаа хуби заяан тухай хөөрлэдээг байһан тухайнь автор тобшо баримтануудһаа һабагшалан харуулана.

Поэмэ дотор Элбэг-Доржо Ринчиногай уулзаһан, буяад арадамнай мэдээжэ хүнүүд нэрлэгдэхэй. Нюотагтаа ерээд, ушар боложо наадажа байһан хүбүүхэнтэй уулзаһаниинь һонирхолтой. Ном годлөөр харбажа хурахаы оролдоһон хүбүүхэн Элбэг-Доржын түрэлэй «Түмэнтэй Шоно эсэгын Манюухайн Очирой хүбүүн Гуржаб» байшаба. Энэ хүбүүн мүн лэ бидэ бүгэдэндэ мэдээжэ, дайнай үедэ Смоленск шадар партизануудай бригадын суута командир Гуржаб Ванюшкеевич Очиров байба ха юм. Бүри һуулдэ «морин хуурай аялгаар гуниглан молор сагаан Монгол орондо» нилээд эдэбхитэйгээр гүрэн турын асуудалнуудые шиндэхэлсээ, Буяад орондоо түрэл арадайнгаа гүрэн турые тогтоон байгуулаһаха хэрэгтэ хабаадажа байхадаа, Яруунын аймагай Эгэтэ нюотагта ерээдүй сагта мэдээжэ уран зурааша болохо Цыренжаб Сампинов гэжэ нэрэтэй хүбүүе Шэтэдэ ном үзэхыень хургуулида оруулынь

уран зурааша бүхы наһандаа мартадаггүй байһан юм гэжэ нюотагариһынь хөөрээг. Энэ ушарые авторай зохёол соогоо оруулынь мүн лэ уншагшын һонирхол татаһан байха.

Зохёолойноо түгэсхэлдэ уран зохёолшо Элбэг-Доржо Ринчиногай Москвада Зүүн зүгэй ажалшадтай университетэй багшаар, профессорээр хүдэлжэ байһан тухайнь, хайра гамгүйгөөр хардуулжа, түрмэ шорондо хаагдаа, саазалуулагдаһан тухайнь, наһанайнь нүхэр Мария Никифоровнагай, Эржима, Енок басагадайнь үзэлһэн тама зоболон тухай, дайн сэрэгтэ хабаадажа бусаад үбшээһэнэй удаа наһа бараһан Санацдар хүбүүн тухайнь Дулгар Ринчиновна уншагшын зүрхэнтэй үбдэхөөр бээдэрһениинь зохёолой дахин-дахин дабтан уншамаар мүрнүүд болоо. Тээд яахаб... Тиймэл хүшэр хүндэ үе саг байһан бэлэй. Гэбэшье

«Алгар нэрэнь арагтаа бусанхай, Арагаа үмгэһэн гайшалхы дгээһынь Монгол-буяадай замые һануулан, Музейн һулгэ болгожо үлгөөтэй...

гээд автор бээһэнэ. Гэмсэлшын хэрэг наггин, түрлөөр нюотагтын Россин Федерациин арадай уран зурааша Солбон Ринчиновэй бүтээһэн хүшөө бодхоогдонхой, буяад арад зонмай алдарта хүбүүнэйнгэн намтарые, хэһэн хэрэгье үшөө саашадаа бүришье гүнзгэгээр шэнжэлжэ, ерээдүйн хүнүүдтэ бүхы үнэн зүбые хөөрэхэнь дамжаггүй. Зүүн Сибириин Техногическа университетэй профессор Людмила Жабеева Элбэг-Доржо Ринчиногай ажал ябуулын аша габьяа тухай эрдэмэй докторой диссертаци амжалта түгэс хамгаалаа. 1994-1998 онуудта Э.Д.Ринчиногай зохёолнуудай 2 боти номууд хэблэгдэһэн. Энэ хэрэгтэ эрдэмтэ С.Б.Очилов ехэһэн хубитаяа оруулан юм. Зүгөөр Дулгар Доржиевагай «Соёмбын элшэ» гэжэ поэмэ алдарт хубисхала тухай уран зохёолнуудай эхи табинан зохёол мүн.

Буса түрэлтэн гэгдэһэн буяадын Түрэн хүрэнхэй түбийн ехэ эрдэмгэ Бууса гээрэнь соёмбо тэмдэгтэй Тугууд намилзанхай түхэрэһэн жэлдэ.

Мэдээжэ уран зохёолшо, Буяад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Дулгар Ринчиновна Доржиева Буяад оройн, буяад арадай эрхим хүбүүдэй нэгэн байһан Элбэг-Доржо Ринчиногай нэрые уран зохёолдо мүнхэлжэ, ургажа ябаа шэнэ үеын хүнүүдтэ тобшо тодорхойгоор, уран гоёор хөөржэ үгэһэниие арад зонмай үндэрөөр сэгнэнэ, сэгнэжэшье байха.

Ревомир ГАРМАЕВ.
2006 оной июнь.

«ТАБАН БОТИНУУДНАА БУРИДЭНЭН БУРЯАД РОМАНАЙ АНТОЛОГИ»

Мянга мянган хуудалануудтай нимэ табан номууд Буяадай типографиин хэблэлээр мүнөө һаяхан гараба.

Эдэ ботинууд манай Буяад Республикада түрүүшынхые болоһон «Алтарганын» һайндэрнүүдтэ зорюулагдаһан байна.

Энэ ушар юун тухай хэлэнэб гэхэдэ, Байгал далайн үмэнэ байдаг багахан буяад арадай аймагтараа хүгжэжэ, һүүлэй жара далайн жэлэй туршада гайхамшагта амжалтануудые туйлаһыень үшөө дахин гэршэлжэ үгэнэ.

Ганса уран зохёол абаад үзэхэдэ, энэ түхын багахан хутгасаа соо таби гаран романууд бээдгэжэ, бүхы ехэ орон соогуураа, хилин саана хэблэгдэжэ, буяад арадаа үндэр дээрэ үргэжэ, хаа-хаанагүй мэдээжэ болгоһон байна.

Роман гээшэ уран зохёолой эгээ дээжэнь гээшэ. Роман соо шүлэг дуунһаа эхилээд, үлгэр түүхэ, урданһаа эхилээд, мүнөөдэр болитор болоһон үйлэ хэрэгүүдые булгын оруулжа болохо. Тиймэхээ мүнөө эдэ табан ботинуудые уншаад, хүн бүхэн, илангата манай залуушуул, түрэл буяадайнгаа хайшан гэжэ хүгжэһые, эртэ урданһаа хойшо мүнөө болотор ямар бэрхшээлнүүдые дабан гаража ерэһыень хараха болоно.

Манай буяад хэлэн дээрэ түрүүшын «Нойрһоо һэрипэн тала» гэжэ роман 1949 ондо гараһан байна.

Энэ романиие Жамсо Тумунов бээшэ. Роман түрүүн ород хэлэн дээрэ оршуулагдажа, Москвада хэблэгдээд, һүүлдэнь чех, словак, немец, поляк, украин, беларусь, хитад, монгол, казах, киргиз болон бусад хэлэнүүдтэ оршуулагдаһан юм.

Ганса Үбэр-Монгодо мүнөө энэ ном хуушан монгол хэлэн дээрэ дүрбэ дахин гараһан байгаа.

Жамсо Тумуновай энэ роман манай Буяад орондо Хубисхалай хайшан гэжэ болоһоние харуулан зохёол болоно.

Харин эдэ табан ботинуудые абаад үзэхэдэ, хүн түрэлтэнэй ажабайдалые алишье талаһаань шэнжэлһэн хуу зохёолнууд байна.

Энэ хубисхалай үеые Хоца Намсараевай «Үүрэй толон», Африкан Бальбууровай «Эдэлээтэ эбэнүүд» гэжэ романууд соо үшөө харуулагдаһан байгаа һаа, Исай Калашниковай «Шуһата эбүүн саг» гэжэ роман соо Чингис хаанай түрлөөн, үнэн бээб бээлһэн, дайн сэрэгтэ илаһан тухай хэлэгдэнэ. Балдан Санжинай «Заяанай зам» гэжэ роман соо манай буяад зоной гурбан зуун жэлэй саана хуби заяагаа шэлэжэ, Бадан Тураахитай Москва хото ошожо, Нэгдэхэи Петр хаантай уулзаһыень харуулана.

Чимит Цыдендамбаевай «Банзарай хүбүүн Доржо», «Түрэл нюотагһаа холо»

гэжэ романууд соо Буяадай түрүүшын эрдэмтэ Доржо Банзаров тухай, тэрэнэй Казань хотодо байһан тухай бээдгэһэн. Даша-Рабдан Батожабайн «Төөригдэһэн хуби заяан» гэжэ суута роман соо Аламжи гэжэ буяад хүбүүнэй хайшан гэжэ зол жаргалаа бээдэрһэн тухай, Далай ламын багша Агван Доржиевай Монголой Урга хото, Хитадай Бээжэн хото, Түбэдэй һаса хото, Москва, Санкт-Петербург, Лондон хотонуудаар ябажа, буяад зонойноо саашанхи хуби заяан тухай бодожо, зүүн зүг баруун зүг хоёрые холбожо, Ази Европын арадуудай хоорондоо эбтэй эетэй байха тухай харуулана.

Манай буяад уран зохёолдо һүүлшын үедэ оройн Владимир Гармаев «Арбадахы рабжуун» гэжэ роман соогоо хори буяадуудай уг гарбал, тэдэнэрэй Үбэр Монголоо хайшан гэжэ мүнөө энэ байһан Байгалай үмэнэ хүртээр зөөжэ ерлөөн тухай, Балжан хатан тухай түрүүшынхые тон үргэнөөр харуулжа шаддаба.

Мүн тийхэдэ Владимир Митыпов «Геологическа поэмэ» гэжэ зохёол соогоо манай баян Буяадта шуһаг ашагта малтамал, алта олоһон, бээдэрһэн тухай, завод, фабрикануудай баригдаһан тухай мүнөө үеын үндэр үйлдэбэри, саашанхи замбуулин шэнжэлхэ зам тухай бээһэнэ.

Харин республикын хүдөө ажаһын байдал тухай Жамьян Балданжабовой «Сэнхир хаданууд», Барадий Мунгобой

«Харьялан урдаа Хөлгомнай» гэжэ романууд соо тон тодоор хэлэгдэнэ.

Харин Владимир Корнаков «Зэрлиг тала» гэлһэн ородуудай манай Буяад дайдаада протопоп Аввакум түрүүтэй зөөжэ ерлөөн тухай шэнэ роман бээшэб.

Мүн Виктор Сергеевэй «Гуталтай сэрэг», Михаил Степановай «Һүни үүрээр хүндэжэ» гэжэ зохёолнууд соо хубисхалай урда тээхи, һүүлдэшье болодог үйлэ хэрэгүүд харуулагдаа.

Юрээдөө, эдэ табан ботинуудые мүнөө уншаһан хүн манай Буяад орондо урданһаа эхилээд, мүнөө болотор хаана, хэзээ, ямар хубилалтануудай хүгжэлтын болоһыень мэдэжэ ябаха болоно.

Эдэ табан ботинуудай бээдгэдэхэ хэрэгтэ Буяадай Агын автономито округтой хүтэлбэрлэгшэ Баяр Баясхаланович Жамсуев ехэтэ үүсхэл гаргаа. Эдэ ботинууд хэблүүлһэндэнь Уласхоорондын уран зохёолшодой гүйсэдэхы комитэдэй түрүүлэгшэ, Социалист Ажалай Герой, Ленинскэ шангай лауреат Сергей Владимирович Михалков Баяр Жамсуевта баярай бээшэ бээшэб.

Энэ ботинуудые Батор Тумунов эмхидхээ. Редакторынь - поэт Батажаргал Гармажапов.

Цэрэн ГАЛАНОВ,
Буяадай арадай уран зохёолшо.

«1929 он болотор коммунистуудай хүсэл бодол найн байгаа...»

XIV Далай лама (Тензин Гьяцо).

Уггүй хүн ноён болохо, Унгигүй хүхөөр модо отолхо...

Молтогорой Молон. (XIX зуун жэл)

Алас тэнгэридэ хүниин тэн Алаг мүшэтэ субынгаа Зүйдөөл толон бүһые Зүйлээн тодолон эрьенэ.

Һарын нарин гарьхаһаа Һүлэмхи толон гэрэлтээд, Намдуу дайдын нйорууе Нойрой амьяар бүринхэй ...

Һүлэмхихэн толондо Һэргэлэнхэн хэбэртэй, Гурьба талын уудамууд — Гургалдайта тохойнууд.

Аалин даа... Аалин хүниин энэ тэнгээр Үйрхэй зөөлгэн набаараа Үлдэргэмни, Үргэмжэлхэ хабаараа, Үльмы дээрээ гүбэлзэн, Номгон долгин — Нйоруу дээрээ үлгэдэнэл Алас холын ододые гүль-гүльхэн ...

Сахариг хаяһан долгидоор Сэлмэг бодол үймэнэ, Сасагдаһан ододоор Саг жэлнүүд үйрэнэ...

Саагуур үшөөл бүрэнхы. Сэнгүү талын аласһаа Шагшага — борохон шогсохиин Шомшоролдоон эхилнэ.

Үүрээр дайдаа һэрээдэг Үлхэмэл шэнгэн аяга — Үнинэйм үзэгдэл хэшээбэ, Үхибүүн ханым һэрээбэ:

Энэ наһанайнгаа эртэдэ, Эхэ нютагайнгаа энгэртэ, Хоёр толоной хоорондо Хараһан дэлхэйн һая шэнги ...

Үлгы нютагайнгаа уудамар Үхибүүн баһаһаа хэсээ хүм. Хүлдэ ороһоор, бүдэрһөөр Хүдөө хээгүүр үдөө һэм.

Хабар, намарай талханда Хадалан хээрын стануудаар, Халуун зунай үбһэндэ Холтоһон, үбһэн отогуудаар,

Нютаг зоноо хормойдон Нүүдэл соогуур ябадаг һэм, Тээбэри тэргын оройдонь Тээбридэ һажжа һуудаг һэм.

... Марьян холын зэрэглээндэ Морин анзаһан һубариха, Бураздаа-даланай дүүрхэдэ, Булад эринүүд ялаганаһаа...

Залуут соо анзаһаа шэхэдэжэ, Зэргэшээ моридоо жолоодон, Бүхыжэ хүсэлэн галгихал Бүхэли үдэртөө анзаһашан ...

Хада майлын хадалангаар Хоёр «ЧТЗ» болжорхо, Хара утаа бадхууллаар Хахаад ходоо зогсошохо ...

Бууралхан жаран жэлнүүдэйм Бүрүүлхэн үеын саанаһаа Хээлэгдээд, ойнһоом мүлирөөгүй Хээрын байдал элихэн даа.

... Тэли даа, эгээл тэндэ — Тужын талханай станда, Мүлимэл сэлмэг огторгойн Мүшэтэй байхада бодолгон:

Аюултай дайта жэлнүүдэй Абьяастай хатуу сагууд һэн. Морёор, сараар гуйлаһан Мандуул ажалай охин һэн.

Тэрэл үедэ эжыгтэээ Тарьян ажалай бригадада Хүлэй үзүүрээр зүришэлдэн, Хүгтэй зоноор дахасалдан,

Зургаагаа гэшхэхэн эрэ хүн Зоной зугаада боролоо һэм. Ядарал, баяр үзэлсэн, Ямбархалгүй ябадаг һэм.

Батын Боорьхын бэлэглэһэн, Булай мэргэн гэжэ найдуулан,

Альгандаа модон нагаантай Абадаа фронт ошоһом, — гээд,

Аралай шугыда ябаһыем Амадан оложо шууһан гээ. — Эсэгынгээ бусахые энэ хөөрхэйш Эгээл сохом зүгнөөл, — гээд,

Нагаса Аюушын Намсалмаагай Нулимсаа аршан нутшаржа, Эльгэн ураг үгөөрөө Эжые баясуулынһың һанашаб ...

Үдэшлэн, түлюурэй гэрэлдэ Үдэрэйм ябадал хэлсэжэ, Эмгынэрнай уһатаа бэлэй, Эрэгтэйшүүл уяраа бэлэй.

Үглөө эртгүүр газаашаа Уладай хойноһоо гарахадам, Үнэгэнэй харанхые һэтэлхэн Үүрэй толон сайгша һэн.

Гэгээрһэн тэнгэрийн үбэртэ Бээрһэн мүшэдэй хургахада, Сэнгэжэ санаар халтирмаар Сэнхэг хйоруу сайгша һэн.

Хадалиг Тужын хадаланһаа Хуряалгын ажал шэмээтэй, Шэмэдэй Мүнхын хаахирһан Шарьяа хуутай сууряатай.

Ударник жаткашан Дулама-Жабай, Үшөөл гүлмэр Жамбал Цэрэнэй Уянга дуунууд ходорхой — Урмашан шагнажа зогсолтой:

«Үндэрэй даа оройгоор ялбайржа, Үүрэй даа толоной юумэ гэзбы.

Углуутай даа конвертээр ялбайржа, Украйнын даа фронтһоо юумэ гэзбы.

Нахидай даа дээхэнүүр ялбайржа, Наранай даа туяагай юумэ гэзбы.

Нямалхан даа конвертээр ялбайржа, Найдүүлһан даа гансаһаа юумэ гэзбы ...»

Бригадын хүнһэһэн Яахуу абгай — Бадангаа Янжима бидэ хоёрой Артелиин амбаарһаа ашаатай ерэхыень Аргаһгүй хүлээдэг хүмнай һэн.

Илангаяа Хяагта-Хүндыһөө Иилгэдэһэ асархынь хүлээхэбди: Боролжото Буламайнгаа харгыгаар Бусахыень гэтэжэ агнахабди.

... Хяагта-Хүндын сепаратор Хээтэйхэн эжы мастертай, Хамаг артелиин һаамые Хамталжа буйлууддаг аргатай.

Хүдэр шэрэм сепаратор Хоёр гарай барьюултай, Үндэр шиирга Сэбээн Шэмэд Үдэр дүүрэн эрьюулхэ.

Торхоор дүүрһэн сүсэгые Тоһон болгохо хэрэгтэй, — Үнөөхил сүлхэ Шэмэд баабайн Удаадахи ажалынь хүлээнхэй,

Хоёр хүнэй — дүрбэн гарай Хүжүүн хүсөөр хүдэлхэ Маслобойко — торхые Мухарюулан мушхаха хэрэгтэй.

Хүлөө лабхан тулгажа, Хүсөө бахим эршэлхэ, Урагша, хойшоо бээрээ Унан гуйбан хүсэлхэ.

Тоһоной унажа байхада, Торхонь ехээр дуттаржа, Унжуу монсог тоһонһоо Уһа саһан хүлэржэ,

Самсаа эзлижэ хаянхай Сэбээн Шэмэд нэтэрхэ — «Маслобойкын хүдэлдэг Мотоор байна даа», — гэлдэхэ.

... Хаһаг оодон тэргэдэ Хашасалдаһан бидонууд

Хурга хэхын забһаргүй Хэрэжэ татаһан хүлигэтэй,

Хуһан-Хушуун, Хүрэгтын Хамаг малай һаали хүн; Хара-Хушуун, Хойморой Хоног, үдэрэй һаамай хүн,

Үндэр-Майлын дабаагаар, Үдэр бүрийн хамбыгаар Салгидангүй, дуһалангүй, Сепаратортаа буудаг һэн.

Шэглээтэй, таглаатай, Шалгандаггүй хүлигэтэй — Жимбаа баабайн зохёоһон Жэншэдгүйхэн хонооһон

Холын Хойморой хүнэй тэргэ Хүрэгтээр зугаа болодог һэн, Жимбаа баабайн гагнуур-хүлигэ Зоной гайхал болодог һэн.

Шара набшын халуухан Шаргал наранай хоргодоһон Унярта хадануудай оройгоор Үнгэтэ хайхан толон —

Габьяата үдэрэй һүдэе Гоёоно тэнгэрийнхэ үдэшлэн Одоодоор эрьен хубилдаг Онсо шэдитэ хүшэгэ һэн.

Эгээ тэрээхэн үедэ Үлхэгэ хүлээжэ эсэнхэй, Боолтын бухалаар бирсайһан Боорийн полёор һүндэлхэб.

Хүлээһэн зүгһөөм Хүсэтэ моторой бэшэхэн даа, Тарьянай морин машинын Таршаганалдаа шэмээхэн,

Моридоо тууһан машинашадай Мундуу хараал дуудлаха, — Мүнхэхайн мохитой хоолой Моридай турьяантай худхарха.

... Холлоһоо Тужын тарьяанай Хуба шаргал далай соо Хүтэлүүлдэг «Коммунар» комбайн Хүхыжэ ходоо байдаг һэн.

(Холхоодойн Сандаг комбайнер — Ходоо эбдэрнэ гэлсэхэ. «Мою да — мехальниг» — гэхэдээшье, Молотилкын оные олохогүй ...

Жаткяа заладаг штурвальна, Жаалда даа, баһал «мехальниг», Батын Дондогтой хоюулан — Бригадын хүхэ энеэдэн...

— Хахажа сасажа халахагүй Хашартай яархан зөөри даа, — гээд Мэдэгмаа баабай сүхэрхэ, Мүнгэлхэн гаһаһаа шэгшэлхэ).

... Лабогрейкын сутлууһан Лабхан тэбэри таряе Эрхиин хүсөөр хүрмэжэ, Бүхын ябаһан эхын дуун,

Эсэһэн үдэрэй толон соо, Сусаһан моридай турьяан соо, Талханай тэдэ машинын Шэнгэн, хүнгэн шэмээн соо,

Талын нуурһаа уһалаад лэ, Тарьяанай нуурьяар зоргондоо, Таража бэшлэхэн галуунай Тоогүй олон ганганаан соо:

Оршолон дэлхэйн тэмсэлэй Орбёлуур хүгжэм шагнаархан, Амгалан элдин нютагайнгаа Анханайн аялгаар һамаархаб ...

Поэмэ

Булаг ЖАНЧИПОВ

Уһанай жэжэ шубуудай, Уран алтан хараасгайн Урин хабар ерэхэдэ, Уян дуугаа үгэхэдэ,

Бордоһо жабартай үбэлье Борбилоонууд дабаһандаа, Бээрээгээ мартанхай, баарһаа даа, Баяртай пишагархай табихал даа.

Нутаһа, галуунай сэнгэхэ Нютагаарнай нуурнууд сайха, Бусаха замдаа хүлгэнхэй Буужал, ниидэжэл байха.

Тужын нуур, Баруун нуур Талын нуур ... Хүрэгтэ өөдэ — Хүбшын толи — Хэлбэндэ, Хоолойн саана — Холбоолжон ...

Аянай сусаһан шубуудые Аятай сэлмээн амаруулха, Харюудань жэгүүртэн хушууран Хахасалгын дуугаар хурылха.

Хойто, Ураа Хүндынүүд, Хүрэгтын табан майланууд, Тужа, Хонти, Дуңдата, Сагаахан Толгой, палхита —

Ургасатай тарьяанай обингоор Уггажал шубууды буулгаха. Хээли дүүрэн галуунууд Хэлтэр-яатар һүндэлхэ,—

Боолтын бухалай саанаһаа Болгоомжотой шагаалжа, Тобир сагаан галуунай Томоһоонь айка байгша һэм

Эхэ нютагайм энгэр шарай Эдлин тэнюун тахилтай бэлэй. Ураа сагай уран зоной Урин сэдхэлэй сажоуатай бэлэй.

Хабар, зунай халюун сагта Хангай дайдам хүлгөөтэй, Халуун оронһоо жэгүүртэнэй Харижа бусадаг үргөөтэй. —

Бүгүү нэмэри хүбшэтэй Бүтүү, Хүрэгтын голнуудай Улайр ехэ намаг дээрэ Уһанай шубууд уурхайтай.

Дуу шуугаараа эдэлжэ, Дальбараага дэгжээжэ, Үрэ сэдхэл баясууддаг Улгээрэй орон болодог һэн.

Хүхэрэн байдаг хүбшэмнай Хүбэнэг шүүдэр нэмэринхэй, — Сэмсэгэр үндэр шэнэхэднай Сардамал мүнгэн шэнжэтэй.

Халюун зөөлэн нугануудай Хүлхэ манан хөөрөжэ, Халуун үдэрэй улһые Хаажа хонодог эдитэй һэн.

Хүбэн манатай, шүүдэртэй Хүрһэтэ газар эхэмнай, Хөөмэй дулаан мансыһаа Хэшэгээ публиһаар хонодог һэн.

Шүүдэр, манан үүлэн болоод, Шийгээр эрьен буужал байха. Дуһаа ехэтэй сагаан аадар Дуугаар дорьбоод, холонгоор наадаха.

Уһа голнууд набаараа дүүрэн: Урасхал амьяараа бүгэдые зүлмэн, Эльгэн дайдым эрьсэстэ шуһан, Энхэ байгаагийн һүлдэ һэн ...

Зунай зулгын эхин тээ Зуһалан талын һужаагаар, Шэмхэ жэжэхэн дэльбэтэй Сэсэгүүд олоор гарадаг һэн.

Уһабхи үбһэн эшэ дээрээ Удаан наһалжа байдаггүй, Ямархан удхатай, заяатай Яаралтай хөөрхэн сэсэгүүд хэм?..

Тэдэнэй удаа тэбхэр зундаа Тала, майлаар дурандаа Эрбээхэй, шумуулаар үнгэээ Буяалдан, Эрээлхэл сэсэгүүд нэнгэлдэн.

- Тарилан дайдые гоёоһон Тэнгэрийн буулаһан зүүдхэл, — гээд

Тэдэниие Дари хээтэй түүдэг һэн, Түхэрээн зундаа нөөдэг һэн.

Бугата шэбэр, булагуудай Бүлэмэл дуһал амтаһан, Эшэээ дараһан жэмэсүүдэй Элбэг газар олон һэн.

Агаар, уһан, наран соо Аглаг нютагууд аяраа: Амидарал зохёон, тэдхэжэ, Амитан бүгэды һургаал даа.

Хээрын хэшгһээ хэр уһаа Хэрэгтэйхэнээл хүсэлэн зон — Амидаралта байгааһаа Ами нэгэн байгааал даа...

Тосхон болоһон артельнүүд Табиад хохин онуудаар Тогтоһон газарһаа хобхоржо, Томождождо, — гэгдэбэ.

Хүршэ, холыншые аймагууд Хүтэлбээрээ нэгдэбэ, Заха ехэ дайдаһаань Захиргаан гээшэнь холодобо.

Орон түрын он жэлнүүд Ордотойгоор эрьбэ: Хүгжэлтэтэ социализмда Хүрэгжэ ерээбэди,— гэлдэбэ.

Дайнай генерал болошоод Дээдын засаг шүүрээбэ, Дайшалхы гуримаар ганиржа, Дууһан Гүрэнөө зонхилбо:

— Коммунизмын ялагар оройнууд Харагдаад толоржо байна! Хорин жэлэй туршада Хүрэмөөр дүтлөөд байнабди!

Жаргалта совет ороной Жабхалан зоригто ажалшад, Коммунизмда ажалууһань, Хотоймо жаргал үзэхэнь!

Коммунизм байгуулхая Коммунист ажалаар хабаада! Хамаг баялаг уудалаа, Коммунизм улам дүтлүүлэе!

— Хойто мүлхэн далай руу Кама юндэ шудхаа юм? Байса һабынь тэжэрюулжэ, Волгодо нэмэри болгое!

— Нютагай эдлэхэ газарые Намаг шортоол эзэлнэ, Улайр уһыень шобтороё, Ургасын поли болгое!

— Американ фермер куккурузаар Амтархан баяжаад һайрханхай. Бидэнэр хорондоо гээгдэнхаар, Бүхы гүрэнөөрөө тарихамнай!

— Таршаа, хорхой, шумууланууд Тарьяа хибэнэ зоргондоо, Пилот, самолёт ниидхүүлжэ, Порошок-химээр боомбодое!

— Хүнэй гарай хүрөөгүй Хүбшэ ойнүүд отолодог! Хурса онһон хүрөөтэй Комбинат, промхоз добтолог!

— Хүнэй хүлэй гэшхээгүй, Хони, малай бэлшээгүй, Хилганын долгито дайданууд Хооһоор юундэ хэбтэнэб?

— Хүдөө хээрын ургаса Хүсэлэн хүсэд гаранай, Химиин минерал-тэжээлээр Ходоро татан гаргуула!

— Фермер гэнэн удхатай Фермэнүүды усадхаад, һүрэгүүдыень ниилүүлээд, хүнэй комплекс болгое! —

Гэхэ мэтын туршалга Гүрэнэй заршам болоо һэн. Гуһан жэлэй туршада Гүрэн түрэ доһолоо һ

Табан жэлэй түсбүүдээр Тут хэжэ уряалба. Тулюур үшөөл байдалтай Түмэн зоноо дахуулба.

... Хашалан дүүрэн эрхэхэ Хахасан гарахы тэргүүлбэ. Хурисал, хобой шоройһоо Хоггүй болохые һануулба...

(Үргэлжэлын хожом гараха).

Цыденжаб ЦЫРИТОРОН,

Россин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн,
Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ

(Түгэсхэл. Эхининь урдахи зарнуудта).

29.
Гар хажуурай мүнүүд
Годирон, сэхэрэн унжыгаа.
Гүүдэндэ шүлэгэй мүнүүд
хубарин, нуан аржыгаа.

Сахан дээрэ мүнүүд
Сагай түргэн алхам.
Саархан дээрэ мүнүүд
Сарюун уянга гаргахам.

Шүтэлшэ минии заяан,
Шүлэгшэ минии талаан
Шадал нэмэжэ тэнжээрэй.

Шүлэгэй эрхим дээжэ
Шэмэтэй үгөөр нээжэ,
Сэдьхэл соогоо бэдэрээрэй.

30.
Сэдьхэл соогоо удаан
Сэсэн бодол бэдэрээб.
Гүрэмэл гэзэгэ нажаан,
Гүрлөө сонет бэшээб.

Шэдитэ үгөөр холбоод,
Шүлэг-хүлэгөө хазаарлааб.
Үнэхөөр өөрөө томоод,
Гүрлөө сонет ургалааб.

Гүрлөө сонет ганзагатай
Мүнөө нээрээ хабатай
Дүрөө дээрээ мордохом.

Басар багадаа мүлхихэн,
Бухал шэрэжэ үндылхэн
Бууса тоонтоёо ошохоом.
31.
Уулын оройдо сахан дээрэ
Уян наһанайм шүлэгүүд бадархай.
Сагаан зөөлэн үбсүүн дээрэ
Сахан минии шүлэгүүдэ
хадгалхай.

Замби түби жэгтэй эндэ
Зүүдэн соогоо баһал ниидэхэб.
Мундартын найхан үзэгдэл мэндэ!
Мүнхэн дээрэш шүлэгөө
ниилэхэб.

Намайе ойлгохо хадын нэбшээн
Намдуу болохол, тойроод дуулим,
Номгон хүнэй сэдьхэл уужам.

Уулын оройхоо хёрхо нодөөр,
Угалзатан зурыһан хүдөөгэй
зүргөөр
Уняртаһан талаа харан нуухам.

32.
Сэнхир номин огторгойн хаяаһаа
Сэлмэг наран үлын бултайна.
Ульһа дулаахан толон ягаараад,
Уужам дэлхэйн хүрһэ халаана.

Хурса наранай элшэһээ нэрээд,
Хангай тайга дохиолон найгана.
Шубуудшые баһа хүхилдэн
ниидээд,
Шэлбүүһэн дээрэ шашхалдан
наадана.

Ойн ангууд олиггүй мэгдэн,
Оршон тойрон харана гэтэн,
Оршол тодорто оробол уйтай.

Амисхал гэрэлтэй алтан наран,
Амитан бүхэнэй тэнжэхэ наһан
Ами аминдаа өөрын хубитай.

33.
Һүнийн дуулимда инагай татаса
Һарын толоондоо урдамни
гэрэлтэнэ.

Хурса нэдэнэйш мээхэй хараса
Хоёр мүшэндэл ялаганаһан мэтэ.

Энэхэн харасын гэрэл соо
Эхин дуран мүндалхэ мэнэ.
Ойлго нүхэр, сэдьхэл соогоо
Олон дуран байдаггүй мэдэ.

Гэнэн наһандаа эндүүржэ
болохош,
Гансахан дурааа заабол олохош,
Гүнчигай гасаланда бүүхэн
ороорой.

Ажабайдал эрьюулгэтэй,
эгсэ дабаатай,
Алхаса бүхэн хэмжүүр халаатай
Алдуу хэбэл, бүүхэн гомдоорой.

34.
Хаана тэндэ, хадын хаяада,
Хара хирээ удаан хаагална.
Хүршын нохой үнинэй уяада
Хойшоо хараад, шангаар хусана.

Үбэлэй һүниие нэтэ хадхан,
Үүлэн сооһоо нара шагаана.
Одо мүшэд огторгойдо

хатаралдан,
Онигор нюдөөр дүхэриглэн
ялайна.

Харанхы һүниие гэнтэ сошоон,
Хирмаг саһан агаарта хөөрэнэ,
Харин тиигээд жабараар
шэмхэнэ.

Шулуун ханатай хуушан гэртэ,
Шубуун дэнгэй бүрүүлхэн гэрэлдэ
Шүлэгшэн нойргүй шүлэгөө
шэбшэнэ.

35.
Танигдаагүй басаган талын
уужамда
Төөриһэн шэнги гансааран
зогсоно.
Нээрээшые наһаада, наһаан дунда
Нэгэл юумэндэ ехээр гомдоно.

ТЭБХЭР ТАБИН СОНЕТ

Яагаабши, басаган, хэлыш намда?
Ямархан бодолдо дарагдаа
уйданаш.
Алая наһанда, алы магад шамда
Алдуурхан дуран наһагдажа
болоо.

Энэхэн үйлэ ухаандаа ойлгоод,
Эгээл урдаш үбэдгэлэн тонгойгоод,
Энхэрхэ хүсэл заатагүй хүрэнэ.

Гуниглан хэлэһэн үсөөхэн үгыеш,
Гоё миралзама торгон үгыеш
Гүн сэдьхэлдээ шүлэгни гүрэхэ.

36.
Хохироор хушаатай бууса дээрэ
Хилээмэ эдижэ хүн болооб.
Алтан шэниисэ харахадаа хээрэ,
Альган соогоо адхан омогорхооб.

Баахан ябахадаа, хилээмэнтэй
холижо,
Булагай уһанһаа балгагша нэм.
Халуунай сагта зуһаланда
хоножо,
Хонидой маараае шагнагша нэм.

Тэршэлэн, тэмтэрэн томо
болоходоо,
Томоотой наһандаа туһада
ороходоо,
Тарьян далайгаар тamarжа үзөөб.

Халюуржа долгилһон тарьянай
һуурида,
Хилээмэнэй үнэрөөр анхилһан
буусада
Хүйһэн тоонтодоо амгалан үдөөб.

37.
Шэнэ саһан харгы сэбэр
Шаргын мүнүүд холоһоо
гэнжэтэнэ.
Яаралгүй ороһон наранай гэрэл
Ягаан үнгөөр огторгой шэмэнэ.

Үбэлэй һүни нойргүй үни
Үбсүүгээ сэлээд, басаган хэбтэнэ.
Һайхан нюурай хасар эльбээд,
Һарын толон сонхоор гэтэнэ.

Эрээд алдажа залуугаар үлэһэн,
Эхэнэр хүнэй сэдьхэл нимгэн
Эхин дуран унтаран хагдарһанда.

Уужам һаруул нэгэ гэртэ,
Угалзаар ниилэгдэһэн сонхын
сэндэ

Ушарһан инагай шарай
харагдаһанда.

38.
Гансахан инагаа үгылэн наһаад,
Гашуухан дуһалнууд ёолон
дуһална.
Зүүдэн соогоо хүүхэн хараад,
Дүүрэн тэгшэ, эльгэлэн унтана.

Хэзээ нэгэтэ сагайнгаа ерэхэдэ,
Хэнэйшые зүрхэн аалидан
тогтохо.

Халаг даа, үхэлэй дүтэлхэдэ,
Хүнэй наһан бурхандаа мордохо.

Хойто наһандаа холын орондо,
Ханилһан нүхэршни тамын
зоболондо
Хайрагдангүй ябахань болтогой!

Утын замда бүүхэн тушагда,
Уйдхарай манаңда бүүхэн хушагда
Урдаш ушарха, жаргал олдоһой!

39.
Алтан дэлхэйн жама ёһоор
Ажабайдал абаахайн шүлхэндэл
зангилаатай
Сэсэн угай нангин домогоор
Сэдьхэл манай һайхан наһаатай.

Заримдаа ушардаг ороёохон байдал
Замби түбийн бурханай
табисуур,
Хүшэр сагые шүүхэ һагшуур
Хүнэй заяанда ушаржа байдаг.

Улаан хүхэ тэнгэрийн хүбөө
Үүлэн - дэгэлээ хэдэрһэн мэтэ
Уһанай оёорһоо субан үзэгдөө.

Номин дайдын хонгёо дуушан
Номгон зангаар агаарта дуулан,
Намай, шамай хэргээн хүдэлгөө.

40.
Жаахан байхаһаа дээшээ харан,
Жэргэмэлэй дуе шагнагша нэм.
Гүлмэр наһандаа тиихэдэ жарган,
Голой эрьедэ наадагша нэм.

Нутын сэсэгүүд урдамни
шэбэнэлдэн,
Нэгэ юумэ хэлэхэ гэнхэндэл,
Найгалзан, дохиолон байгша
бэлэй.

Наһанай зүргэнүүд эндэхээ
эхитэй.

Хальбан угай хүнэхэн-һүлдэ,
Хүгшэн эжымни бурханай хүрдэ
Холын харгы нээжэ болоо.

Жэгүүр далаараа жэргэмэл
шубуухай
Жэргэн, жэргэн дээрэмни
дуулаһай,
Жэнхэни дуунай аялган ондоо.

41.
Найман хизаар, дүрбэн зүгтэ
Найдан, хүгэдэн дээжээ үргэнэб.
Үндэр уулын хадын эзэдтэ
Үдэр бүхэндэ дохижо мүргэнэб.

Хэсын дуунай аялга зайдалаад,
Эсэгын захяа наһажа ябахаб.
Һүнэхэм дэгдэжэ, дээгүүр

аяншалаад,
Түрэхэн нютагаа тэхэрин бусахаб.

Одон бадараад, түрэлөө олоходоо,
Онгон ороод, морин болоходоо,
Олон бурхадай буянда хүртэхэб.

Мүльһэн сабдаг орон һайхан,
Мүнгэн дуһалаар холонготон
байһан
Мүнхын аршаанһаа бээе
сүршэхэб.

42.
Тэнүүлжэ хүнүүд холуур зайдаг,
Тэндэншые, эндэншые хүндэгүй
байдаг.

Минишые наһаан заримдаа
хубидаг,
Мундуу урасхалтай уһан мэтэ.

Урдамни зэрэлгээтэнэ зэндэмэни
таламни
Уйдаһан шэнги шубууд ниидэнэ.
Хуа тооһотой гандашаһан газарни
Хамаг ургамалай үндэхэн
хиидэнэ.

Дэлхэйн табисуур шэрүүн
амисхалтай
Дээрмэдэһэн нүгэл бүүхэн хэгты,
Дээдын бурхад туһалха заяатай.

Тэбээрэд газараа аалихан уйланаб.
Тэнгэрийн бурхадһаа буян
гуйнаб,
Тээд үлзы газарнай хайратай.

43.
Нарата дэлхэйн шанга һалхин,
Нарһан соогуур эшхэрһэн һалхин,
Далайн уһые үлгэдэхэн һалхин,
Тала дээгүүр ниидэхэн һалхин.

Халуун наранай элшэ хүсэнһөө
Халуудажэ хүлһээ аршан
байхадам,
Һүнийн харанхыда төөрижэ
ябахадам,
нэбшээлхэн һалхин олохол
намайе.

Үдэр хоногой түргэн үнгэрхэдэ,
Үбгэрхэ наһанай дүтэлжэ ерэхэдэ,
Үбэлые тооложо, үһэмни сайраа.

Һарын сагаан толон һаруул,
Талын һалхитай нэбшээн һэрюун
Хадын эзэдтэ үргэл сайгаа.

44.
Угалза мэтэ уршалаа соогуур
Уян наһанай хүлһэн дуһална.
Аадар борооной адхарһан
дуһалнууд
Аажам талые сүршэн уһална.

Тойроод ногоорно дэлхэйн шарай,
Оймоод алхалнаб шалбааг
дээгүүр.

Зэмьез гэртэм жэн балай
Жэргэмэлэй дуун жэнгиригнэ
хээгүүр.

Эхэ нютагаа эрьен харахадаа,
Энэхэн наһандаа гуниглан
ябахадаа,
Эгээл мүнөө энхэрэн наһааб.

Һаншаг үһэнэй сайран
бууралтахада,
Һаруул наранай мандаң
бултайхада,
Һанаата болон удаан һуугааб.

45.
Сэдьхэлэй хүбшэргэй татаха
дуран
Суранзанда хүсэтэй. эди
шэдитэй.

Эдир наһанай ябадал шуран,
Эхин дуран элдэб байдаг.

Һүүдэнэ гэнтэ түхэл шарайень
Зүүдэн соогоо хаража болохош.
Харин үйлэ талаан ушарбал,
Хани нүхэрөө өөрөө золгохош.

Аршаан булагтал бурьялһан
эршэтэй
Арюун һайхан дуранай дээжэ
Аргагүй баян байдал гээшэ.

Хүн бүхэнэй хуби заяан,
Гүн бодолой ганса наһаан
Хэтэ мүнхын дуран тээшэ.

46.
Үдэшин сэлгээ суураан соо
Үхибүүдэй бархираан дуулаһан
мэтэ.

Налгай эхын альган дээрэ
Намдуу болоод, дуураһан шэнги.

Эхын зөөлэн энхэрэл түшэн,
Энэ дэлхэйдэ түрөө бэлэйб.
Холын бэлшээрэдэ хонидоо
үдэшэн,
Хоймор таладаа үдөө бэлэйб.

Мэнгээрһэн наһанай үлгы сооһоо
Мүлхин хүлдэ ороһон үемни,
Элдин сагта хүдэржэһэн бземни.

Дүүрэн тэгшэ жаргалтай үндылхэн,
Дүүнэрэйм баһал наадажа
тэнжэһэн
Дулаахан ульһатай модон
зэмьезмни.

47.
Баруун хойноһоо тэнгэрийн
шарай

Бүтүү үүлээр бүрхэн харагдана.
Эрид сухалтай сахилгаан галай
Элшэ хүсэн шангаар ташуурдана.

Түби дэлхэйн хүбөө зубшан,
Тэмээн хамбыдал хаданууд
бүхэнтэнэ.

Угаал Сагаан тэнгэрийн буян
Уулын оройе мүльһөөр сүршэнэ.

Зүйдэл томон, мундартын наһаар
Гүйдэл дундаа түргэн зарһаар,
Зол-Заяаша онгон бусаха.

Замби түбидэ зулгы байхада,
Зуун найман зулын бадархада,
Заатагүй арад зомнай баясаха.

48.
Һүүдэр холжорон, далда ороод,
Һэрюухэн нэбшээн нэмээхэн
эльбэнэ.

Үргэн талаар һаруул болоод,
Үүлэн сооһоо нара гэтэнэ.

Номин сэнхир байгаалин агаар
Нарһан модоной хангалаар
анхилна.

Хүбшэ тайгын орой дайран,
Хүбэн сагаан үүлэн һалирна.

Боро хараанай болохо үеэр
Боролжын тэндэхэ саксофон
мэтээр

Бугын бүрхирөөн дуулахадал
гэнэ.

Һэргэг нойрһоо гэнтэ һэрээд,
Һүнэхэн-һүлдэнүүд дээгүүр
дэгдээд,

Һүнийн үзэгдэл хараха бээе.
49.
Зол жаргал тиимшые бэлэхэнээр
Золгожо ердэггүйнь хэндэшые
мэдээжэ.

Дээдын бурхадта хүгэдэн
зальбаржа,
Дэлбэг эдеһнээ үргэл дээжэ.

Сэлмэг огторгой торгоор
миралзаад,
Сэнхир хадагаа залажа
дэлгэхэндэл.

Мүшэд тэндэхэ мийһэрэн
ялалзаад,
Мүнгэн толоор эльбэн
сүршэхэндэл.

Эхын нимгэн сэдьхэлдэл энхэрэн,
Элинсэг угай һайн хүнэхэн
Элдин газараа эрьехэл мэнэ.

Заяаша һүнийн үүдэ сэлэн,
Зол шаргал сэдьхэл шэмэн,
Зүүдэн соом нойрсоһон мэтэ.

50.
Үлзы заяатай хоймор таламни
Үлгы мэтэ намда үзэгдэдэг.
Абажа үндылхэн аза талаамни
Арьяа-Баалада хүгэдэн мүргэдэг.

Аляһан соо тэнжэһэн жэлнүүд
Аляхан наһан томоотой болоо.
Абымни хэлэһэн һүүлшын үгэнүүд
Арюухан замай жаргал олгоо.

Аргалай үнэрөөр анхилһан
буусаая,
Ажалай амта танюулаһан абаяа
Анхаран сэдьхэлдээ дурдаһан
зандааб.

Алтан намарай һаршаганан
ерэхэдэ,
Аянай шубуудай ганганан
ниидэхэдэ,
Абаяа, абаяа зүүдэндээ манааб.

Алексей БАДАЕВ,
Буряадай арадай поэт,
Буряадай гүрэнэй шангай лауреат

ОЛЗОТОЙ, ОМОГТОЙГООР НАНАГДАХА ОЛЗОН НЮТАГАЙМ МАГТААЛ

Оршолон дэлхэйдэ омогорхон
ябаха
Одон шэнги Буряад оронтойб.
Баяр, гунигыем хубаалдан абаха
Баабайнараим нютаг Олзонтойб!

Ажалаа эрхилэн амидаржа
нуудаг
Айдар мэргэн ажалша зонтойб.
Абарга хабсагайнаа дэбхэран
буудаг
Аашаар дошхон Оронго голтойб.

Сээжэдээ түрүүлэн дуу,
шүлэгүүдээ
Сэльгээ Олзондоо бэлэглэнхэйб.
Шэглэхэ замынни залажа үгэдэг
Шэнэһэтэдээ сэржэмдэнхэйб!

Эсэгын дайнай дүлэн соогуур
Эрэлхэгээр тэмсэжэ гараһан,
Үбсүүгээрээ дүүрэн шагналтай
Үбгэжөөл хүндэтэ баабайнар,

Угышые наа, арын фронтдо
Амарангүй ажалаа эрхилэн
Ямаршые юумэнһээ сэнтэйхэн
Ялагар гансахан медальтан,

Харахада, нюдэндөө галтайхан
Хани нүхэд мүнөө уулзажа,
Наранай дулаахан элшэ дор
Нюргаяа тодожо нуухадаа,

Бага наһандаа хаа-яахан
Бусадагш наамнай гайхалгүй.
Энээхэн найхан дурдалгаһаа
Эрхимхэн юумэн байхагүй!

Найхан бэлэй даа багымнай
Майхан шэнги огторгой.
Таамаг холохонһоо даллаха
Таабари мэтээр холын ой.

Холын ойһоо алад саана
Холбоо хаданууд хүхэрхэ.
Буурсаг жаахан толгойем
Буумал нэбшээн эльбэхэ.

Баян-Улаанай зүүн тээхи
Баян-Үндэрэйнгөө оройһоо
Үргэн нютагаа хаймадан,
Үхибүүн хүсэлэй дали дээр

Үүри нүхэдөөрөө элхэдэ,
Зүүдэн шэнги жэгтэйхэн,
Зүгөөргүй һонин сэнтэйхэн
Байдаг бэлэй даа тиихэдэ.

Хүхэрөөшэ хадын арада
Хүрэгдөөгүй газар хүлээхэ.
Эрдэмэй шулуу химэлхэ
Эрмэлзэл намда хэшээхэ.

Омогхон тоонто нютагни
Олзон гэжэ алдаршанхай.
Оронго голой зүүн эрьээр
Урагша хойшоо хабтайнхай.

Холо урданнай Гүбэйн адаг,
Хажуугаарнь хулһата Намаг,
Табхагархан Обоо арадаймнай -
Тахидаг нангин үргөөмнай.

Бимба-Доржо, һанана гүш
Булта обоогоо тахидагаа?
Энэ һайндэртөө эртэһнээ
Эхилжэ бэлэддэг байһанаа?

Заншалта Обоогой нааданда
Залуу үетэн һорилсохо.
Урма зоригой һорилсоондо
Урда, хойноо оролсохо.

Абарга хүсэтэй бүхэнүүд,
Алтан годлидо мэргэшүүд,
Ульгам моридой урилдаанда
Урдалжа гараһан бэрхэшүүд.

Наһажаал зоной урда гаран,
Илалта туйлаһанаа баталха.
Ингэжэ залуушуулаймнай пайр
Үгөө болотор үргэлжэлхэ.

(Дурдалга-поэмэ)

Оролто

Солгёохон хатар нааданда
Солбон басагад дэбхэрхэ.
Азатай нэгэндэ эмнихэдэнь,
Ахайнарай зүрхэд жэм гэхэ.

Аашалан байдаг хаһамнай
Аадар шэнгээр үнгэршөө.
Арюун сэлмэг дурдалгам,
Абанар мэтээр үнгэршөө.

Эхирэдһээ угтай олзон хүнэй
Эзэлжэ нууһан дайда гэлэй.
Олон жэлүүдтэ энэ багаар
Олзон угсаатан байдаг бэлэй.

Буянтын зургаан хүбүүдһээ
Баруун-Боонойхид эхитэй.
Гоёжо ондоогоор хэлэбэл,
Гоохотон гэжэ ара нэрэтэй.

Түрэлэй нангин холбоотой
Түбхинэжэ тэдэ ажаһуугаа.
Адууһа малаа үсхэбэрлжэ,
Агнуури хэжэ амидараа.

Харьяата зонинь тиигэжэ
Хамтын ажахы байгуулаа.
«Олзон-Туяа» гэжэ артель
Ойро холуур суурхуулаа.

Шүрбэгэр ямаан һахалтай
Шуран үбгэжөөл Сагаандай
Орохогүй газартань орожо,
Олохогүй юумыень оложо,

Хүшөөр өөдөгү ажахыгаа
Хүтэлжэ, залажа ябаа юм.
Удын байшангай ноёдтой
Дүтын танилын байгаа юм.

Бишыха архида дуратайшаг
Бухгалтер Түдэб нагасамни
Ажахын тоосоо тоб байса
Агшан зуурахаана хэжэрхихэ.

Агуу дайнай тээ урдахаана
Аймагай ноёдой идхалгаар
Хурамшатаа тэрэ нэгэдэжэ,
Хамтын ажахы болоо юм.

Тосхойной хоолон нуурида
Тоолон һалхин бушхана.
Урилһан манай буусада
Улаалзайхан лэ улайна...

Баруун-Боонойм дурдалга
Баранһаа ондоо - сэнтэйхэн.
Багынгаа жаргалай орондо
Бусажа байхадам жэгтэйхэн.

Бадма сэсэгээр долгилон,
Баруун-Боомни байдаг лэ.
Абай Гэсэрэй хамгаалһан
Арюун түүхэтэй дайда лэ.

Шэмэрүүн сагай таляанда
Чингис хаанай байгуулан
Обоологдон шулуун субарга
Оронгын эхиндэ байдаг гээ.

Тэрэнгийн ягаан түймэртэй
Тэмсэжэ ядаһан газар гээ.
Хаалай мойһон хангалтай
Ханажа ядаһан дайда гээ.

Эндүүрээд, зобоод ябахадам,
Эдэгээжэ абаха эмшэн гээ.
Тодхорто ороод байхадам,
Тодожо абаха Эхэмни гээ.

Аадар бороогой ташуурта
Аяшаан хэбтэдэг талам гээ,
Буржагар зөөлэн хүнжэлдөө
Бууяжа хэбтэдэг майлам гээ.

Буурай баһаһаа тэнжэһэн
Бууса дээрэ һая зогсооб.
Хатаһан үбһэнэй һэрд гэхэдэ,
Халта, юундэшьеб, сошооб.

Арюун сэлмэг дурдалгада
Абтажа нюдээ аршад гэб.
Урагша хойшонь хэмжэһэн
Унаган добоёо тэбэрэб.

Шарлаһан гарьхын нүхэнһөө
Шагаһан сэсэг уб улаан,
Үмхирһэн шагайн үнгэн
Үһэндэм адли саб сагаан.

Гуламтын нуурида хирпиисын
Гансахан түгдэрхэй уб улаан.
Гуулин сүгсэ ялагас гээд,
Дуулим добым шэг дулаан.

Таба, зургаатайхан наһандаа
Тулмоур жаахан ябахадаа,
Дүршэжэ сугтаа наададаг
Дүрбэнэй нэгэн Лэгсэгби.

Жэгжэдэй Бүтэд эгшэмнай,
Жэжэ набтархан Дабаажаб,
Бидэнээ дахаад һаладаггүй
Бимба-Доржо дүүхэмнай.

Багынхидаа адляр хэмээхэн
Бимба-Доржынгоо энэхэдэ,
Аадар шэнгээр үнгэршэһэн
Аабарга наһамни һанагдаал.

Энэхэдэнь, энээхэн добомнай
Элбэгхэн ургыһаа хүхэршэнэ.
Эрбээхэй, зүгүнүүдэй хатарһаа
Эрэн нугамнай эбхэршэнэ.

Дууша гургалдайн аягаһаа
Дура сэдхэлһэй орёлшоно.
Атархан газарай забһарһаа
Аршаан булагууд сорёлшоно.

Уярхагүй юумэнһээ уяржа,
Уйлахагүй газарта уйлажа,
Баясахагүй ушарта баясажа,
Багынгаа хургуули гараабди.

Уйдхар, баяраа хубаалдажа,
Урагшаа эрмэлзэн ябаабди.
Оройноого эрхэтэн боложо,
Оролодо, тэмсээ, ажаллаабди.

Үбэлжөөнэй арада дүтэхэн
Үбгэн Самбайтан байдаг лэн.
Оло дахин хүршэ айлайдаа
Ородог бэлэйб үдэртөө.

Нюргаар богони Дабаажаб
Намаяа утган хүхихэ даа.
Үбгэжөөл Самбай һохоршые наа,
Ульгэрөө хөөрөжэ орохо даа.

Аймшагтай һонин хөөрөөөн
Амаа ангайн шагнахабди.
Удхатай хэрэгтэй юумыень
Ухаандаа үлөөн абахабди.

Дүрбэдэхидэ һуража байхадаа,
Шүлэг бэшэжэ туршаһамни
Ульгэршэ Самбайн хөөрөөөнһөө
Үндэһэтэй гэжэ һанагшаб.

Үшөө нэгэ зүүдэлһэнэйм
Үнэн байһаниинь гайхалтай.

Залуу сэбэрхэн басаганай
Захиһань намда удхатай.

Буряад-Монголоо магтаха
Бурханай үгэһэн бэлигтэйш.
Зоной магтаалда хүртэхэдэш,
Зохёолдош золгоно бээбди -

Гэхэ басаганай захяашань
Ухаанһаам бүри гарадаггүй.
Зүүдэн басаганай юрөөлэйн
Зүйтэй гэшэнь аргагүй!

Аральжин ПРУШЕНОВ

ДҮРБЭН СОНЕ

Үндэһэн гүнзэгэ эртэһээ
Үеһн үеһе дахажа,
Үнөө хүртэртөө мүлирһэн
Угаа һайхан хэлэмнай.

Галаб сагай эртэһээ
Галда шатажа хосороогүй
Горхолжо һудаһалһан шуһаарнай
Гүйсэд дамжаһан хэлэмнай.

Буусын дэргэдэхи булаг
Булангирта дилдэжэ хатаха
Буруу нэгэ зантай.

Баабай иибин захяа
Баһа нэгэ хаа-яа
Баһуулшаха аргатай.

Азиин түбэй дошхон
Агаар залгижа амидарһан
Арадые хээзэдэш холбоһон
Агуу Ехэ хэлэмнай.

Амидаралгын ехэ шууяанда
Асари ехэ Шуньяатые
Арга соогоо зэдэлгэһэн
Ами зууха хэлэмнай.

Голдоо хурдан горхон
Губяар таража урдаад,
Газарта шэнгээд барагдаа.

Газарай шиигһээ бадарһан
Гоё һайхан сээсэгүдтэ
Голой нэрэ мартагдаа.

Дэбисхэр нютагаа нэлдэндэ
Дэлисэтэ аялгаа тааруулаһан
Үрэ бүгэдэдэмнай дамжаха
Узуур нэгэтэй хэлэмнай.

Нютаг нутын илгаада
Нуталаа аялгаа тааруулаһан
Намайе танаар танюулаһан
Нэгэ үндэһэтэ хэлэмнай.

Хада уулын үндэртэ
Халюур хүшэр харгы
Халтиржа унамаар юумэ.

Хэдыш үндэр хэдые
Хүнэй дабаха арга
Хээзэш байдаг юумэ.

Аба, эжымнай нөөсэ,
Арад зонийнгоо эндүүдэ
Алтан үндэһөө таһараагүй
Амья зуугыш, хэлэмнай.

Сэмүүн засагай һубаряанда,
Сагай олон нугалаада
Саашаа боложо далдараагүй
Сэлмэжэ һэргыш, хэлэмнай.

Гүнзэгэ үндэһэтэ ургамалай
Ганда шатамаар байшые,
Голой ундаа байха юм.

Гариг сагай аюулаһаа
Гаража шадамаар арга
Гартаа баримаар байха юм.

АЖАЛ-ШЭДИ-ЗАЯАН

Амиды хүнэй шуһаар
Аймшагта хэрэгээ бүрэлһэн
Ами наһанай буяалаанда
Абаралта болоһон ажал минни.
Унтаржа эхилһэн найдалые
Угтажа һэрээхэ шадал,
Унажа хүлһөөн бууха
Угаа ехэ аюулые
Уридан зайлуулха аргамни.
Нараяа унтаргааха болоһон
Найдалаа алдаха сагта
Нарин урин шэдеэрээ
Нэгэтэ бэшэ хүнэй
Нангин амиие абарһан,
Үбшэндэ дилдэжэ үеһе
Үгы болгохо шадал!
Үльгэн дэлхэйһээ һаламаар
Үтэр хоромоор бэһе
Үндылгэжэ бодхоһон
Үе наһанай ажал -
Үйлые даһан шэди
Үндэр тэнгэрийн заяан минни.

ХАБАР

Голой нугалаа эрьедэ
Хабарай эхээр һуугаа нэм.
Хушуун зүрхэндэ урһан
Хасуури модон жэрынэ.
Хабтагар нутын хагданда
Хаа-яа нэгэ хулһана
Хаба соогоо бэлшэжэ,
Хабарай дулаан наранда
Хабиргаа игаан жаргана.
Тоншуу ажалша сүлөөгүй
Тойрон оршонгые дорьбоожо,
Толгойгоо үбдэхөөнэ модондо.
Нутын шубууд эндэхэнэ
Наадан дундаа һогтожо,
Нютаг ороноо магтана.
Зэдэлгэ аялгын ирагууда
Зүрхэнэйм түбэрөөн эршэдээд,
Зэрэлгэтэ агаарай амтанда гү,
Хабарай дулаан наранда гү
Хорин бадаг холболдоод,
Шүлэг болон түрээб.

(Түгэсхэлын хожом гараха).

Досточтимый Геше Джамьян КЕНЦЕ

ЛО ЧЖОНГ

с разъяснениями практики Белой Тары

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

Есть только один путь правильного постижения Пустоты, который указал святой Нагарджуна, - через зависимое происхождение. А связь между поступками и результатами - это явление, происходящее из зависимого происхождения. Если мы в поисках Наташи приходим к выводу: «Наташи нет, Наташи не существует», и считаем Наташу некоей кажимостью, видимостью, то так мы можем прийти к тому, что и взаимосвязь поступков и результатов - это тоже некая кажимость и видимость, а значит, мы можем делать все что угодно, поскольку связь поступков и результатов нами уже отвергнута. Это ошибочная позиция как в воззрении, так и в обычной жизни.

Именно в этой связи святой Нагарджуна говорил, что «если мы правильным способом не познаем пустоту, то мы уничтожаем самих себя». И это является выводом из всего предыдущего рассуждения. Или, говоря словами Досточтимого Цонкапы: «С точки зрения Высшей истины не существует, с точки зрения общепринятого соглашения существует».

ВОПРОС: Понятие пустоты относится только к живому или к неживому тоже?

РИНПОЧЕ: Это понятие, понимание и воззрение пустоты относится как к живому, так и к неживому. Или, иначе говоря, ко всем дхармам, ко всем вещам и явлениям.

ВОПРОС: Как доказать, что существует перерождение?

РИНПОЧЕ: Я обязательно отвечу на ваш вопрос, поскольку придерживаюсь мнения о том, что перерождение существует. Но прежде я вас спрошу, есть ли среди аудитории кто-то, кто не верит в перерождение? Задайте вопрос с позиции непризнания перерождения.

(Молчание в зале. Реплики «Мы признаем перерождение».)

РИНПОЧЕ: А если я вам скажу, что я не придерживаюсь точки зрения существования будущего рождения, что вы мне скажете? Это вопрос, который не касается идеологии, буддист вы или не буддист. Этот вопрос относится к сфере логического обоснования.

Если мы умираем и перерождаемся, то каково логическое обоснование этого явления?

ИЗ ЗАЛА: То есть происходит реинкарнация пустоты?

РИНПОЧЕ: Нет, так нельзя сказать, поскольку когда мы говорим о перерождении, мы подразумеваем перерождение некоей индивидуальности, некоего индивида.

Задайте мне хотя бы один вопрос по поводу логического обоснования будущего рождения.

ВОПРОС: Современные ученые доказывают то, что молекулы ДНК несут наследственность.

РИНПОЧЕ: Вы знаете, в современном мире многими учеными принята точка зрения, что наше рождение зависит только от соединения «крови» и спермы родителей. Что таким образом рождается человек. И когда этот человек умирает, то все разрушается, и ничего не остается. Обоснование этой точки зрения тоже присутствует в мире. Как вы к этому относитесь?

ИЗ ЗАЛА: Человеческое рождение зависит от «крови» и спермы родителей.

РИНПОЧЕ: Тут вы не правы, если будете утверждать, что человеческое рождение зависит только от «крови» и спермы родителей. Это тоже вариант зависимости происхождения.

ИЗ ЗАЛА: А если утверждать, что в момент рождения сознание входит в чрево матери, и таким образом происходит процесс перерождения?

РИНПОЧЕ: Тем не менее, некоторые ученые (не все, но некоторые) утверждают, что нет будущего рождения. Тело и ум (сознание) разрушаются и не возникают вновь.

ИЗ ЗАЛА: Может быть, можно объяснить принцип перерождения на основе

физического закона сохранения энергии? **РИНПОЧЕ:** А как вы можете доказать сохранение энергии на уровне частицы? Если мы говорим о частицах (а в тибетском языке есть понятие частицы), то говорить о частицах на уровне тела можно, но уровень тела в сочетании с частицами

приводит как раз к отрицанию будущего рождения, поскольку, если мы умираем и наше тело разрушается, например, предается огню согласно тибетскому обычаю, то этого тела больше не существует. Но, следуя буддийскому воззрению, говорить о частицах как о составляющих ум, как об относящихся к сознанию, невозможно. А мы говорим о будущем рождении как раз в смысле сознания, а не в смысле тела.

ИЗ ЗАЛА: Здесь надо рассматривать перерождение с точки зрения потока сознания.

РИНПОЧЕ: Вот в этом-то направлении и нужно рассуждать, поскольку мы говорим о непрерывности сознания. Но не говорим о непрерывности тела. Тело разрушается. Некоторые ученые говорят, что вместе с разрушением тела разрушается и сознание. И на этом основании говорится о прерывности, то есть это является основанием для того, чтобы говорить, что не существует будущего рождения.

ИЗ ЗАЛА: Вопрос об энергии, а не о материи.

РИНПОЧЕ: Я проведу рукой в пространстве. Как вы думаете, это частицы?

ИЗ ЗАЛА: Мы говорим об энергии, о вибрации.

РИНПОЧЕ: Вы думаете, что «вибрации» в тибетском языке - это гораздо более законное слово, чем «энергия»?

ИЗ ЗАЛА: Сознание - это энергия.

РИНПОЧЕ: Когда мы говорим «частицы», то обычно подразумеваем, что есть очень тонкий уровень частиц, которые образуют все более и более грубый, или материальный, уровень, в результате образуют что-нибудь типа дома или автомобиля или любого другого материального образования. В это вкладывается понятие «частица». Из этих частиц путем сложения составляется любое материальное образование, воспринимаемое органами чувств. Но если мы будем говорить о подобных составляющих ума, или сознания, то к какому бы тонкому или грубому уровню ума, или сознания мы ни обращались, мы их все равно никакими органами чувств воспринять не можем. Я имею в виду, что слово «частицы» не приложимо к мере ума (сознания). В приложении к уму мы пользуемся не понятием «частицы», а понятием «мгновения». Это может быть предыдущее мгновение, последующее мгновение. Вот эти приложимо к сознанию, к единице измерения сознания.

Но тем не менее современные ученые говорят как раз совсем обратное. Когда мы говорим о грубом уровне сознания, это никакой связи с веществом мозга не имеет. Грубый уровень сознания - это то, что мы называем зрительным восприятием, слуховым восприятием, то есть восприятием, связанным с пятью органами чувств. Это мы называем грубым уровнем сознания.

Сознание, которым мы наделены, например, во сне, в сповидении - это тонкий уровень сознания.

И, наконец, есть еще исключительно тонкое сознание, которое как раз и перерождается. В основных философских буддийских текстах, когда речь идет о сознании, то описываются эти три уровня.

Но если размышлять о будущем рождении пользуясь логикой, то есть логически обосновывая будущее рождение, то для нашего ума это наиболее благоприятный способ порождения веры в будущее рождение.

Мы говорим о будущем рождении в той связи, что если на самом грубом уровне нет уверенности в будущем рождении, нет веры в будущее рождение, то это означает полную невозможность того процесса, который называется тренировкой ума, поскольку тогда мы лишимся представлений, являющихся исходным пунктом для тренировки ума. А таким исходным пунктом является признание всех живых существ нашими матерями. При невозможности выйти за пределы этого ограничения тренировка ума пресекается в исходном пункте.

ИЗ ЗАЛА: Мы накопили какие-то причины для того, чтобы переродиться.

РИНПОЧЕ: Хорошо, вы накопили некоторые качества ума для того, чтобы переродиться. Но эти качества ума основываются на вашем теле, а исходят из утверждения, что тело и ум возникли из «крови» и спермы ваших родителей, следовательно, что тело и ум должны быть одной субстанцией. А если они одной субстанцией, то со смертью тела и ум умирает. Как же тогда состоится будущее рождение с вашими качествами ума? Сложный вопрос?

ИЗ ЗАЛА: Ум - ясное, чистое, безгра...

(Продолжение следует).

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ
 КОММЕНТАРИЙ
 ДОКТОРА
 К.Г.ЮНГА

(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

На этом завершающем видении кармические иллюзии прекращаются; сознание, избавленное от всех форм и привязанностей к объектам, возвращается в безвременное, начальное состояние Дхармакайи. Таким образом (если читать в обратном порядке), достигается состояние Чикхай, которое возникает в момент смерти.

Я думаю, этих нескольких намеков будет достаточно для того, чтобы дать внимательному читателю некоторое представление о психологии «Бардо Тхёдол». Эта книга описывает путь инициации в обратном порядке, который, в отличие от христианских учений о загробной жизни, подготавливает душу к нисхождению в новое физическое тело. Поскольку европейцы отличаются исключительно расщепленной, рационалистической привязанностью к земным, практическим делам и интересам, мы сочли целесообразным изменить последовательность разделов «Бардо Тхёдол» и рассматривать этот труд как изложение восточных посвященных обрядов, хотя всякий, если захочет, может заменить богов Ченгид Бардо христианскими символами. По крайней мере, последовательность событий в том виде, в котором я их изложил, показывает близкое сходство с феноменологией бессознательного европейцев, когда оно происходит «процесс посвящения», то есть подвергается анализу. Трансформация бессознательного, происходящая в результате анализа, превращает его в естественный аналог религиозных церемоний посвящения, которые, однако, все-таки принципиально отличаются от естественного процесса в том, что превосходящий естественный процесс развития и поднимают спонтанное производство символов специально отобранным набором символов, предписываемых традицией. Пример тому мы можем обнаружить в «Exercitia» Игнатия Лойолы или в йогических медитациях буддистов и тантристов.

Чтение глав в обратном порядке, которое я здесь предлагаю для облегчения понимания текста, никоим образом не согласуется с основной идеей «Бардо Тхёдол». Точно так же психологическое применение, которое мы для нее находим, это всего лишь вторичное предназначение этой книги, хотя, возможно, санкционированное ламаистской традицией. Настоящая цель этой исключительной книги - это попытка, которая может показаться весьма странной для европейца двадцатого века, просветить умерших, совершающих трудное путешествие через регионы Бардо.

Этот культ мертвых рационально основан на вере во вневременность души, но его иррациональную основу следует искать в психологической потребности живых сделать что-то для покинувших этот мир. Это элементарная потребность, которая встает даже перед самими «просвещенными» индивидами, когда они сталкиваются со смертью родственников или друзей. Именно поэтому у нас существуют всевозможные церемонии для умерших, которые соблюдают все, как просвещенные, так и непросвещенные. Если Ленину пришлось подвергнуться балласту иррациональному и быть выставленным на всеобщее обозрение в роскошном мавзолее, подобно египетскому фараону, мы можем быть вполне уверены, что это случилось вовсе не потому, что его последователи верили в воскрешение тела. Однако, кроме месс, которые служат за упокой души в католической церкви, приговора, которые мы делаем для умерших, находятся в самом зачаточном состоянии, проводятся на самом низком уровне. Происходит это не оттого, что мы не можем убедить себя в бессмертии души, но потому, что мы рационализировали вышеупомянутую психологическую потребность, воспринимая ее как нечто, не имеющее отношения к нашему бытию. Мы ведем себя так, словно у нас нет этой потребности, и, поскольку не можем поверить в жизнь после смерти, предпочитаем ничего по этому поводу не делать. Люди более простодушные следуют ведению собственных чувств и, как в Италии, строят себе могильные памятники, красивые до отвращения. Католические заупокойные мессы по душе усопшего - это значительно более высокий уровень, поскольку их цель - психическое благо-

ТИБЕТСКАЯ КНИГА МЕРТВЫХ

Бардо Тхёдол

получение усопших, а не просто удовлетворение септиментальных чувств. Но высшее проявление попытки позаботиться о душе усопшего, безусловно, воплощается в наставлениях «Бардо Тхёдол». Они настолько подробны и тщательно адаптированы к очевидным изменениям в состоянии умершего, что каждый серьезный читатель должен спросить себя, может быть, в самом деле эти мудрые старые ламы заглянули в четвертое измерение и приоткрыли завесу, скрывающую величайшую из тайн жизни.

Если истина всегда обречена на то, чтобы вызывать разочарование, то возникает соблазн поверить, что, по крайней мере, картина жизни в Бардо настолько же реальна, насколько она описана в книге. Во всяком случае, весьма неожиданно и оригинально увидеть состояние после смерти, о котором наше религиозное воображение сформировало самые помпезные представления, как расписанное яркими красками устрашающее иллюзорное состояние прогрессивно-дегенеративного характера. Наиболее великолепное видение возникает не в конце Бардо, но прямо в начале, в момент смерти, а то, что происходит потом, - это бесконечное погружение в мир иллюзий и иллюзию и помрачение сознания вплоть до окончательной деградации нового физического рождения. Духовный взлет достигается в тот момент, когда кончается жизнь. Таким образом, человеческая жизнь - это средство высшего совершенства; она одна порождает карму, которая позволяет умершему человеку обитать в вечном свете Пустоты, не цепляясь за какие-либо объекты, и, таким образом, покоится на ступице колеса перерождения свободным от всех иллюзий рождения и тлена. Жизнь в Бардо не приносит вечных вознаграждений или наказаний, но просто нисхождение в новую жизнь, которая приближает индивида к его конечной цели. Но эта цель - его последний и наивысший плод трудов и стремлений земного существования, порождаемый им самим. Такой подход не только высоко духовен, но также свидетельствует о мужественности и героизме.

То, что вся эта книга является порождением архетипического содержания бессознательного, - неоспоримый факт. За этим содержанием скрывается - и в этом наша западная логика совершенно права - не физическая или метафизическая реальность; но «просто» реальность психических фактов, данные психических переживаний. А вот является ли вещь «данной» субъективно или объективно, неизвестно - но главное, что она «дана». Кроме этого факта, «Бардо Тхёдол» больше ничего не сообщает, ибо ее пять дхьяни-будд сами по себе не более чем психическая информация. Именно это и должен осознать умерший человек, если для него еще не стало очевидным в течение жизни, что его собственная психическая самость и тот, кто дает ему всю информацию, - это одно и то же. Мир богов и духов, - на самом деле, не что иное, как «ничего, кроме», коллективного бессознательного внутри меня. Чтобы переиначить эту фразу наоборот и прочитать: коллективное бессознательное - это мир богов и духов вокруг меня, никакой интеллектуальной акробатики не нужно, потребуется лишь целая человеческая жизнь, возможно, даже множество жизней, каждая из которых будет все более и более полной. Заметьте, что я не говорю все более и более совершенной», потому, что те, кто «совершенны», делают открытие совершенно другого рода.

Перевод с тибетского на английский
 Кази Дава-Самдупу.

Перевод на русский А.Боченкова.

Редактор А-р Ивенсу-Вентцу.

(Продолжение следует).

ҮХИБҮҮД АРГАЛУУЛНАШЬЕ, АМАРНАШЬЕ

Улаан-Үдэн захида хоёр дахар эгэжтэй сагаан байсан тобойн харагдана. Бэе муутай инвалид үхибүүдэе элүүржүүлгын республиканска түб эндэ нээгдэнээр хоёр нара боложо байна. Энэ байсан үшөө үргэдхэгдэхэ юм.

Хүсэндөө ороходонь, эндэ 180-яад үхибүүд нэгэ доро амарха, бэеэ аргалуулха арга боломжотой болохо юм. Харин мүнөө республикын аймагууднаа, Улаан-Үдэн бэе муутай 50 гаран үхибүүд аргалуулна, амарна. Эдэнэр лагерта ошожо амарха аргагүй, гиимэнэ энэ түб нээгдэжэ, үхибүүд эжынэрэйнгээ харуулан доро эндэ байрланхай. Энэ түб «Эхэ ба үхибүүд» гэжэ нэрэтэй, тиимэ тула эжынэр баһал аргалуулха аргатай. Түбэй

Массажист З.Ц.Цыренжапов

байсан харуул уужам таһалгануудтай, таһалганууд соо шэб шэнэ шэрээ, стул, стол, шкафууд, холл соонь томо телевизор табятай, наадаха комнато соо хүгжэмэй центр (караоке), томо телевизор, элдэб гоё нааданхайнууд бии юм. Томохон спортивна зал соо тенниснэ стол, бүмбэгэнүүд байна. Элүүржүүлгын түбэй дүүрэн хэмжээндэ ашаглалгада ороходонь, үхибүүд бассейн соо тамарха аргатай болохо юм.

Энэ түбэй коллектив үхибүүдэе уриханаар утган абаад, гурбан долоон хоног соо аргалаад, амаруулаад гэртэн бусаана.

Врач Алексеева Мария Алек-

сандровна бүхы наһаараа үхибүүдэй аргашанаар хүдэлхэн, үдэр бүри тэдэнэрэй бэе махабадые үзэжэ, эжынэртэнэ зүбшэл заабари үгэжэ, тон ханамжатай, оролдосотойгоор даалгагдан ажалдаа хандана. Гансаараа амаржа байһан үхибүүдтэ бүришье наа урин дулаанаар хандана. Үхибүүд Мария Александровнае хүндэлдэг юм.

Массажист Цыренжапов Зоригто Цырендоржиевич үнэхөөрөө аргалха гэгэн алтан гартай, зөөлэн дүмүүхэн гараараа массаж хэхэдээ, үхибүүн бүхэндэ таарамжатай арга хэрэглэдэг юм. Массаж хүүлэхэ гэгэн үхибүүд олон,

тиигэбэшье тэрэ эсээ сусааб гэдэггүй, бултынь аргалдаг юм.

Юможапова Дыжит Бадмажаповнагай ажалынь нилээд ехэ: ингаляци, физиоарга, электрофорез, парафин, шабараар жэн табижа аргалха гэхэ мэтэ. Үхибүүдээр хүдэлжэ дүршэһэн Дыжит Бадмажаповна булганда аалин намдууханаар, зөөлхэн үгөөр хандадаг, хэды ажалдаа диилдэбэшье наа, нэгэл зангаар, урин зулгы нюдөөр энэбхилэн, үхибүүдэе угтадаг юм.

Зэдэнээр ерэнэн Доржиева Тамара Галсановна иигэжэ хөөрэнэ:

- Зээ басагамни Аюна Занаева эндэ ехэ дуратай амараа, үхибүүдээр дадал танил болоо. Үшөө дахин ерэжэ амарха, аргалуулха наһатайбди. Элүүржүүлгын түбэй коллективтэ баярые хүргэнэбди.

Иванищева Татьяна Николаевна иигэжэ бидэндэ хөөрэбэ:

- Никита зээ хүбүүмни эндэ физиоарга, ингаляци, массаж гараа, эм дом хүртэжэ аргалуулаа. Массажда ехэ дуратай ябаа юм. Эндэ амарха хаһа соомнай ортопед, окулист, невропатолог, психотерапевт гэгэн мэргэжэлтэй врачнууд үхибүүн бүхэниие анхралтайгаар хаража үзэбэ. ЛФК-гай кабинет хүдэлнэгүй, энэнь лэ ехэ халагламаар. Нэгэдэхи эгэтай польнь шулуун, халуун шабараар арга хүүлээд, үхибүүд халхи абажа болохо, энээн тухай

А.П.Базарон

түбэй. администраци бодомжолно бээ гэгэн наһамжа намда байна. Үхибүүдэй газраа наадахадань, наранһаа халхалха наһашатай беседкэ дархалжа хэбэл, ехэ зохид байгаа. Ахамад врачай орлогшо Базарон Анна Петровна ехэ зохидоор хүндэ хандадаг, бэрхэ мэргэжэлтэн гэжэ хэлэхэ наһатайб.

Элүүржүүлгын түб апрелин 28-да нээгдэнэ байна. Зарим тэды дутуу дунданууд байна. Түбэй коллектив дутуу дундануудаа усаджа шадаха бээ гэжэ найдамаар.

Эндэ үхибүүдэе аргалуулан түрэлхид амараа, аргалуулаа, хүсэ шадал ороод, ажалдаа бусахань гээшэ. Социальна ажалшад Надежда Александровна, Ольга Леонидовна, Елена Николаевна, медсестранууд Эржена Бадмаевна, Нелли Дамдиновна, Арюна Александровна гэгшэд бэе муутай үлбэр үхибүүдтэ урин дулаанаар хандадаг байна.

Элүүржүүлгын түбэй коллективэй ажалшадта элүүрэнхэ, хүхюун дорюун, зол жаргалтай ажаһуушынь хүсэнэбди.

Д.Б.Юмагатовна

АБА, ЭЖЫН БУЯНГААР АЗА ЖАРГАЛТАЙНУУД

1911 оной сагаан түмэр гахай жэл гараад, үбэлэй хагсуу үдэрнүүд ходооржо, хабарай урин дулаан хаһа эхилээд байхада, Гармын Санжын бүлэдэ хүбүүн үри түрөө хэн. Хүбүүндэ Базар гэжэ нэрэ үгэбэ. Санжитан 11 үхибүүдэе түрөөд, зургаань алдажа, табанинь лэ тогтожо, амиды мэндэ үлэнэн юм. Санжитан табан үхибүүдэйнгээ хоёрынь үхибүүгүй ахайндаа нэрээ нэрлүүлхэ үхибүүтэй болохынь хайрлаха сэдхэхээр үргэжэ үгэһэн юм. Үхибүүдэйнгээ тогтожо ядахада, манайда харбуулжа үхэнхаар, ондоо гал гуламтада үри бэемнай амиды мэндэ ябаг даа гэжэ бурхан багшадаа зальбаржа ябаһан Санжи Бутид хоёртой хуби заяан. Базарай эжы Бутид абгай Арьяна Баала бурхандаа мүргэжэ, доншуур маани хүсөөһэн юм. Доншуур маани (100 миллион) хүсөөһэн хүндэ шэнэ шүдэн ургадаг юм гэлсэдэ. Нээрээл, Бутид абгайн дала гараад байхадань, саб сагаахан шэнэ шүдэн ургаһан юм гэжэ мэдэһэн, хараһан хүнүүд намда хөөрөө хэн. Бутид эжын хэһэн буян Базарай дайнда ябахадань халхалжа, хамгаалжа, амгалан жэлнүүдтэ ажал хэрэгтэнэ туһалалсажа байгаа гээшэ ха гэжэ наһахаар, мүнөөшье аша гушанартань, зээ зээнсэртэнэ хүгшэн эжынэ буян ами наһанайн аза жаргалда аша туһа боложо, харалсажал, хамгаалжал байгаа ёһотой даа.

Санжитан Зэмхэдэ үмсөөрөө ажаһуудаг хэн. Үсөөхэн үнэстэй, арбаад гаран хонитой, моритой хэн ааб даа. Зэмхэ нютаг үзэсхэлэн хайхан байгалайтай, хуһан модоор хушагдаһан хада гүбээнүүд, Зэмхын аршаан бурьялжа байха. Зунай сагта зон олоороо ерэжэ аршаанда хууха, бээ аргалха, амарха аргатай байгаа. Алирһа, нэрһэн, гүл-зөөргэнэ ургаха, ургаса ногоотой, ан гүрөөлөөр, шубуушонхороор баян Зэмхэ нютаг хайхан даа. Базарай бага балшар наһан абаяа дахажа, ажал хэһээр, эжыгээ дахажа, тугал буруу тогтооһоор, хони хурьга адууллаар үнгэрөөл даа. Бүри бишыханшыё наань, абань хүбүүгээ дахуулаад, Ара Мирын дабаанһаа сааша ородуудай дуурижаһан газарта ошожо, түмэр харгын шпал бэлдэхэлгэдэ хүдэлмэрилдэг хэн. Ажал хэж ябаһаар бишыхан Базар ород тала нүхэдтэй болоо, ород хэлэндэ нуража, торьдиһогүй ородоор хөөрэлдэдэг, тэрэ сагайхяар яһала эрдэмтэй хүн гэжэ тоологдодог болоо хэн.

1926 ондо Сэлхээмэдэ «Ажалшан» гэжэ хамтын ажалай коммунын байгуулагдахада, Гармын Санжиган коммунада ороо хэн. «Ажалшан» коммунада 31 хүн ороо хэн: 11-

ниинь ажал хэхэ шадалтай, бэшэниинь үбгэд, хүгшэд болон хүүгэд. Түрүүлэгшээр Цыренжаб Цыцыков хуягадаа хэн. Хамтын зөөри гэбэл: 16 үхэр (9 наамхай), 34 хонин, 2 хуса, 1 плуг болон. Базар хүбүүн 1927 ондо комсомолой гэгшүүндэ абтаад, ниитын ажабайдалда эдэбхитэй хабаададаг хэн. Коммунын ажалда хамсыгаа шуугаад лэ ажал хэһэн юм. Һүбэлгэн бэрхэ, һонор ухаансар хүбүүе тэрэ сагай ноёд обөөржэ, Базары Шэтын партийна хургуулида эльгээгээ хэн. Нэгэжл һуралсал гараад, гүрэнэй нөөсэлгын кассые даагшаар, Агын округой гүйсэдхэхы комитэдэй инструктораар, «Коммунизм» колхозой ахамад бухгалтераар хүдэлжэ байтарнь, амгалан тайбан байдал таһалдажа, совет гүрэндэ довтолон ороһон немец фашистнууднаа Эсэгэ ороноо хамгаалха гэгэн эгээн хүндэ, хүшэр үе саг тудажэ ерээд байгаа. Базар Санжиев Юго-Западна фронтын 40-дэхи армийн 263-дахи стрелково полкын отделениин командираар гал дүлэн, дарин утаан соогуур ами бээ хайрангүй даялалдажа ябаа хэн. 1942 оной август нарада хүндөөр шархатажа, госпитальдо үни удаан аргалуулжа, армийнаа табигдажа,

нютагаа бусаа хэн. Дайһаа бусахадаа, Базар Санжиев Эсгын дайнай орден үбсүүндэ яларууллаар ерээ хэн. Удаан амаржа байгаагүй, КПСС-эй Могойтын райкомдо секретарин туһалагшаар хүдэлөө хэн. 1946 онһоо 1947 он болотер Шэтын партийна хургуулида нураад, 1947 ондо «Коммунизм» колхозой түрүүлэгшээр хуягадаа хэн. Дайнай һүүлээрхи жэлнүүдтэ ажахыгаа хэргээн бодхоохо гэгэн асари ехэ зорилгонууд арад зоной урда табиатай байгаа хэн. Хүдөө ажахын мал хүрэгүүдэй тоо толгойе олошоруулха, ашаг шэмынь хайжаруулха, тэрэ шэлэн таряалангаа үргэдхэн, ургаса хуряалгы ерид дээшлүүлхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдадаг байһан юм.

Базар Санжиев, Базар Цыбыков түрүүтэй Ушарбайн хонишод нарин ноһотой шэнэ үүлтэр байгуулха ажал эрхилжэ эхилээ хэн. Нютагай шэрүүн ноһотой үүлтэрэй хусануудаар түргүүлгэ хэжэ, шэлэгдэмэл эмэ түлгэнүүдые илга илгаһаар байтарнь, хонидой ноһон торголиг ута, нэгэ хонинһоо хайшалагдаһан ноһонной шэгнүүри дээшлэжэ эхилээ хэн. Забайкалиин хүйтэн уларилай газарта нарин ноһотой хонидые

үдхэхэ гэгэн ажал ямаршые үрэ дүн үгэхэгүй гэгэн наһамжатай хүнүүд олдодог хэн. Тиигэбэшье Базар Санжиев зүб лэ харгыда ябанабди, хэжэ байһан ажалнай үрэ дүн үгэхэ, амжалта туйлахабди гэжэ найдалаа алдадаггүй зоотехник-селекционер Базар Цыбыковтэ ехэ туһаламжа үзүүддэг хэн. 1957 ондо Ушарбайн «Коммунизм» колхозой колхознигуудай ажалые гүрэн түрэмнай үндэрөөр сэгнэжэ, Балжима Доржиева Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртөө, харин Базар Санжиев, Жаб Галсанов, Чимит Дандаров, Долсон Балданова гэгшэд Ленинэй орденээр, Балжима Митупова, Базар Цыбыков гэгшэд Ажалай Улаан Тугай орденээр шагнагдаа хэн.

Тэрэ сагта «Коммунизм» колхоз округ соогоо түрүүшын миллионер болоод, ушарбайнхид Агадаа эгээл түрүүн салин хүлһээ мүнгөөр абадаг болоо хэн. Колхознай олзо оршотой боложо, зоной сэдхэл урма зоригоор дүүрэн болоод байһан саг. Базар Санжиев түрүүлэгшын торгон жолоо хам бариһан, хонишодой ажал зүб мүрөөр эмхидхэжэ, наалишадай ажал дэмжэжэ, сабшалан хайжаруулха, үбэлдөө малда хүсэд хүрэхэ үбһэ сабшажа абаха, таряанай үндэр ургаса хуряаха гэгэн ажал хүдэлмэри ябуулаа юм. Ямар аргаар, хайшан гээд сэбэр олзо оршо ажахыдаа оруулаб гэгэн бодолнууд Базар Санжиев түрүүлэгшын үдэрэй наһаан, һүнин зүүдэн болодог хэн. Тэрэ үедэ түрүүлэгшэ хазаар морёор үдэр үнжөөд лэ хонишодоо, үхэршэдөө, наалишадаа эрьежэ, хони мал, үхэр буруу эдэ-лүүлээтэй гү, уһалаатай гү гэжэ хананхалжа, ходо л эрьежэ байдаг хэн. Базар Санжиев колхозойнгоо ажалшадые эдүүлэн хүтэлбэрлэхэ арга

шадалтай, талаантай, томоотой, бэрхэ хүтэлбэрлэгшэ байһан гэжэ он жэлнүүдэй ошохо бүри батаар мэдэрэгдэнэ. Базар Санжиев хадаа даруу номгон зантай, бил ганса мэдэхэб гэдэггүй, үбгэд, хүгшэдтэй зүбшэн хэлсэдэг, хүниие шагнажа шададаг, олон үгэгүйгөөр хүнүүдтэ үгээ дуулгажа шададаг хүтэлбэрлэгшэ байһан гээд нютагаархининь мүнөө дурсан наһадаг юм. Базар Санжиев Удамбраа абгайтай айл бүлэ боложо түбхинөө хэн. Уданшыегүй аба, эжынгээ сээжэ сэдхэл жаргалаар дүүргэһэн Цырендулма басаар түржэ, эхэ, эсгээе баярлуулһан юм даа. Цырендулма Базаровна гуша гаран жэл соо хүн зоние элүүржүүлгын һалбаридэ эмшэнээр хүдэлөө юм. Абаяа нажаажа, даалгагдан ажалдаа харюусалгатай хандадаг, аалин намдуу зантай, үбшэнтэндэ урин налгайгаар хандадаг, шударгы бэрхэ мэргэжэлтэн гэжэ ажалша коллектив соогоо хүндэтэй хүн юм. Базар Санжиевэй зээ хүбүүд - Бэлитгэ, Баярта Базаровууд угаа уһанда хаяагүй, дээдэ эрдэм шудалһан, Улаан-Үдэдэ амжалтатай хүдэлжэ ябанад. Бэлитгэ хоёр хүбүүдтэй - Мунко технологическа университетэ нурана, Бата гурбатай. Баярта хоёр хүбүүдтэй - Ким, Новосибирскын академидэ прикладной математикын эрдэм шудалжа байна, харин Аюр хүбүүниинь хоёртойхон. Базар Санжиевэй үри дадаһад хүбэлгэн һонор, ухаан, үр бэрхэнүүд, хүн зондо хүндэтэй хүнүүд гэжэ тодоронхой. Эхэ орондоо туһатай эрхэтэд гэлсүүлжэ, нагаса абынгаа алдар нэрые арюуханаар абажа, сахижа, нэрынь нэрлүүлжэ ябанад.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

УЛЫГЭРЭЙ ҮНЭТЭ УРИЛДААН

Буряад арадай уласхоорондын «Алтаргана» хайндэрэй хэмжээндэ ба магтаал соло түүрээлгээр мурьсөөн үнгэрөө. Эртэ үеын сагнаа аман хэлээр дамжан ерэнэн үльгэрнүүд соо буряад арадай ёно гурим, заншалнууд бодотоор хадагалгатай гэжэ мэдээжэ. Буряадай түүхэдэ үлээн үльгэршэд болохо П. Тушемилов, П. Петров, М. Эмегинов болон бусаднаа наашалан, мүнөө үеын үльгэршэдые хэлэхэ аргагүймнай харамтай. Гэбэшье буряадуудай дунда үльгэр түүрээлгэ үндэһөөрөө үгы болоодүй гээд, тус мурьсөөн гэршэлбэ бшуу.

Эрхүү, Шэтэ, Монгол болон Буряадай бүхы шахуу аймагууднаа ерэнэн 20 гаран үльгэршэдые хэлэ бэшгэй эрдэмэй дид-доктор В.Ш. Гунгаров түүрүүтэй жорин гэшүүд сэгнэһэн байна. «Үльгэршэдэй мурьсөө үргэлжэ үнгэргэжэ байха шухала. Урдань хурагшадай дунда үльгэр түүрээлгээр олимпиада жэл бүри эмхидхэгдэдэг байгаа. Мүнөө болоулагданхай. Бүри арбаад жэлэй саана тусхай мурьсөөншые бологшо хэн, мартагдаа», - гээд, Виктор Шагдарович гомдолтойгоор тэмдэглэнэ.

Залуу үльгэршэд «Гэсэрэй» талаанууднаа эхилээд хүн зондо мэдээжэ бэшэ Шоно баатар тухай үльгэрнүүдые түүрээжэ. Жорин гэшүүн Саян Жамбаловой тэмдэглэһээр, үльгэр түүрээлгэдэ шэнэ урасхал оруулжа туршааншые зон бии, илангаяа урдань хөөмэй дуунай шэнжээр түүрээдэггүй байгаа. «Саг сагтаа, сахилза хүхэдөө» гэдэгтэл, бидэ тэрэниинь буруушааха бэшэ, дэмжэхэ ёһотойбди.

Аман үгэ шэнжэлэгшэд буряад үльгэрше 3 бүлэг болгожо хубаадаг юм: эхирэд-булагадай, үнгын болоод хорин. Эдэнэ тус тустаа зураглажа байһан үе сагаараа илгарна. Эхирхэйлбэл, эхирэд-булагадай үльгэрнүүд соо эртэ үе саг харуулагдаа хаань, үнгын бүлэгтэ мүнүн эзбэсг ажаглагдана. Үльгэр түүрээлгэдэй дунда үни сагай үндэһэй маягаар Москваһаа бууһан хабаадагша Виктор Жалсанов түүрээжэ. Тэрэ мурьсөөндэ эрхимлэжэ, лауреадай зэргэдэ хүртэбэ. Нэгэдэхи шатын диплом Агын

айшан Леонид Бабааевта барюулагдаа. Хоёрдохи шатын дипломдо Хэжэнгын аймагай Амгалан Санжижапов хүртөө. Гурбадахы шатын диплом Монголой түлөөлэгшэ Бямбаа Энхбаяр абаа.

Буряад соёлоо хэргээн хүгжөөхэ гэхэн «Алтаргана» хайндэр урдаа табиһан зорилгонуудаа дүүрэн түгэс бэелүүлээ. Илангаяа үльгэр түүрээлгэ дахинаа дэлгэржэ эхилэһинийн аргагүй ехэ алхам лэ!

АЯН ЗАМ АРГАГҮЙ ХЭРЭГТЭЙ

Байгаалиһаа үгтэһэн аргагүй сэбэр нюур шарайтай, үндэр хайхан бэтэй бэлиг түгэс залуу актер Виктор Жалсанов Буряадай тайзан дээрэ гансата ялалзаад харагдахаа болишоо хэн. Ушарын гэхэдэ, Россин нилсэлэ Москва хотодо хүдэлхөөр уригдаһан байгаа Хоёр жэлэй туршада холын газарай бүри үндэр тайзан руу тэгүүлжэ ябаһанаа, «Алтарганын» хэмжээнүүдтэ оролсохоор ерэхэдэнь хөөрэлдэжэ үрднэн байнабди.

«Алтарганын» түүрүү үльгэршэн болоһондотнай амаршалнаб.

Энэ ганса миний илалта бэшэ гэхэ байһаб. Нэн түүрүн Саян Цыдыпович Жамбалов багшадаа баярые хүргэнэб. Багшынгаа заабарьяар сууга үльгэршэн Бура Барлуковой түүрээжэ маяг дахан. үльгэр гүйсэдхөөб.

Харин тайзан руу харгылаха гол шалтагаан тухайгаа, тэндэхи байдал тушаа.

Арга боломжонуудаа үргэнээр хэрэглэхэ сагай тохёолдоод байхада, нэгэ газарта тогтоһоной хэрэггүй гэжэ хананаб. Москва хото руу олон тоото хизаар ороноуднаа ехэнхи ушарта нютагтаа түүрүү гээд тоологдог өөр өөрын үндэһэн соёлтой зон субажал байдаг, янза бүрийн дуунай бүлэгүүдые бүридүүлдэг гэһэнэ Тэдэһинээ олонниие мэдэдэг болохоор, хэрэгтэйень шэлэн абахаар. Мүнөө дээрээ би «Сахра» («Тала» гэхэн удхатай татаар үгэ) гэжэ рок-бүлэгтэй хамта хүдэлнэб. «Сахра» ондо ондоо үн-

дэһэ яһанай табан хүнһөө бүридэнэ. Мүнөөнэй хүгжэмтэй холигдонон рок-хүгжэм, этноджаз, этно-хүгжэм гэхэ мэтые гүйсэдхэнэбди. Яадаа театрта хүдэлжэ эхилхэм. Гэбэшье нютагтаа холбоо хэзээдэшые алдахагүймни мэдээжэ.

Хүн ганса бэе махабадаараа ургадаг бэшэ, мүн оюун ухаагаа жэл бүри нэмээжэл байдаг. Илангаяа урдахинь хэмдээ хүрэдэг хаа, хоёрдохинь бүхы наһанай болоно. Сэгнэшгүй оюун ухаанай дээжэһээ хүртээлсэһэн багшын нэрэ хурагшадай ханан бодолдо ходоодо нангинаар үзэгдэдэг. Бүтэдэ буряадай «Алтаргана» хайндэрэй урдахана болоһон удха ехэтэй уулзалга заримашуулай үзэл бодолой шэглэл гансата хубилгаа гэхэдэ, алдуу бэшэ ха. Ажабайдалайнгаа лаб харгыда орон ядан ябаһан оюутадын Монголд заалган Магсар багшатаа золголд гаран байһабди.

Молор хайхан Монгол орондо хэдыхэн нара соошые хураһанаймнай үрэ дүн гэхэ гү, али зүб муртэй хойшолол - гайхамшагта монгол арадай таһардаһаниинь болохо буряадайнгаа мүнөөнэй байдал тушаа, ерээдүйн тухай олохон бодолнуудые түүрүүлээ гээд, багшатаа харилсаха үедэ элирбэ. Эдэ бодолнуудаа бодотоор бээлүүлхээр мүнөө дээрээ дүүрэн түгэс болбосороогүй, задаржа үрдээгүй шабиарын хэлэһэндээ хүрэхые оролдохо аабза.

Илангаяа ганса «хамараа» хараад ябадаг болоһон энэ сагта үргэн дэлсэтэй үгнүүдые үнэтэй. «Түүхэй» зон гэжэ голонгүй, анхаралтайгаар шагнан, ажаглалтануудые хэлэжэ үгэһэн

Буряад-монголой харилсаан

УДХА ЕХЭТЭЙ УУЛЗАЛГАНАА

Цэвээний Магсар Монголой багшанарай дээдэ хургуулида 1995 онһоо багшална.

Гадна арбаад жэлэй урда тээ «Кириллица» гэхэн хубини ород-монгол эхин хургуули байгуулжа, тэрэнээ амжалтататайгаар хүтэлбэрилхөөр.

Багшамнай 6-7 жэлэй саана бидэндэ уншалгын хэшээлнүүдые үгэжэ, Монголой уран зохёолнуудтай анха удаа танилсуулан юм. Энэ шэглэлээр 1996 ондо филологин эрдэмэй кандидадай зэргэ хамгаалһан байна. Урид Ара-Хангайн багшын хургуулай түгэсөө, удаань Россид Уралай дээдэ хургуулида орожо, ород хэлэ ба литературынын мэргэжэл абаа. «Философ болохые хүсэдэг байгаа. Тээд дэлгүүрэй харилсаанда тэдэнэртэ хүндэ болонхой гүб даа», - гээд тэмдэглээдхинэ. Багшын ажалһаа гадуур оршуулгын онол арга шудалжа, Россин агууехэ поэзүүдэй бүтээнүүдые монгол хэлэндээр оршуулаад, үнгэрһэн жэл ном болгон хэблүүлээ. Хэдэн оршуулгануудын гүрэнэй томо-томо мурьсөөнүүдтэ түүрүүлэн юм. Монголой

Багабанди президентэ докторой нэрэ зэргэ олгоһон диссертациинь ород хэлэн дээрэ оршуулаһаниинь дээдын мэргэжэлэй оршуулагша байһынь гэршэлнэ.

Магсар багшын хэдэн оршууланууд танай анхаралда. А.С. Пушкинай «Храни меня, мой талисман...»

Гэгэлгэн өдрөө зүүсэн
Сахиус минь авралдаа багтаа
Гэмших, догдох сэтгэлийн

Саад тотгороос хэлтрүүлж өг
Далайн ширүүн салхит
Давалгаан мөхсөд цогт
Догшин аянга тачигнахаг
Сахиус минь авралдаа багтаа.

Харь оронд ганцаардахаг
Халз тулаанд түгшихэг
Гуоурлээс сэтгэл мэгшихэг
Сахиус минь авралдаа багтаа.
Эрхэмсэг таатай эндүүрэл,
Сэтгэлийн минь шигэт

Эгнэгт тэр дөл бөхөө...
Сахиус минь авралдаа багтаа
Дутуу аньсан сэтгэлийн

Дурсамж минь бүү сэдэрэг
Итгэлээ тээж, хүслээ орхиё
Сахиус минь авралдаа багтаа.

М.Ю. Лермонтовэй «Нет, я не Байрон, я другой...»
Би Байрон биш ээ, би өөр хүн
Битүүлэг намтартай

Тэрэн шиг мөртлөө
орос сэтгэлтэй
Тэнэмэл нэгэн бадарчин хүн.
Эртхэн эхлээг эрт

Эгэлхэн багыг ухаанаараа
бүтээнэ.
Энгүй далай сэтгэлд минь
Эцсийн найдлагын хөсөг бий.
Чиний нууцыг хэн дөмөг

Битүү дүсгэр далай минь?
Миний бодлыг хэн түмэнг

ярихав?
Би - эсвэл бурхан -
эсвэл хэн ч биш!

С.А. Есенинэй «Не жалею, не зову, не плачу...»
Хаггралын минь алтан
үе эхлэсэнг

Харамсахгүй би,
уйлж гуулахгүй
Зүүг зэрэглээ шиг нисэн одох
Залуу насандаа эргэж очихгүй!
Жаварт хайрагсан зүрх

Жолоогүй тэгтлээ одоо
цохилохгүй
Мөнгөн хусны орноо

Мөлхөж тэнэхийг огтоос
гурлахгүй.
Аялан тэнэгч сүнс чи миний
Ам зоргоор чалчихыг

хазаарлав.
Сэргэлэн төрх, нүдний оч,
Сэтгэлийн минь үер гэнэт

Хаврын өглөө хар үүрээр би
Хилэн хар морьтой давхиаг
өнгөрөх юм.

Хий юм үзэв үү?
Амьдрал байв уу?
Хязгаартай болж гэв

Агч мод навчин зоосоо
сугсах мэт
Алаг хорвоог ирсэн бүхэн

Амьдрал цэцэглээд нартаас
буцах хойно
Ашиг мөнхөг бурхны
ёрөөлөөр болтугай.

ХҮНӨӨ ШУЛУУТАЙ ХҮСӨӨТЭДЭ

Ужам нэмжгэр талануудтай,
Үндэр майхан хадануудтай,
Түгын эхингэ байратай
Түрэл минии Сагаан-Шулуутай.

Шанар хайтай шулуун нүүрһэнэй уурхайтай Сагаан-Нуур тосхоной хажуудахана хүсэ ехэтэй хүн зоноор баян Хүсөөтэ нютаг харагдадаг. Жэл бүри хүсөөтөрхин Улаан хада хатан эжингээ хормойдо гаража, обоогоо тахиад, үбэртэнэ буужа, эрын гурбан наада эрхиддэг заншалтай. Энэшые удаа нютагай зон Саян ламбагай түүрүүтэй нютагайнгаа бурхадта мүргэжэ, хамгаал хайра гуйба.

Нютагай зон хото руу олоор зөөжэ эхилэнхэй. Гэбэшье түрэнэн нютагаа мартангүй жэл бүри обоогоо тахихаяа эрьсэд ердэгын найшаалтай. Эгээл эндэ батанай дошход угай үри наһаһад бүгэдөөрөө сугларна ха юм.

Сурхарбаан - 2006

НЮТАГАЙ «ШАРАЙ» ТУХАЙ

Хэды ехэ зөөлгэн болобошые, нютагнай үнөөхил задарюун зандаа гэхээр байба. Захиргаанай толгойлогшо Валерий Хаптусевич Хаптусевай хэлэхээр, хүсөөтөрхинэй байдал хайжаруулхын тула нилээд ехэ ажал ябуулагдажа эхилэнхэй. Илангаяа нютагые тойруулаад хаягдаатай бог шорой арилгахаар Сагаан-Нуурһаа техникэ асарагдана, эбдэрхэй худагууд заһабарилагдана, ажалгүй зон хүдэлмээрээр хангалын түбтэ хандана гэхэ мэтэ. Саашадаа шэнэ соёлой ордон барихаар түсэблэгдэнэ.

Шэнэлгэн хубилалтын үе сагай ерэхэдэ, нютагай аргагүй баян «Одон» совхоз хандаран халаа бэлэй. Тингэжэ Хүсөөтэдэ хургуули, сээрлиг, соёлой ордон лэ үлөө хэн. Ажалгүй зон Сагаан-Нуур руу ябажа хүдэлөө, мүнөөшые хүдэлхөөр.

ЕХЭШҮҮЛ ИЛАБА

Энэ жэлэй сурхарбаанай мурьсөөнүүдтэ ехэнхидээ залуушуул хабаадаа. Волейбол наадалгын талмайн хажууда тон хүлгөөтэй байба. Эндэ оюутад, хурагшад ба ехэшүүл нэгэ-нэгэ команда бүридүүлжэ, хоорондоо мурьсэбэ. Наадалганай эсэстэ Хүсөөтын дунда хургуулин директор И.Ф. Пахомов дүн табихадаа, оюутанай бэлээр динлэдбэ, балай бээе хорихооо болонхой гэжэ мэдэгдэнэ гээд тэмдэглэбэ. Хурагшадай команда аргагүй шанга байбашье, дүршэл ехэтэй ехэшүүлые илажа шадаагүй.

Барилдаанай хибэс дээрэ томо бэтэй Ц.Г.Будаевые С.Доржиев гансата унагаагаад, найрай эрхим барилдаашан гэгдэбэ. Хургуули хаяхан түгэсэһэн З.Цырендоржиев мэргэн онол арга хэрэглэжэ, 3-дахы хуурида гаран байна.

Хүсөөтын хүршэ нютаг Шэнэһэтэһээ мори урилдаанда хабаадагшад ерэжэ, түүрүү хууринуудые абаад харьяа. Цырендоржиев Буянтын морин түүрүүлжэ ерээ.

Гирь үргэлгөөр 80 килограммнаа дээшэ шэгнүүртэй Валерий Бимбаев, 70 килограммда - С.Доржиев, 60 килограммда - А.Гомбожапов гэгшэд эрхимлээ.

Тус хуудана Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА бэлдэбэ.

Для выяснения самых сильных, метких и быстрых среди своих соплеменников еще в седой древности нашими предками были придуманы «Три игры мужчин» (Эрын гурбан наадан). Это триада богатырских состязаний: национальная борьба на кушаках, стрельба из лука, конные скачки. Теперь он известен, как национальный спортивный праздник Сурхарбан. Триада является ядром богатырских баталов, вокруг которой возникло множество других спортивных соревнований. В них участвуют мужчины и женщины, стар и млад.

В это трудно поверить, но факт. Из одного бурятского улуса Улекчин горной Закамны вышли за последние 40 лет: 1 заслуженный мастер спорта, 5 международных мастеров, 14 мастеров спорта, 35 кандидатов в мастера спорта, 5 заслуженных работников физической культуры РБ, 2 заслуженных тренера РФ. И главное, по различным видам спорта, как армрестлинг, шахматы, легкая атлетика, вольная и греко-римская борьба, бокс, спорт №1

быть целеустремленные, стремящиеся вверх, ввысь. Отсюда вырастут те, которые прославят свой край на весь мир. Да будет так вовеки веков! Бүтхэнь болтогой!

Первым громко заявил о себе в 1960-1970 годах стайер, марафонец Цыренов Владимир Галсанович. Десять лет (!) в составе сборной команды Советского Союза по легкой атлетике - это не шутка. Молодой паренек из далекой горной Закамны бежал на дальние дистанции, где, как правило, выступали великаны. Маленький, выносливый, как монгольский конь (да простит меня Владимир Галсанович за такое сравнение). Как общеизвестно из истории, что монголов от Желтого моря до Адриатического перевали именно неутомимые, выносливые монгольские кони. Такого замечательного пробега не было ни у одного другого народа. Да к тому же бурятская мудрость гласит: «Эрхим эрз морёо магтадаг», т.е. «Лучший из мужей хвалит своего скакуна». Наш земляк бежал только вперед, не считая километры,

Полковник Дугаров А.Д. - старший тренер по боксу в ЦСКА живет и работает в городе Москве.

Следующими идут сразу три международника по стрельбе из лука: Гончиков З.В., Эрдыниева Г.Ц., Цырепилов Б.Ц. Зоригто Владимирович в 1982 году стал первым мастером спорта СССР по стрельбе из лука из Закаменского района. Член юношеской сборной команды СССР, 2-кратный чемпион России среди юношей, 4-е место на чемпионате СССР, победитель и призер Центрального Совета «Спартак» и ВЦСПС. Он - «первая золотая ласточка» закаменских лучников. Именно с легкой стрелы Зоригто за ним потянулись все последующие именитые стрельцы из яркого созвездия Хазагаева Ш.А. Сейчас он выполнил норматив мастера спорта международного класса по блочному луку (компаунд).

Гэрэлма Цыренжаповна - многократная чемпионка России, бронзовый призер чемпионата мира (Франция), чемпионка и призер международных соревнований се-

зар дээгүүр» т.е. «корни дерева под землей, а корни людей на земле». Как причудливо переплетаются судьбы родов, судьбы отдельных людей. Действительно, пути господни неисповедимы. Ну, какой компьютер считает, что через 50 поколений потомок одного брата станет голландским миллионером, а потомок другого - рекордсменом мира. И главное, что они встретятся и поймут друг друга своим особым монгольским духом.

Первый мастер спорта СССР по вольной борьбе из Закаменского района Шагдуржапов Гомбо Будаевич. Он - трехкратный призер первенства России, победитель международного соревнования на призы газеты «Сельская жизнь», международного турнира «Гоби» в Монголии. Гомбо Будаевич из рода хачингута племени борджигин от прародительницы Алун-Гоа.

Туртуев Цыбикжап Доржиевич - кандидат в мастера спорта по шахматам. В феврале 2003 года в селе Улекчин прошел первый районный шахматный турнир на призы кмс, врача центра тибетской медицины города Улан-Удэ. Цыбикжап Доржиевич - потомок племени хойхо.

России, заслуженный мастер спорта Бальжинима Цырепилов. Улекчинцы, если играют в шахматы, то обязательно до мастеров и если тренируют, то непереставая! мастеров спорта, как Шагдар Хазагаев, воспитавший целую плеяду мастеров спорта по стрельбе из лука, которым нет равных в России». Замечательное изречение человека с логическим складом ума и тонкой лирической душой. Бр...

Поэтому все дело в наших корнях исторических и генеалогических. На сегодня в Улекчине проживают представители пяти бурят-монгольских племен, вышедших в разное время из центральной и западной областей Внешней Монголии. Это хойхо, хонгодор, хатагины, хачингут, шошолоки. Уже несколько веков они живут в Улекчине. Свято соблюдают лучшие традиции своего народа, наказы предков, начиная с «Большого Джасака» (Ехэ Ясак).

Из поколения в поколение улекчинцы чтят и развивают спортивные традиции. Были и раньше известные борцы-силачи, меткие стрелки в нашем краю. Бывший гбшз лама Цырепилов дождок Балданович в молодости всерьез занимался бурятской борь-

СПОРТИВНАЯ СЛАВА УЛЕКЧИНА

сегодняшнего Улекчина - стрельба из спортивного лука.

Самых титулованных стоит назвать поименно.

Это мастера спорта международного класса: Цыренов Владимир Галсанович (легкая атлетика), Дугаров Александр Доржиевич (бокс), Гончиков Зоригто Владимирович, Эрдыниева Гэрэлма Цыренжаповна, Цырепилов Бэлигто Цыренжапович (стрельба из лука), мастер спорта Шагдуржапов Гомбо Будаевич (вольная борьба), мастер спорта Гончикова Туяна Владимировна (стрельба из лука), заслуженный тренер РФ Хазагаев Шагдуржап Александрович (тренер).

В чем же секрет такого феномена?

Мне кажется, что все это проистекает из нескольких вполне объяснимых логических факторов: от родной малой родины (топонто), исторических и генеалогических корней (уг гарбал), традиции народа (ёбо заншлал).

Малой родиной всех вышеупомянутых спортсменов является бурятский улус Улекчин.

Что кроется в имени твоём?

Слово «Улекчин» или «Уэлгшн» переводится как «сивая» - мать животных или самка собаки, волчица. Тут невольно вспоминается, что первое предложение первой главы легендарной хроники «Сокровенное сказание монголов» начинается именно с упоминания волка. «Предком Чингисхана был Борте-Чино, родившийся по волеению Вышнего неба» (Чингис ханы язгуур, дээр тэнгэрээ заяат торсон Борте-Чино). К тому же род Чингисхана не назывался по имени прямого предка Бодончар, как другие родные братья Балгунтуй, Бугунтуй, Буха хатаги, Бухагу салжи. Род назывался борджигин, составленный от монгольских слов «боро», «эзэн» т.е. «серый хозяин», как иносказательно монголы называют волка, волчицу. Вот такие ассоциации навевают название улуса.

Ведь люди иногда дают имена легендарных предков священным местам, выдающимся памятникам природы. В этом ничего плохого нет. Отнюдь. Эта историческая память связывает нас бурят-монголов Присяяны с халха-монголами Трехречья - Онона, Керулена, Толы.

Местность, где родился эти и другие славные спортсмены, отличается удивительной природной красотой. Это море тайги, быстрые горные реки, целебные источники - аршаны, вереницы скал и, конечно, священные горы и перевалы - наши ангелы - хранители. Старожилы рассказывают, что некогда большой лама внимательно обследовал местность, будто предсказал, что здесь очень интересный, причудливый и своеобразный рельеф природы. А окружающая среда и ее энергия сильно влияют на становлении и развитии человека. Обилие остроконечных гор указывает на то, что здешние люди должны

которые превращались в сотни тысяч, не пугаясь авторитетов. За 10 лет в сборной СССР он семикратный призер страны, семикратный чемпион РСФСР, дважды призер мемориала имени братьев Знаменских, дважды - общесоюзного пробега на призы газеты «Труд». Обладатель лучшего результата страны в 1970 году в беге на 10000 метров. 2-кратный чемпион страны (1971, 1972) и 2-кратный призер марафона мира (1972, 1973), 23 раза становится чемпионом Сибири и Дальнего Востока. Он - участник легкоатлетического матча СССР - США в 1969-1970 гг., который окрестили позже встречей века. Его рекорд в марафоне, установленный на первенстве СССР и равный 2 часам 17 минутам 50 секундам и по сей поры не «побит» в нашей республике, длительное время сохранялся и в России. Для кого-то это покажется фантастикой, но не для него. Ведь Владимир Галсанович - потомок племени хатагинов, происходящих от прародительницы монголов легендарной Алун-Гоа, за десять поколений до рождения великого хана. Владимир Галсанович теперь тренирует юных легкоатлетов своего Закаменского района.

Вслед за именитым земляком эстафету подхватил боксер Дугаров Александр Доржиевич. Это имя хорошо известно всем поклонникам бокса. Его отец Цырен-Доржо Цыденович (более известный в республике под именем Сергей Павлович) - коренной улекчинец. Потомок племени хойхо, выходец из Западной Монголии и их родословная на сегодня насчитывает 21 поколение (это примерно 525 лет).

Если марафонец Владимир Галсанович стал знаменитым благодаря своим ногам, то Александр Доржиевич всенародную славу добыл в самом прямом смысле свои кулаками. Как он сам говорил, «бывает время, когда руки сами летят». Он семь раз становился призером СССР, семь лет подряд - чемпионом Вооруженных Сил Советского Союза, бронзовым призером чемпионата Европы (1979), 4 раза чемпионом первенства дружественных армий стран Варшавского договора. 6 лет (!) в сборной команды самой боксерской страны мира - времени - это дорогого стоит. Александр Доржиевич не забывает своих земляков, старается во всем им помогать, под его олекой тренируются перспективные бурятские боксеры. По его признанию: «Моя мечта - сделать все, чтобы в Бурятии появился второй олимпийский чемпион». Мечты сбываются! На родине героя проводится традиционный боксерский турнир его имени. Буквально в январе этого года завершился очередной республиканский турнир по боксу на призы А.Д. Дугарова среди школьников в городе Закаменске. Александр Доржиевич приехал вместе с другом, чемпионом Московской Олимпиады-80 Шамилем Алтаевичем Сабировым.

ри Гран-при, чемпионка Спартакиады народов России, заслуженный тренер России. Только один пример. На зимнем первенстве России в городе Орле (2003) она умудрилась завоевать все золото России (стандартом, скоростью, командно), а в сборной команде России она с 1984 года. Можно себе представить, сколько у нее спортивных наград и трофеев.

Гэрэлма Цыренжаповна сейчас тренер специализированной детско-юношеской спортивной школы олимпийского резерва № 10 г. Улан-Удэ.

Бэлигто Цыренжапович - чемпион и призер первенства России, младший брат Эрдыниева Г.Ц.

Теперь настает момент истины.

Бальжинима Цыренжапович - заслуженный мастер спорта, 4-кратный чемпион Европы, бронзовый призер чемпионата мира, 12-кратный чемпион России, участник Олимпийских игр в Атланти, Сиднее и Афинах. 12 лет (!) лидер сборной команды страны по стрельбе из лука. За свою спортивную карьеру он побывал в 24 странах, на четырех континентах, кроме Африки, и много раз посетил всемирно известные города. Он является послом и визитной карточкой нашей Бурятии. По нему судят, кто мы такие, что за народ. Это большая честь и огромная ответственность одновременно.

Из одной семьи редко выходят столь титулованные спортсмены, четыре мастера спорта да еще какие! Да вообще-то это вполне закономерно и предсказуемо. Ведь отец замечательных лучников Цыренжап Сономович из рода шошолок племени хонгодоров, а мать Галина Бальжинова - из вышеназванного рода хатагинов. Зов предков еще бурлит в их крови. Как в далекой знойной монгольской степи в местности Буха Сочихай, на летнем празднике внук Чингисхана Исунхэ в сопровождении песнопения (соло) соплеменников одержал победу в стрельбе из лука на расстоянии 335 саженей. О чем свидетельствует надпись на «Чингисовом камне».

Еще один интересный штрих. В Голландии после крупного международного соревнования к Бальжиниме Цырепилову подошел чернобородый, высокий мужчина и спросил, кто такой и откуда родом. Бальжинима ответил, что родом он бурят, родился недалеко от Байкал-моря. Тогда чернобородый дал нашему земляку цветную визитку, что он является «принцем из рода борджигин Ганжурун Жаргал тайжа». Кроме надписи на визитке были две цветные фотографии этого чернобородого в старинном монгольском одеянии, в руках монгольский лук, к поясу прикреплен колчан со стрелами. Как потом выяснилось, это был голландский мультиплиционер, корни которого идут к Алун-Гоа. Бурятская пословица гласит: «Модоний үндээн газар доогуур, хүнэй үндээн га-

Шесть представительниц прекрасного пола Улекчина имеют звание мастеров спорта. Пятеро - по стрельбе из лука.

Гончикова Туяна Владимировна - мастер спорта по стрельбе из лука, чемпионка Республики Бурятия и России, серебряный призер Кубка Европы (Франция), бронзовый призер Всемирной студенческой Универсиады, участница чемпионата мира среди юниоров (Италия). В начале июня стала абсолютной чемпионкой по стрельбе из бурятского лука на 4-м Республиканском турнире Клементия Максимовича Улаханова по стрельбе из лука и борьбе по национальным правилам, проводимого в рамках международного фестиваля «Алтаргана-2006».

Доржиева Жаргалма Дамдинцэреновна является мастером спорта по армрестлингу и кандидатом в мастера спорта по вольной борьбе среди женщин. Она - 2-кратная чемпионка и призер Московской области.

Туяна Владимировна и Жаргалма Дамдинцэреновна - яркие представительницы славного племени хойхо.

Наконец, это настоящий кузнец (дархан) по золотому отливу мастеров спорта высшей пробы, заслуженный работник физической культуры Бурятской АССР, заслуженный тренер России Хазагаев Шагдуржап Александрович. Этот тренер, который из года в год, с завидным постоянством, словно с конвейера выпускающий мастеров спорта. Воспитатель одного заслуженного и троих международных, 9 мастеров, 23 кандидатов в мастера спорта учителя простой сельской средней школы, тренеру из далекой таежной глубинки - это под силу очень талантливому, фантастически работоспособному, бесконечно преданному своему делу человеку. Шагдар Александрович награжден медалью «За заслуги в развитии олимпийского движения». Еще имеется сертификат международного олимпийского движения, подписанный тогдашним президентом МОК Хуаном Антонио Самаранчем. Он - достойный потомок легендарного Соохэр батора, известного в истории Западной Монголии как Сухэр-ноен. Сейчас он готовится вместе со своими подопечными к спортивным соревнованиям в рамках международного фестиваля «Алтаргана-2006». Удачи Вам на лукодроме!

Замечательный тренер-шахматист, поэта, заслуженный учитель РБ Намжилова Роза Баировна очень точно сформулировала: «Улекчинцы, если бегают, то обязательно вперед страны всей, как многократный чемпион России Владимир Цыренов. Если дерутся на боксерском ринге, то неизменно в кожаных перчатках европейского ранга, как Александр Дугаров. Если стреляют из лука, то вплоть до Олимпиады в Атланти, Сиднее и Афинах, как 4-кратный чемпион Европы и бронзовый призер мира, многократный чемпион

России, обладателем титула «Арсалан» (Лев), известным силачом из Бортоя Анзасан Дазан до сих пор рассказывают. Дождок тааiban в семьдесят лет, прошедший крути ГУЛАГа, стал чемпионом республиканского Сурхарбана по стрельбе из бурятского лука среди ветеранов. Шоглойн Гомбо - гбшз будущий лама монгольского монастыря Богдын Хурезн (Улан-Батор, Монголия) успешно боролся, побеждал, обладал большой физической силой. Только чемпионов республиканского Сурхарбана среди ветеранов по стрельбе из бурятского лука -10 аксакалов, столько же победителей республиканских летних сельских спортивных игр. Еще до войны абсолютным чемпионом по национальной борьбе республиканского Сурхарбана становился Очиров Содном Дашимолонович.

Нам, горным людям, хорошо известно, что только в большом, здоровом лесу, где очень много деревьев, прорастают испокон веку кедр - краса и гордость сибирской тайги. Там, где скудная почва, камень да песок, без родниковой воды - любое растение зачахнет, не то что кедр. Поэтому наши спортсмены, выросшие на благодатной улекчинской земле, где ревностно хранят и приумножают славные традиции предков, достигают больших спортивных высот.

Сегодня в стенах школы учатся чемпионы республики по вольной борьбе среди юношей, кандидаты в мастера спорта по стрельбе из лука. Есть им с кого брать пример, на кого равняться. Ведь спорт у них в генах, вкус борьбы и состязаний далеких предков играет в крови, наполняет новым смыслом и зовет к большим высотам. Всеми порывами души, прочной пуговицей связывает нас прошлое, настоящее и будущее.

Памажан ОЧИРОВ,
кравец.

Литература:
Сокровенное сказание монголов. Перевод С.А. Козина. Улан-Удэ, 1990. Монголын нууц товчоо. Перевод Ц. Дамдинсүрэн. Улаанбаатар, 1975.

Очиров П.Т. Земля мэргээн. Издательский дом «Буряад үнэн». Улаан-Удэ, 2003.

Бадамаев Е.А. Бурятские родо-племенные объединения хатагинов и хачингутов. Петропавловка, 1999.

Сборник «Банзаровские чтения-2». Издательства БНЦ Улан-Удэ, 1997. Баясхалан Дабин. Крылья мечты. Газета «МК» в Бурятии, июнь 2006. Александр Махачкеев. Блудные потомки Чингисхана. Газета «МК» в Бурятии, январь 2006.

Баир Дугаров. Эрын гурбан наадан в небесном прологе Гэсэриды. «Буряад үнэн (Дүхэрнэ)», 8 июня 2006.

Спортивная элита Бурятии. Улан-Удэ, 2005.

Амаршалганууд

Хүндэтэ манай эжы, хүдшэн эжы
Елизавета Ешеевна!

70 жэл соо алтан дэлхэйн арюун жаргалые, ашата
буяниие бэе дээрээ үзэжэ ябанат.
Хүбэе да басагадайнгаа, бэрээд хүрьгэдэйнгөө, аша

Манай Иисэнгэ нютагһаа
гараан эрхэдээ эмтэй, долёбор-
тоо домтой эмшэд илангаяа олон
юм. Гэдэнэр нютагаархиндаа ходо
туһалжа, үбшэлхэдэнь дунгэлсэдэг,
аргламжадань арга хургаараа бо-
лодог байна.
Анна Аюшеевна, Еши Нянюе-
вич, Семён Бодиевич, Бимба Сод-
боевич, Светлана Бадмацыренов-

на болон Батор Аюржанаевич гэг-
шэдые бидэнэр нютагайнь бүхы зо-
ной үмэнэһөө амаршалан, үнэн
зүрхэнэй баяр, баясхалан хүргэжэ,
буянтай, үржэлтэй, хайн хайхан
ажалдань амжалта хүсөөд, гэр
бүлэдэнь элбэг, жаргалтай ажабай-
дал, үхибүүдтэнь болоод түрэлхид-
тэнь - эдэ бүхы нүхэдтөө зүүр энхэ,
ажана амгалан байдал үрээгээ, са-

зээнэрэйнгээ дулаахан дүхэриг соохоно ан бун
ажалуухадажа, далан хабарай уһа уужа, дала дахин
сагаалжа, ногоолжо, дүүрэн хэшэгтэй нууналта даа!

Жэгүүртэ сагай түргэндэ
Жэлүүдшье үнгэржэ байна,
Жэгдэхэнээр зурына урдатнай
Жэнхэни далан жэлэй харгытнай!
70 жэлэй ойн баяраар,
70 нажарайтнай бадма сээсгээр,
70 жэлэйтнай үдэшин баяраар
Дүхэриглэни танаа амаршалнабди!
Аба эжынгээ буян эдлэжэ,
Алтан Уулын нангин хормойдол,
Аглаг наранай элшэ туяадал
Арюун тэнюун нуухатнай болтогой!
Үльгэртэ дайдынгаа дэбисхэр дээрэ
Үрэлэй хайханиие шагнаха,
Гушанар дүшэнэрөө хүлээн абажа,
Үнэр баян нуухатнай болтогой!

Үрн хүүтэдэнь, аша зээнэрэнь,
хүрьгэдэ бэрээдэнь.

ашадаашье нютагайхидайнгаа ер-
хэдэнь туһалжа, дүнгэлсэжэ бай-
ха аабзат гэжэ найдажа, этигэжэ
байһанаа мэдүүлэгшэ Зинаида
Гомбожаповна таңда хандаба.
Дадал шадабаритай ходо нари-
жажа, эмшэлхэ аргатнай уржажа,
зоной хайн хайханда хүрээжэ яба-
хатнай болтогой гэжэ үрээнэб.

**АРБАН ЖЭЛЭЙ ОЙН БАЯРААР,
АМАРШАЛНАБ ТҮРЭЛ БҮЛГЭМӨӨ**

Алтан наранай элшэ дорю,
Ажаллан, хүчин ябахандаа,
Арбан жэлэй богoho дээрэ
Алхалан булта ерэхэдээ:
Табан жэлэй нүхэсэлнай,
Таатайл гээшнь аргагүй,
Тааруу оюутан сагууднай
Түргэн ошохоно заяагүй.
БҮГ-гай түрүүшын
хараасгайнууд
Байгалаа тойрон таранхайнууд,
Буряад аялгын хүгжэмүүд
Баян дайдаар дууданад,
Журналист мэргэжэл шэлэһэн
Жэгүүртэ мурнуудээ
сасаруулан,
Түхэнэймнай хүбүүн Лобсон
Түрэл «Саяанаа» ударидаа,
Хурамхаанай хүдэр Балсан
Милициин капитан болонхой,
Экономикийн халбаринин
багшанар
Эршэтэйгээр хэрэгээ ябуулнал.
Эрдэмэй кандидат Оксана,
Сэлэнгын басаган Альбина,
Сэбэр гоё Баярма Ш.
Яруунымнай даруу Соёлмаа
Яһалал бэрхэ Баярма Ц.
Захааминнай Гарма-Ханда

Зузаан гадартай «Мэн-дээ»
Зохидоор гаргаһан түүхэдэй,
Буряадай Республикийн
захиргаанда
Бадмажабнай мэргэжэл олонхой,
Гүрэнэй албанай ажадаа
Бата-Мүнхэмнай амжалтатай
хүдэлнэ,
Хэжэнгын хүүхэн
Сэрэн-Долгорнай
Ользын хэрэг ударидаана,
Хадын басаган Долгорнай
Кандидат болохоо хүсэнэ,
«Эхэ хайхан хэлээ,
Эб хамта мандуулаха» -
Энэ шухала зорилгоёо
Эбтэй сугтаа хэргэхэ,
Буусаараа илгаржа
ябадаггүй -
Бултадаа шударгы дабшана.
Диана, Баяр, Клавамнай,
Дулма, Наташа, Раднамнай,
Дарима, Соёлмаамнай
Түрэл буряад факультэдээ
Дурсан ходоодо ябахандаа,
Түүхэ, ёһо заншалдаа
Түшэг болон нууна даа.
Соёлма РАДНАЕВА.

ХVII ЖАРАНАЙ ГАЛ УЛААН НОХОЙ ЖЭЛ

НАЖАРАЙ ДУНДА ХҮХЭ МОРИН НАРА

Буряад литэ	14	15	16	17	19	20	21
Европын литэ	10	11	12	13	14	15	16
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	сагаан Хулгана	сагаашан Үхэр	хара Бар	харагшан Туулай	хүхэ Луу	хүхэгшэн Могой	улаан Морин
Мэнгэ	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан
Һуудал	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон

Гарагай 2-то шэнын 14
(июлиин 10).

Сагаан Хулгана, 4 ногоон
мэнгын галда һуудалтай үдэр.

Тэрсүүд тэмдэгтэй, тон муу
үдэр. Иймэ үдэр ямар нэгэ хайн
үйлэ үйлэдэжэ болохогүй.

Онсолбол, шэнэ гэр бариха,
бэри буулгаха, дасан (дуган)
бодхоохо, замда гараха, үрэнэ
тариха, ехэ нэрэ солодо хүртэхэ,
үхэр мал суглуулаха, даллага
абаха мэтын үйлэнүүд хо-
роулайтай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абахые
хойшолуулбал, гээрэ.

Гарагай 3-да шэнын 15
(июлиин 11). Дүйсэн үдэр.

Сагаашан Үхэр, 3 хүхэ
мэнгын, шоройдо һуудалтай
үдэр.

Энэ үдэр дасан (дуган),
мүргэл шүтээнэй бусад
зүйлнүүдые бодхоохо, тэдэниие
арамнайлаха, үрэнэ тариха,
даллага абаха, хэшэг дуудаха,
бүлын амгалан байдалай түлөө
үргэл хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ
хайн.

Гэбэшье нүүхэ, наһа ба-
рагшые хүдөө табиха, бэри
буулгаха зэргын үйлэнүүдые
хойшолуулбал, дээрэ.

Хүнэй үһэ абалгые хой-
шолуулха хэрэгтэй.

Гарагай 4-дэ хуушанай 16
(июлиин 12).

Хара Бар, 2 хара мэнгын,
үдэртэ һуудалтай үдэр.

Утагын хурса үдэр. Номнол
хөхэ, тэрэниие шагнаха, дасан
(дуган), субарга болон мүргэл
шүтээнэй бусад зүйлнүүдые
бодхоохо, даллага абаха, хэшэг
дуудаха, зурхай шудаллаха,
абаһанаа бусааха, модо
сабшаха, тангаригаа болуулаха,
ада шүдхэр зайлуулаха, хараал
сараха, шэнэ газарта гэр бариха
мэтын үйлэнүүдтэ хайн.
Гэхэтэй хамта үхибүү хүлдэ

оруулаха, бага хүүгэдэе гэрхээ
холо эльгээхэ, худаг малтаха
мэтын үйлэнүүд хорюулайтай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа,
үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 5-да хуушанай 17
(июлиин 13).

Харагшан Туулай, 1 сагаан
мэнгын, огторгойдо һуудалтай
үдэр.

Модон хохи тэмдэгтэй, тон
муу үдэр гэжэ заагданхай.

Иймэ үдэр ямаршые хайн
үйлэ эрхилжэ болохогүй гэжэ
Дурна зүгэй ехэ зурхайшад
номноһон байдаг. Ямар нэгэ
үйлэ зайлашагүй үйлэдэхэ
ёһотой байбал, дасан (дуган)
ошожо, заһал хүүлэхэ юм гэнэ.

Модон хохи үдэр бэри
буулгаа һаа, үри бэегүй байха
гэдэг; наһа утадхаа һаа, ута
болохогүй; үрэнэ тарихал,
юуныше ургахагүй; мал адууһа
абаа һаа, зөөри болохогүй; нэрэ
солодо хүртэбэл, баһал муу; гэр
барьяа һаа, түймэртэ шатаха
гэнэ.

Тиимэһээ иймэ үдэр хайн
үйлэ эрхилэнгүй, боро юрьез-
нэйнгээ хэрэг хэжэ үнжөө һаа,
һураггүй дээрэ гэнэ даа.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа,
аюул тохёолдохо гэнэ.

Гарагай 6-да хуушанай 19
(июлиин 14). Энэ һарадамнай
18-най үдэр байбагүй, заб-
һарлаба.

Хүхэ Луу, 9 улаан мэнгын,
уһанда һуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, бурхан,
үндэр сахиуса, тэнгэри, лусууд
тахиха, бисалгал үйлэдэхэ,
даллага абаха, хэшэг дуудаха,
абаһанаа бусааха, эм залаха,
замда гараха, эм найруулаха,
юумэ худалдаха, худалдажа
абаха, андалдаа хэхэ, түмэрөөр
уранай зүйл бүтээхэ, буян
үйлэдэхэ, дайсаниие болон ада
шүдхэр номгодхохо, субарга,

сэргэ бурхан бүтээхэ, шэнэ гэр
бариха, хубсаһа эсхэхэ, үрэнэ
хээрэ тариха мэтын үйлэнүүдтэ
хайн гэнэ.

Харин нүүхэ, шэб шэнэ
газарта бууса түхээрхэ, хүнэй
шуһа ханаха, төөнэхэ, хүрһэ
зөөлэрүүлхэ, онгосо дархалха,
уһан (гол, горхон) дээгүүр дугы
табиха мэтын үйлые тэбшэхэ
шухала.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа,
наһан ута болохо.

Гарагай 7-до хуушанай 20
(июлиин 15).

Хүхэгшэн Могой, 8 сагаан
мэнгын, хада уулада һуудалтай
үдэр.

Бурханда мүргэхэ, бурхан,
үндэр сахиуса, лусууд тахиха,
лүн абаха, сан табиха, үзэгтэ
һураха, зурхай шудаллаха, буян
үйлэдэхэ, дайсаниие дараха,
эһээбэри табиха (тараг, айраг)
мэтын үйлэнүүдтэ хайн.

Гэхэ зуура хубсаһа эсхэхэ,
модо сабшаха, хүншүү хёрбоһо
гаргаха, худалдаа наймаа эр-
хилхэ, хэрүүл гаргаха мэтын
үйлэнүүд хорюулайтай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа,
үлэсхэлэн байдал үзэгдэхэ.

Гарагай 1-дэ хуушанай 21
(июлиин 16).

Улаан Морин, 7 улаан
мэнгын, модондо һуудалтай
үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха,
Наранда, һарада шүтэхэ, модо
һуулгаха, буянта хайхан хэр-
рэгүүдые үүсхэхэ, дасан (дуган),
субарга бодхоохо мэтын үйлэ-
нүүдтэ хайн.

Харин мори худалдаха,
хүншүү хёрбоһо гаргаха, мал
үүсэхэ, модо отолхо мэтын
үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа һаа,
шэг шарай хайхан болохо, хайн
байдал оршохо.

Буряад ороноймнай габьяата ажал ябуулагша
Үндэр Гэгээн санаартан Данзан Хайбзун САМАЕБАЙ
мүнхэ дурсахаалда зориулаһа

САЯАН НАЙЖАМНАЙ...

Сая саһаа захалһан
ут гарбалтай
Саяан үндэр саһата буурал
ууламнай,
Хүрһэтэ алтан дэлхэйнгээ
Зэндэмэнинь боложо
мүнхэрөөл!

Шаргай ноён бурхан
таабаймнай
Шамбалын оронһоо
убдистай лэ,
Тэнгэриһээ үргэмжэтэй
тэнсэлгүй адистайнууд
Түрэл болоһон
Түхэнэймнай эмтэй
домтой аршаан булагууд!

Арбан гурбадугаар хүр
жабхалапта
Далай ламымнай багшаниинь
Агбан-Лопсон Хамба
Доржиев
Түхэн Аха нютагуудаар
гашай хайралһаниинь
хайшаалтай даа,
Данзан Хайбзун үндэр Гэгээн

**АШЫЕТНАЙ ХАРИОУЛХАЯА
ОРОЛДОГШОЛ НЭМ ДАА!**

(Уянгата магтаал)

Арьяа Баалынгаа хайралһан
заяагаар,
Аба эжынгээ буянтайхан
убдисаар,
Алтанхан дэлхэй дээрэ
мүндэлһэн урмандаа
Ашыетнай харюулхаяа
оролдогшол нэм даа!

Бадмахан лөнхобын дэлбэрхэ
үеэрнь
Баабай эжымни үзэгдөөд
абанал,
Балшархан нялхахан
байхадамнай,
Бултааран маанартаа
энхэрдэг нэн даа!

Хорёодтойхон солгёохон
наһандаа
Холшорхон жэлнүүдэйнгээ
сэнгүүхэндэ,
Альган дээрээ аргагүйгөөр
бөөмэйлһэн
Аба эжыгээ урмашуулагшал
нэм даа!

Айраг аарсан сагаан
эдегээр
Амтатай хурсахан шанаһан
талхаар,
Сагаан харын Сагаалган
соогуур
Сэнгүүдэг нэн даа маанадаа!

санаартан
Агбан Хамбын хубилгаан
Дасан дуган мунхагуудаа
Буряад орондоо,
Түхэн, Аха тоонтодоо
мэндэртэй яран
мүндэлүүлээл даа!

Саглашагүй ехэ бүтээһэн
буянга ажал хэрэгынэ
Саяан буурал найжынгаа
мүлһэтэ үндэр
Мундаргынгаа,
Сууряаниинь боложо
мүнхэрхэл,
Санажа ябаһан бүтээл
номыень шабинарынэ
саашань хүсэлдүүлхэл!

Түүхэдэ орожо түүрээгдэһэн
Түхэн, Аха тоонтодоо,
Түрэлөө урилжа, үндэр
Гэгээн Бодисада боложо
Түрэхэнь дахинаа болтогой!!!
«Ом Таре Тутаре Туре Мама
Аю Пуней Джаняна
Пуштим Гуру соха!»

Холбоолжон Шара тала
тоонтонуудаарнь
Хододоо хайхашаан
ябадагби,
Хэзээ нэгэ үшөө дахин
зорижо,
Хүсэлөө хүсэлдүүлхэмни
сэгнэшгөүл!

Дэлхэйн дайнай хүшэр
жэлнүүдтэ
Даншые маанадаа
мунтяагүйл,
Орон дэлхэйнгээ баялиг -
алим үрэ жэмэсээр
Олзотойхон хүндэдэ
хүртүүлэгшэл нэн даа!

Хоолос түүжэ, обин хамажа,
Шулуун гар тээрмэдэ
Талхан болгожо ерэхэдэмнай,
Хамтааран дүхэриглэн
столдоо һуужа,
Халбааша хилээмээрээ
умбагшал нэмди даа.
Хани халуун зүрхэ
сэдьхэлэемнай баясуудад
нэн даа маанараа!
Доржо САМБУЕВ,
ажалай ветеран, Буряад
Республикийн соёлой
габьяата хүдэлмэрилэгшэ.
Хэжэнгэ.

«Алтаргана - 2006»

АРАДАЙ АЯЛГЫН ДЭЭЖЭНЭЭ

Арадай абдаргаа гарахан дуунууд хэзээшье аялга хүгжэмэй эжин булаг болоно. Хэдэн үеэр дамжуулагдахан дуунуудай мүнүүдэ сэсэн бодолтой, уянхан аялгатай. Сээжын оёорхоо гарахан арадай дуунуудые Хитадай, Монголой дуушадай гүйсэдхэхэдэнь, сэдхэл, үнэхөөрөөл, доломоор.

Шэнэхээн нотагта ажаһуу-хадаа, Далима Дамдиновна Аюшиева суута тэрэ үеын арадай дуушан Доржын Шаруугай гүйсэдхэдэг «Хадын хажуугай хажамуурта» дуу аялгалан дуулажа нураһан байна. Мүнөө Буряад ороной Мухар-Шэбэрэй аймаруу нүүжэ эрээд, гансашье тэрэ дуугаа бэшэ, мүн эжынгээ дууладаг «Адуундаа жүдхэлэн урагшамни» болон бусад дуунууд

ханаандань гансата ородог бшуу. Эжы абынгаа, аха захатанай дууладаг аялга дуунууд үри хүүгэдтэнь, залуушуудда заатагүй дамжуулагдаха ёһотой.

«Урданай дуунуудые нэргээн, залуушууддаа дамжуулаха гол зорилготой энэ шухала конкурс ехэл удха шанартай» гэжэ энэ конкурсын эмхидхэлэй директор Д.Д.Дондокова хэлээ.

Арадай дуунуудай баялгыг сэргээхэ жюридэ нэрэ солотой зон ороо бшуу. РФ-гэй ба РБ-гэй соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ В.Б.Елбаев, профессор Гэндэн Батцэрэн (Монгол гүрэн), Усть-Ордын автономито округой соёлой габыята ажалбуулагша Т.А.Галсанова, Хитад гүрэнэй Үбэр Монголой арадай артистка Соктын Должин, РФ-гэй ба РБ-гэй соёлой габыята ажал

ябуулагша Б.О.Цырендашиев гэгшэд болоно.

Зуу гаран хабаадагшад дундаһаа конкурсын II шатада 38 дуушад гарахан байна. Тэдэнэй табиниинь эрхим сэгнэлтэдэ хүртэжэ, гала-концертдэ хабаадаа. 10 наһатайһаа 30 наһатай болотор дуушад 4 бүлэг болон хубаараа. Бүлэг бүхэнэй илагшадые жюри элирүүлээ. Бальжан Балдандоржийн (Шэнэхээн), Алдар Дашиев (Зэдэ), Игорь Жертанов (Усть-Орда), Альбина Цымпилова (Баунтын аймаг) гэгшэд мүнгэн шагналуудта хүртөө. Захаминай аймагтай Дүтэлүүр нууриной Сэсэгма Дугарова гран-при шанда хүртэжэ, Итали гүрэн аяншалха золтой болобо.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

АБИДЫН БАТАЖАРГАЛАЙ СЭРСЭГМАА

Хориин 11 эсэгийн Тогтор Хуасай обогой Абидын Батажаргалай Сэрсэгмаа багша түргэн үбшэндэ нэрбөгдөжэ, саһаа урид наһа бараба.

Хубисхалай түрүүшын жэлнүүдтэ үе сагайнгаа эрхээр нотагһаа гаража, Хитад ороной Шэнэхээн дайдада түбхинэжэ, мал ажалаа эрхилхэ баатай болоһон юм.

Сэрсэгмаа эдир залууһаа нүбэлгэн, һонноуша байһан хадаа соёл болбосоролдо, буряад түүхэдэ хабаатай асуудалда анхаралаа хандууддаг байгаа.

Уг гарбалайнгаа нотагта бусажа эрэн саһаа ниитын ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадажа, буряад үндэсн хубсаһан тухай, соёл болбосорол тухай һанамжа дуралхалнуудда бэшэжэ, «Буряад үнэндэ», «Морин хуурта», «Одон» сэтгүүлдэ, радио, телевиденээр хэлэдэг байгаа.

Буряад багшанарай колледждо багшалдаг, буряад хубсаһан тухай, яагаад бүтээдэг, оёдог тухай олон тоото жэшээ харуулан хөөрөдэг, эрээдүйн багшанарай һонирхол дуралхалнуудда согсолон, ном бичгожо хэблүүдэ. Гадна шүлэгүүдые, дуунай үгэнүүдые найруулдаг байгаа. Дүн хамта наһанайнгаа 40-өөд жэлые багшын ажалда зориулаа.

Эдэбхи үүсхэлынь Бурядай засаг түрэ дээрэ үргэжэ, Буряадай соёлой хүгжэлтэдэ оруулан хубитыень үндэрөөр сэргээһэн байна.

«Арадай уран гартан» гэхэн солотой, Буряадай Уран зохиолшодой холбооной гэгшүүн, Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Абидын Батажаргалай Сэрсэгмаагай нэрэ үндэһэн соёлоймнай түүхэдэ, тэрэниие мэдэхэ, таниха байһан хүнүүдэй зүрхэндэ мүнхэ оршохо.

Бүлэг нүхэдынь.

Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ, Буряадай Уран зохиолшодой холбооной гэгшүүн, «Арадай уран гартан» гэхэн нэрэ зэргэтэй мастер, «Буряадай түрүү хүнүүд» гэхэн конкурсын лауреат, буряад арадай ёһо заншал дэлгэрүүлэгшэ хүндэтэ багша

АБИДУЕВА

Сэрсэгма Батажаргаловнагай саһаа урид наһа бараһан ушараар гэрэ бүлэдэнь, түрэлхидтэнь Ага нотагаархидай эблэл гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлэнэ.

Июлийн 6-да үглөөнэй 9 саһаа хүдөө табигдаха.

ЭМЭЭЛЭЙНГЭЭ БҮҮРГЫЕ ХОЙТО ЗҮГ ТЭЭШЭ ТАВИЛГА - ДАХИН УУЛЗАХАБДИ ГЭНЭН ТЭМДЭГ

«Алтарганын» үедэ аяар холо Шэнэхээннээ эрэн буряадудтай танилсааб. «Венок дружбы» гэжэ нэрэтэй уласхоорондын хатарай мұрысоондэ Шэнэхээнэй «Үүрэй толон» гэхэн ансамбль дипломдо хүртөө. Ансамблин хүтэлбэрилэгшэнь - Тогтогын Толи. «Манай аба эжынэр ямар найхан байгаалтай уужам нотагта нуудаг байгаа юм. Өөһэдөө тэдэмнай ерээ шадашьегүй хадань, бидэ, үхибүүдын, Буряад нотагта эрэндээ ехэл баяртай байнабди», - гэжэ тэдэнэр хэлэбэ.

Ага нотагһаа гарбалтай Дэжид нотаг тухайгаа иимэ дуу дуулажа үгөө:

Дээгүүрээ манантай
Алханамнай
Дээдэхэн шүтөөнэй орон юм.
Хойгуураа манантай
Алханамнай
Хубилгаан шүтөөнэй
орон юм.

Шэнэхээнэй буряадудай дуунууд ехэнхидээ гунигтай байна. Нотагаа ханажа бэшэһэн үшөө нэгэ иимэ дуун бии:

Үдэтэй далитай жэгүүртэн
Үүлэн дээхэнүүр далдарна,
Үндэгээ тэнжээгээд

бусахадань,
Өорынгөө нотагыг харахын
аргагүй.

Далитай үдэтэй жэгүүртэн
Дабаан дээхэнүүр далдарна,
Дальбараагаа тэнжээгээд

бусахадань,
Дасан сүмэээ харахын
аргагүй.

Сампиловай нэрэмжэтэ музей соо Санкт-Петербургда ажаһуудаг Андрей Мархотинай «Храм Будды на берегах Невы» гэхэн үзэсхэлэн нээгдээ. Энээннээ урид Россин этнографическа музейдэ, Каунас хотодо харуулагдаһан. Санкт-Петербурдын дасан 1909 ондо Цанид Хамбо лама Агван Доржиевай үүсхэлээр баригдажа эхилһэн юм.

Мүнөө Санкт-Петербургда байһан буряадуд тухай ном хэблэдэ бэлдэгдэжэ байна.

Энэ ном соо Андрей Мархотинай фото-зурагууд орохо.

«Буряад хүнэй нэгэ үдэр» гэхэн мұрысөөндэ Баргажанай аймагтай Баянгол нотагай «Баянголой гургалдайнууд» гэхэн арадай

ансамбль хайшан гэжэ баргажанай буряадуд урданай сагта галаа тахидаг байгааб гэжэ харуулаа.

Ансамблин хүтэлбэрилэгшэ - Альбина Базаровна Ламатханова. «Баянголой гургалдайнуудай» нэгэниинь Виктор Тубчинович Будзанаев, түүхын багша, үхибүүдые мориной тоног хэлгэдэ хургана.

«Алтарганада» Шэнэхээннээ баргажан буряадай угтай 80 наһа гарахан Шойнхор үбгэн, Хасансэсэг басагантаяа, Бүхсүрэн (дагуур яһанай) хурьгэнтээ хүрээжэ эрээ.

1634 ондо Баргажанһаа Үбэр Монгол руу олон буряадуд ошоһон байна. Мүнөөшье тэрэниие шэнэ, хуушан барга буряадуд гэжэ нэрлэдэг. Юуб гэхэдэ, нэгэ жэл түрүүн ошоһониинь шэнэ барга гэжэ нэрэртэй, нүгөөдэнь - хуушан барга.

Энэ холын айлшад Буряад орон зориута харахала ерэхэдэ, хатаһан мяха (борсо), гурил, хүхэ сайгаа асараад, таниха айлдаа эдэ үдэрнүүдтэ хоноо.

Шойнхор үбгэн иигэжэ хөөрэнэ:

«Бурханай нотаг ошохынгоо урда танай Буряад нотаг харая, үзэе гэхэн бодолтой ерээбди. Би урдань барилдааша хүн хадаа бүхэ барилдаа һонирхолтой харааб. Байгалдалайн эрье дээрэ сэнгээбди».

Барга буряадуд нотагаа орхижо ябахандаа, моринойнгоо эмээлэй бүүргэ хойто зүгтээшэ харуулаад ябаһан байна. Энэнь ямар удхатайб гэхэдэ, бидэ хэзээдэшье дахинаа уулзахабди гэжэ һайн сэдэ-хэлтэй бодол байгаа һэн.

Дулма БАТОРОВА.

Авторай фото-зурагууд дээрэ: Шойнхор үбгэн, Хасан сэсэг, Бүхсүрэн; «Үүрэй толон».

ХОНИ ХУДАЛДАНАБДИ (2500-3000 түхэригтэ) (Төөлэй бэлдэхэ, шуһа шудхаха, орёомог эрээлжэ хэхэ, гэдэһэ аршаа ажалнуудые хэхэ аргатайбди). Тээжэ абаашаха ба гаргажа

үгэхэ ажалын түлбэригүйтэ! Хони худалдаанай газарнай иимэ хаягаар байна: Верхняя Березовка, 8-дахи маршрудай һүүлшын буудал. Тел.: 8-950-394-22-90 8-950-391-72-17

Хүндэтэ уншагдаймнай анхарада Удаадахи дугаарһаа «Буряад үнэн» - «Дүхэриг» сочимнай урда жэлнүүдтэл адли, зунай амаралтын үедэ 16 хуудан дээрэ хэблэгдэхэ. Редколлеги.

7 июля в 11 часов в Улан-Удэнском почтамте состоится розыгрыш автомобиля ВАЗ-2106 и призов компании «Ролсен» среди подписчиков.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральная директор-ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ
Редакторай уялгануудые дүүргэгшэ Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, С.Г.ЕФИМОВ, И.Б.ДАГБАЕВ, В.Б.ПРОКОПЬЕВ, М.В.КАЛАШНИКОВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо, редактор), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральная директорэй I-дэхи орлогшо), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Калантаршвиллийн үйлсэ, 23. Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 6 хуудан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэһэг - 29540. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн ОАО-до блэндиопозитивүүдһээ газетэ 5235 хэһэгээр хэблэгдэ. Директорайн телефон: 21-40-45. Б-0165-дахин номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральная директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмный - 21-54-54 (факс), ген. директорэй I-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, редакторай орлогшын, секретаринай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершинь» журналнуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюуталай ажабайдалай болон олонитын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерийн - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдээгүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй. Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нотагай нэрэнүүдэй бэшэлыг хазагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин һанамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.